



המועצה הדתית ירוחם לשכת הרבנות

ת.ד 43 ירוחם מיקוד 80500
טל' 6580039, 08-6580281, פקס 08-6583191

זאת חוקת הפסח

הלכות חג הפסח

לספרדים ולאשכנזים

התשע"ה

הרב יצחק שלו

כולל דיני שביעי של פסח שחל בערב שבת, וביעור ווידוי מעשרות

חוברת זו יוצאת לאור בסיוע המועצה הדתית בירוחם, ומחלקת בחינם לזיכוי הרבים, ומופצת בכל בתי הכנסת בירוחם. הלימוד בחוברת מוקדש לזכות תושבי ירוחם המיוחדים. לרפואת כל חולי עם ישראל בכלל וירוחם בפרט. לעילוי נשמת כל הנפטרים והנפטרות מירוחם יחד עם נשמת כל מתי עמי ישראל ברחמים, ובתפילה עמוקה להחיש גאולתנו, לראות בביאת הגואל ובבניין אריאל במהרה בימינו אמן כן יהי רצון.

זאת חוקת הפסח

הלכות חג הפסח

לספרדים ולאשכנזים

ניסן התשע"ה

כתיבה ועריכה: הרב יצחק שלו
הגהה לשונית: אורי פרידמן

ניתן להוריד את החוברת בפורמט PDF באתר האינטרנט של

ישיבת ההסדר ירוחם:

www.yhy.co.il

(החוברת נמצאת בספריית השיעורים - <חגים - >פסח).

כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לספר
בלא טעויות. לכן אשמח אם המוצא טעות יודיעני,
וידון אותי לכף זכות

לשאלות ובירורים: 052-8863721

דבר רב העיר, הרה"ג יצחק שלו שליט"א



תושבי ירוחם היקרים והאהובים, ה' עליכם תחיו!
בימים אלו הקים משה רבנו את המשכן, ובירך את עם ישראל בברכה מיוחדת:
'אמר להם יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם – ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו
ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו'. אנו תפילה שהקב"ה יראה את
כל השתדלותנו לסור מהרע (חמץ) ולהדבק בטוב (מצה), להתחזק במצוות שבין
אדם למקום ובין אדם לחברו, לאהוב באמת כל אחד ואחד מישראל, ואז יכונן את
מעשה ידינו עלינו. מעשי ידינו שאנו בונים בעמל רב יצליחו ובלבד שנרצה לקדש
אותם, לפעול בשם ה' ולהשכין בהם את השכינה.
במעמד זה אני רוצה לברך גם את ידידי הרב יהושע עמר הי"ו שעומד בראש
המועצה הדתית, שמתוך שיתוף פעולה אנו משתדלים בכל עוז להוסיף קדושה
וטהרה לעירנו, ולהתקרב ולקרב יחד את כולנו לאבינו שבשמים.
בפרוס חג הפסח ברצוני לאחל לכם ולכל בית ישראל הצלחה רבה בכל מעשי
ידיכם, אורך ימים ושנות חיים טובים וארוכים, מתוך בריאות איתנה ונהורא
מעליא. שנזכה במהרה בימינו לבניין בית קודשנו ותפארתנו, אכי"ר.

הרב יצחק שלו
הרב הראשי לירוחם

דבר יושב ראש המועצה הדתית הרב יהושע עמר הי"ו



אחיי ורעי תושבי ירוחם!
חג הפסח הוא החג בו עם ישראל הופך לעם. בו יצאנו ממצרים כדי להפוך לעם אחד
העובד את הקב"ה. חג זה מאופיין במצוות רבות שנועד על מנת לקשר את נפשנו
ועצמנו לבורא עולם. זכות גדולה נופלת בחלקנו בימים אלו שבהם כל בית יהודי זוכה
להכניס מקדושת החג אליו הביתה, ולבער את כל החמץ, החומרי והרוחני, מביתו.
גם אנו במועצה הדתית נמצאים בתקופה מיוחדת, עת שירותי הדת השונים זוכים
לעדנה חדשה. זכיתי להיכנס לתפקידי לפני שלוש שנים, וב"ה בכוחות מאומצים
התחלתי לקדם את ענייני הדת בירוחם, לרווחת התושבים. לפני שנה נבחר לכהן
הרב יצחק שלו שליט"א כרב העיר, ומאז אנו עובדים בשיתוף פעולה גדול לטובת
הציבור היקר. אנו תפילה כי נוכל להמשיך ביתר שאת לקדם את ענייני התורה
והיהדות בעירנו הטובה.
לכם תושבים יקרים אחל חג פסח כשר ושמח, חירות אמיתית מכל שיעבוד ומחנק.
חג שבו נצא במהרה מאפילה לאורה,

הרב יהושע עמר
ראש המועצה הדתית

תוכן העניינים

7	זאת חוקת הפסח - מבוא
9	1. מספר הלכות כלליות לחודש ניסן
	• לימוד הלכות החג • חומרת איסורי חמץ • הגדרת איסורי חמץ • משקאות חמץ • איסורי חמץ • 'גלוטן' • דיני חודש ניסן • פרשת הנשיאים • ברכת האילנות • מנהגי אבלות בחודש ניסן • קמחא דפסחא • איסור חדש • שבת הגדול
16	2. ניקיון הבית
	• כללי ניקיון הבית
17	3. הכשרת כלים
	• העיקרון ההלכתי להכשרת כלים • כלי ברזל • כלי זכוכית • כלי טפולן • כלי חרס • כלי פלסטיק • טבילת כלים
20	4. הדרכה מעשית לניקוי והכשרת המטבח המצוי
	• מקרר • תנור • טוסטר אובן • טוסטר • כיריים חשמליות וכיריים קרמיות • כיריים של גז • מיקרוגל • שיש • כיור • קולט אדים • מדיח כלים • שולחן אוכל • קומקום חשמלי • מיחם חשמלי לשבת • פלטה חשמלית • בקבוקי תינוקות ומוצצים • דברים כלליים • ניקיון כלים שלא משתמשים בהם בפסח
25	5. קניית מצרכים לפסח
	• מוצרי ניקוי • גבינה • ביצים • בשר • תחליפי חלב לתינוקות ומזון רפואי • ייחוד בשר לפסח
27	6. מכירת חמץ
	• זמן המכירה • צורת המכירה • מכירה באינטרנט • מה מוכרים • סימון המוצרים שנמכרו • מאכלי חמץ גמור • דין הקמח בימינו • הפסד גדול מביעור החמץ
31	7. כשרות הקטניות, מאכלים שונים ותרופות לפסח
	• מנהג איסור קטניות • פיצוחים • פירות יבשים • דיני תרופות
36	8. בדיקת חמץ
	• המקומות החייבים בבדיקה • נר הבדיקה • מספר הברכות • דרך הבדיקה • בית חולים מלונות וצימרים • אירוח בבית שלא נבדק • העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר באחד מימי החג • העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר לאחר הפסח
39	9. תענית בכורות
	• אכילה מסעודת המצווה • תפילת שחרית בערב החג
40	10. סוף זמן אכילת חמץ
41	11. ביעור חמץ
	• נוסח ביעור חמץ והסברו • דין פחי אשפה • דרך שריפת החמץ
43	12. ביעור מעשרות
45	13. חצות היום
45	14. אכילה בערב פסח
46	15. ההכנות לסדר
	• תפילת ערבית • קידוש
47	16. כניסת החג, תפילות הלילה והקידוש
48	17. עריכת הסדר
	• כרפס • ביצה • מרור וחרוסת • זרוע, מצה • משך זמן אכילת המצה • כזית מצה • אפיקומן • ארבע כוסות • נשים • חולים
56	18. מגיד
	• דרך קריאת ההגדה • קריאת ההגדה בקיצור • סימני הסדר ומשמעותם
58	19. דגשים לחג הפסח
58	20. הלכות חול המועד
	• מלאכה • כתיבה • צורך מצווה ורפואה • טיול • מציאת חמץ במהלך הפסח • מנהגים שונים בפסח
60	21. שביעי של פסח
63	22. וידוי מעשרות
	• נוסח קריאת הפרשה והתפילה
64	23. שבת שאחרי שביעי של פסח
65	24. חגיגות המימונה במוצאי השבת
66	25. הלכות ספירת העומר
	• ספירת העומר • מנהגי אבלות
68	דוגמא לרעיון על ההגדה
70	תפילות שונות
	• תפילת השל"ה • תפילה לבדיקת חמץ • תפילה לביעור חמץ
74	תקציר ההלכות המעשיות – תמצתית הלכות חג הפסח וההכנות שלפניו

ניצחו אראלים את המצוקים ונשבה ארון האלוקים

הסכמה לחוברת משנת התשס"ח (שהיתה גם שנת שמיתה) מאת מורנו ורבינו ועטרת ראשנו, שר התורה ועמוד היראה, שנלקח מעימנו בכה' לחודש שבו ניתנה חמדה מפוארה (סיוון התש"ע), הראשון לציון הרב הגאון

מרדכי צמח בן חכם סלמאן ומזל אליהו זצוקללה"ה

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמתו הטהורה, ובתפילה לביאת הגואל ולבניין אריאל בעגלא ובזמן קריב, אכ"ר.

MORDECHAI ELIAHU

FORMER CHIEF RABBI OF ISRAEL & RICHON LEZION

מרדכי אליהו

הראשון לציון והרב הראשי לישראל לשעבר

בס"ד, יום ראשון כ"ג אדר ב' תשס"ח
לסדר: "כולו הפך לבן טהור הוא"
18-10267.08

דברי ברכה

ראה ראיתי את החוברת בשם "זאת חוקת הפסח" אשר חברו וערכו והוסיף איהו מדיליה כיד ה' הטובה הרב הגדול מעוז ומגדול איש רב פעלים לתורה ולתעודה הבקיא בחדרי תורה הלכה למעשה אתא ומתניתא בידיה הוא הלכות פסח השוה לכל נפש הן לת"ח והן לבעלי בתים לדעת מה לעשות. וכידוע צריך שלושים יום כל שנה ושנה לשנן הלכות פסח כי יש בה הלכות רבות החל משלושים יום לפני פסח עיין רש"י פסחים ו' ע"א ד"ה "קודם שלושים יום". וז"ל "קודם הפסח שלושים יום ומאז עליו להיזהר בצרכי הפסח" הוא הרה"ג ח"ר יצחק שלו שליט"א הכתוב בשפה ברורה ובנעימה השוה לכל נפש וכאמור הלכות פסח מתחילים שלושים יום לפני פסח ובפרט שהשנה שנת שמיתה ויש בה גם וידוי וביעור מעשרות כאשר כתב בחוברת בחסדי ה' עליו, ואפשר לאמר על החוברת "כזה ראה וקדש".

ויהי רצון שיפוצו מעיינותיו חוצה ויזכה להמשיך להגדיל תורה ולהאדירה באושר ובבריאות מעליא ובבני חיי ומזוני רויחי וכל אשר יפנה ישכיל ויצליח ויהי ה' עמו ויתברך בכל מידי דמיטב אכ"ר.

החותם לכב' תורה ולומדיה

מרדכי אליהו

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרב הראשי לישראל לשעבר

הסכמה לחוברת משנת התשע"א מאת הראשון לציון הרב הראשי לירושלים הרב הגאון

שלמה משה עמאר שליט"א

Shlomo Moshe Amar
Rishon Lezion Chief Rabbi Of Israel
President of the Great Rabbinical Court



שלמה משה עמאר
הראשון לציון הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, כ"ד אדר א', תשע"א

א"ע/510-18-1

א ג ר ת ב ר כ ה

ראה ראיתי את החוברת בשם "וזאת חוקת הפסח" אשר חיבר וערך הרה"ג רבי יצחק שלו שליט"א להסביר ולהורות על הלכות הפסח.

וכבר הסכימו עמו רבנים גדולים וגם ידי תיכון עמו, וראיתי שכתב הכל בשפה ברורה ונעימה למען ירוץ בהם הקורא, וכתב הכל בטוב טעם ודעת.

ואברכהו שחפץ ה' בידו יצלה ויפוצו מעינותיו חוצה ויתקבלו דבריו בחן וחסד.

המצפה לישועת ה' ברחמים.

שלמה משה עמאר

הראשון לציון הרב הראשי לישראל



זאת חוקת הפסח

לומדי הלכות הפסח היקרים והחביבים החפצים לדעת את דבר ה', נועם ה' אליכם, ברכת שמים על ראשכם ותבורכו בכל מילי דמיטב. מי ייתן ונזכה כי כבר השנה נעסוק בענייני הקורבנות ונזכה להקריב את קורבן הפסח, לאכול מן הזבחים ומן הפסחים, להקריב את קורבנות התמיד וענייני תראינה כהנים בעבודתם, לוויים בדוכנם וישראל במעמדם ונערוך ליל סדר כהלכתו וכעניינו, ממש כמו בצאת ישראל ממצרים, ונזכה להתגשמות נבואת הנביא מיכה¹ 'כִּי־מִי צִאתְךָ מִצֵּרְךָ מִצֵּרֶיךָ אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת', במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

לחג הפסח מצוות רבות: אכילת מצה, מרור, הסבה, שתיית ארבע כוסות, קריאת ההגדה, ועוד אולם שמו של החג נקבע לפי הקורבן אותו נצטוו להקריב: קורבן הפסח. אין ספק כי החלק המרכזי של החג הוא קורבן הפסח. האופי ומשך הזמן של ליל הסדר נקבעים לפי קורבן זה, שכן להלכה² יש לסיים את אכילת הקורבן עד חצות הלילה, וכן רק למי שנמנה מראש על הקורבן, היינו התאגד ביחד, יש את הזכות לאכול מהקורבן. כשהתורה מנמקת את שם החג היא אומרת: 'וְהָיָה כִּי יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם בְּנֵיכֶם מָה הָעֲבָדָה הַזֹּאת לָכֶם': 'וְאָמַרְתֶּם זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ' אֲשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם וְאֶת בְּתֵינוּ הִצִּיל וַיִּקַּד הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ³: כלומר מדגישה התורה שעיקר העיקרים בחג זה הוא הקורבן. בעוד שגם בשאר החגים אנו מקריבים קורבנות, ישנם נימוקים אחרים לקביעת שמם, וכגון שחג הסוכות נקרא על שם הסוכות, וחג השבועות נקרא על שם ספירת שבעת השבועות, ושם החג לא מושפע מהקורבן, בחג זה הקורבן הוא שם החג, ושם אינו דבר חיזוני אלא מבטא מהות אמיתית. נכון שחג זה מכונה גם חג המצות⁴, אולם שמו המרכזי הוא חג הפסח. לכאורה היינו חושבים להפוך את השמות, שכן את קורבן הפסח אוכלים רק לילה אחד, בעוד שאת המצות ניתן לאכול במשך כל ימי החג, ולכן עלינו לברר את משמעות מרכזיות הקורבן בחג זה.

בתורתנו הקדושה תרי"ג מצוות. תרי"ג מצוות אלו מקיפות את כל איברינו וגידנו, ואכן אנו מוצאים מצוות רבות שנעשות באיברים שונים, לדוגמא מצוות נטילת לולב נעשית ביד; מצוות תפילין נעשית ביד ובראש; מצוות לימוד תורה נעשית בפה; התענית עצמה נעשית בבטן, וכל כיוצ"ב. חז"ל מלמדים אותנו ליל הסדר מאופיין במצוות רבות, שכולן נעשות בפה: דיבור אכילה. אנו מוצאים חובה לדבר בפה ולספר: 'וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעִבּוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם⁵. ליל הסדר חייב להיות בנוי ממתכונת של שאלה ותשובה. זו היא מתכונת של שיחה. לא מספיק לחשוב על כך או רק לזכור את עובדת יציאת מצרים, אלא צריך לבטא זאת בפה⁶. מאידך, חג זה אינו רק חג של דיבורים. התורה רוצה שנשתף את כל חושינו ביציאת מצרים. היא רוצה שנחוש בפה ובבטן את מה שעבר על אבותינו שם, ואת תחושות הגאולה והיציאה מעבדות לחרות. לא דומה מי שמדבר על מרירות ושיעבוד, למי שאוכל דבר מר. הראשון מדבר רק מהראש. הוא עלול להתייחס לחג זה כאל עובדה היסטורית בלבד. השני מרגיש בפועל את המרירות. זו לא רק דרשה, זו מציאות. אמנם אם רק יאכל ולא ידבר על הגלות והגאולה, הוא עלול בטעות לחשוב שמריר לו בגלל לחצי היום יום, ולכן צריכים אנו להדגיש את שני המימדים האלו: חוש הדיבור והשמע, וחוש המישוש וההרגשה. כל חושינו ואיברנו שותפים לחוויית יציאת מצרים. אנו כולנו חלק מהתהליך שהווה ומתרחש עתה. ממש כאן. הקורבן המוקרב בפסח מאחד את כל החושים. כדי להבין זאת, נצטרך להבין כיצד עשו את קורבן הפסח הראשון בהיסטוריה. הבנה מדוע ציוותה עלינו התורה לעשותו דווקא באופן הזה, תלמד אותנו על מהות החג, ועל תפקידו.

¹ פרק ז' פסוק טו'.

² זבחים, פרק ה', משנה ח'.

³ שמות, פרק יב', פסוקים כו-כז'.

⁴ לדוגמא: שמות פרק כג', פסוק טו', וכן פרק לד' פסוק יח'.

⁵ שמות פרק יג', פסוק ח'.

⁶ עיין לקמן שיש חובה לקרוא את ההגדה, וכן שיש קטעים שחובה לאומרם כדי לצאת ידי חובת ליל הסדר כראוי.

כל הציוויים שהיו בהקרב קורבן הפסח הראשון תקפים לכל השנים למעט אחד: מצוות ייחוד הקורבן לפני הקרבנו כבר מ' בניסן. מצווה זו היתה מצוות ייחודית לאותה השנה שבה נגאלו בני ישראל ממצרים. מדוע היה צורך בעניין זה? בשנת 2448 לבריאת העולם, לפני 3327 שנה בדיוק לקחו בני ישראל כבש (שה) וקשרו אותו לרגלי המיטה ב' בניסן. הוזהר הקדוש⁷ מסביר שהמצרים היו מאמינים באלילים רבים, וביניהם בכבשים. בני ישראל לוקחים את אחד מאילי מצרים ומראים למצרים שהגדי הזה לא עצמאי. הוא תלוי ברצון בעליו. אחרי ארבעה ימים שוחטים אותו. השחיטה אינה נעשית במקום מסתור 'וְשָׁחֲטוּ אֹתוֹ לִלְלָה עֲדַת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרֵבִים'⁸ – כולם מתכנסים ביחד לשחוט את הקורבן. הם אינם מסתירים זאת, אלא נשמעים לציווי התורה ולוקחים מדם הקורבן ומורחים אותו על המזוזות ועל המשקוף, כך שכל מי שעובר ליד הבית מבחוץ רואה את דם הכבש. כבש זה אינו נאכל נא או מבושל בסיר חתום, אלא נצלה ברבים וריחו הולך ומקיף את כל ארץ מצרים. זאת ועוד, מצווה אותנו התורה לצלות אותו כמות שהוא ראשו על כרעיו ועל קרבו, ואין לנו לפרקו לחתיכות, כך שכל מי שעובר ורואה את צליית הקורבן מבין שצולים כבש ולא חיה אחרת. התורה מוסיפה לצוותנו על אכילתו: אסור לנו לשבור בו עצמות, אלא להשאירן כמות שהן, כך שלאחר האכילה כולם יראו את עצמות הכבש זרוקות באשפה, וידעו שהכבש נאכל. אכילה זו נעשית בחיפזון, והיא אינה האכילה המרכזית של הערב הזה, להראות שאנו אוכלים את אלוהי מצרים, אולם לא נותנים לו שום כבוד שהוא. רק לאחר מכן יצא הקב"ה בלילה ויהרוג את בכורי מצרים. הוא בעצמו. לא מלאך, לא שרף ולא שליח. הבטיחנו הקב"ה: 'וְעִבְדֶּנִּי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִנֵּיתִי כָל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאָדָם וְעַד בְּהֵמָה וּבְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה'.'⁹ אולם שפטים אלו הגיעו רק אחרי שאנחנו בני ישראל הכרזנו על המהפכה. הכרזנו קבל עם ועולם על אמונתנו ודבקותנו בקב"ה. כשאנו עבדים חלשים ונדכאים חסרי כל, עמדנו מול הגדולה והחזקה שבאומות בעולם העתיק והכרזנו אנו מאמינים בקב"ה. רק כאשר אנו עמדנו על עצמנו, חיזקנו את אמונתנו בקב"ה, אז בא הקב"ה וגאלנו. הקורבן הזה שהוא מרכזו של ליל הסדר נעשה כל שנה ושנה בחבורה גדולה. כולם רואים ושומעים את ההמולה שמסביבו. כולם זוכרים ונזכרים איך אי שם בעבר התגברנו על עצמנו ואמרנו למצרים שאנו רוצים בחירות האמיתית: אנו רוצים להיות דבוקים בבורא העולם. הדבר הגדול היה שאמרנו זאת לעצמנו. לצערנו מזמן חורבן בית המקדש נמנעה מאיתנו הזכות לחוות זאת באמת. אנו חסרים את הקורבן. אנו חסרים את מה שמשותף את כל חושינו בעבודת ה'¹⁰, אבל משמעות הקורבן לא אבדה מהעולם, ואף מצוות קורבן הפסח עצמה עתידה שתחודש בקרוב ממש עם שאר הקורבנות בבית קודשנו ותפארתנו.

פסח זה לא נגמר. בכל שנה ושנה אנו יושבים בליל הסדר וחוגגים את יציאתנו מעבדות לחירות, וכך אנו אומרים: 'השתא הכא עבדי לשנה הבאה בארעא דישראל בני חורין', אנו עדיין עבדים. אנו עבדים של השגרה, של החיים התובעים מרוץ בלתי פוסק. לעיתים אנו הופכים להיות עבדים במובנים רחבים אף יותר: אנו משתעבדים ליצרנו, משעבדים לפרסומות ולתרבות שמקדשת את חיי הרגע. אולם בליל הסדר אנו עוצרים. אנו אומרים לא עוד. אנו באים עם עברנו המופלא ומוכיחים כי כל הדברים האלו אינם רק סיפורים שארעו בעבר, אלא הם מציאות עכשווית. אם נשכיל לנצל את הרגע, אם נשכיל להתעלות בליל הסדר אל תוך עברנו שהוא בעצם גם חיי הווה שלנו, אם נעשה את כל זה בוודאי נצא מעבדות לחירות. נזכה לחזור לאמונה אמיתית פשוטה ותמימה, המחזירה אותנו להיות עצמנו באמת בלי מניעות, והקושרת אותנו למנהגי העולם: 'לְפִיכָךְ אֶנְחֶנּוּ חֲבִיבִים לְהוֹדוֹת. לְהִלֵּל לְשִׁבְחָהּ. לְפָאֵר. לְרוֹמֵם. לְהַדָּר. וּלְקַלֵּס לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבְרָהָם וְלֵנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלֵּי: הוֹצִיאָנוּ מֵעֲבָדוֹת לְחֵירוֹת. וּמִשְׁעָבוֹד לְגָאֻלָּה. וּמִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה. וּמֵאֲפֵלָה לְאוֹר גָּדוֹל. וְנֹאמַר לְפָנָיו שִׁירָה חֲדָשָׁה: הִלְלוּהָ!'

⁷ פנחס, דף רנ"א, עמוד ב'.

⁸ שמות פרק יב', פסוק ו'.

⁹ שמות פרק יב', פסוק יב'.

¹⁰ חוש הריח מריח הקורבן הנצלה באש, חוש המישוש מהיד האוחזת בו ושוחטת אותו, חוש הטעם האוכל את בשר הקורבן. חוש הראיה הרואה את הקורבן, וחוש השמיעה השומע את שירת ההלל הנפלאה שהיתה מושרת בפי כל העם בזמן שמחית הקורבן.

קיצור הלכות פסח

1. מספר הלכות כלליות לחודש ניסן

אולי בתור הקדמה נאמר, כי אף על פי שאנשים רבים חושבים כי הלכות פסח מחמירות מידי לטעמים, וטוענים שאין מקום לכל החומרות האלו, יש לזכור שדווקא הדקדוק הגדול במצוות, ובמיוחד בחג זה – חג שבו נגאלו אבותינו ושבועזרת ה' נזכה גם אנו במהרה להיגאל בו – הוא חשוב ביותר. כתבו הפוסקים שיש ללמוד ולשנן היטב הלכות אלו, מכיוון שאיסור חמץ חמור הוא במיוחד והאוכל כזית חמץ חייב עונש כרת, ממש כמו איסור אכילה ביום הכיפורים: 'פ'י כ'ל אכ'ל חמץ ונכרתה הנפ'ש ההוא מ'ש'ר'א'ל'. כיוון שכך, קבעו חז"ל הלכות מחמירות מאוד בפסח, שנועדו לצמצם את אפשרות העבירה¹¹ על מצוות החג הרבות, ולכן נדרש מאיתנו דקדוק רב ביותר בכל הפרטים הקטנים. חז"ל מורים לנו לעיתים שצריך ללכת אחרי המקלים, וכן שדרך ההיתר עדיפה על דרך האיסור, ואף על פי כן, בפסח חז"ל החמירו והלכו בדרך כלל לצד המחמיר¹², ולכן על כל בעל נפש להיזהר באיסורים חמורים אלו, וכבר נאמר בפיוטי השבת: 'למ'זהיר ולנ'זהר – ש'לומים ת'ן כ'מי נ'הר'.

• **לימוד הלכות החג:** שואלים ודורשים בהלכות הפסח שלושים יום קודם לחג, עיקר התקנה אמנם היתה בגלל קורבנות החג ולימוד דיני השחיטה, אך תקנה זו נשארה גם כשבעוונות הרבים בית המקדש עדיין לא בנוי, כיוון שהלכות חג הפסח הן רבות. ברור שכדי לא להיכשל באיסורי חמץ, חובה על האדם לעסוק וללמוד את הלכות החג, שיידע מה אסור ומה מותר, כיוון שחמץ בפסח אינו בטל אפילו במשהו, כלומר אפילו אם נשאר רק מעט חמץ, אבל הוא חשוב בעיני האדם, עבר האדם על איסורי חמץ¹³, ואם לא יידע שהדבר אסור לא יוכל לתקנו מלפני החג ועלול להיכשל באיסור חמץ. עוד העלו הפוסקים, שיש ללמוד את הלכות החג ולהתכוון לקראתו היטב, כיוון שבניגוד לכל שאר החגים, אם ישנה איזו שהיא בעיה, לא ניתן לתקנה בפסח, ועוד שיש בו איסור חמור יותר. לדוגמא, אם אדם לא למד את הלכות חג הסוכות וארבעת המינים, ונכשל שם באיסור כל שהוא, הוא לא חייב כרת, וכן יש לו אפשרות לתקן את מעשיו תוך כדי החג, וכגון שיבנה סוכה כהלכתה (בחול המועד), או שיקנה ארבעת המינים טובים וכשרים יותר. בפסח, אם נמצא כזית של חמץ בבית לא יוכל להינצל ועבר איסור חמור ביותר, ואם חלילה אכל אפילו מעט חמץ שעורב בטעות במאכליו חייב כרת, ולכן חייבים אנחנו לבדוק היטב את ביתנו, ולהתכוון כראוי לחג. חשוב לזכור שאין להתבייש לשאול, שכן אין הביישן למד.

• **חומרת איסורי חמץ:** איסור חמץ בפסח הוא 'במשהו', כלומר שאפילו אם יש רק מעט (משהו) של חמץ בתערובת, הכול נאסר, ועלולים לעבור על איסורי תורה חמורים שעונש אכילתם הוא כרת. ההקפדה הרבה אפילו על מעט חמץ, מלמדת שעלינו להקפיד ולדקדק מאוד בכל המצוות – בין מצוות שבין אדם

¹¹ אפילו בשוגג, שכן גם עבירה בשוגג היא עבירה.

¹² ויסוד הדברים הוא לפי הכלל של חז"ל שחמץ בפסח אסור בכל שהוא, כלומר שאפילו משהו (מעט) של חמץ אוסר תערובת שלמה וגדולה, הוא אינו בטל. לכן הלכו הפוסקים והחמירו מאוד בדיני חמץ בפסח, ונטו מכללי ההלכה הרגילים, ופוסקים אפילו כדעת יחיד (למרות שבדרך כלל הולכים לפי דעת הרבים), וכן החמירו גם במקרים שבדרך כלל לפי כללי ההלכה הרגילים אין צורך להחמיר. כמו כן, למרות שבדרך כלל פסיקת השו"ע מקילה יותר, לעניין פסח כתבו הפוסקים שברוב המחלוקות גם הספרדים פוסקים כרמ"א 'דלעניין פסח אנחנו אשכנזים'. (זכור לאברהם, תחילת הלכות פסח. כף החיים, סימן תמ"ז, ס"ק ע"ו, ע"ח, ק"ט). יש לציין שהאר"י הקדוש לא היה מזלזל בשום מנהג שנהגו ישראל בפסח משום חומרת החמץ, וכך מוכח גם מדברי מרן השו"ע. (שו"ע, סימן תמ"ב, ס"ו ונו"כ).

¹³ מדאורייתא (מהתורה), רק כשנמצא שיעור חמץ החשוב בעיני האדם הוא עובר על איסור בל יראה ובל ימצא, והשיעור שיש בו חשיבות הוא כזית ומעלה, היינו 27 גרם ומעלה. לכן אסור להשאיר בבית שום חתיכות חמץ בשיעור 27 גרם ומעלה, אלא אם כן מכר אותן, ובלבד שאין חשש שיבוא לאכול אותם בטעות בחג הפסח, ועיין עוד בהמשך.

למקום ובין מצוות שבין אדם לחבירו. חג הפסח מלמד אותנו שחשוב לדקדק בפרטים הקטנים, שכן דווקא דקדוק נכון בפרטים הקטנים, ולמעשה רק הוא, יכול לגרום לאדם לעבוד על עצמו באמת, ולגרום לו להיות יהודי שלם וכשר. משל למה הדבר דומה? לאוסף של חלקי פאזל קטנים ומדוקדקים (וכגון פאזל בן כמה אלפי חלקים), שרק הרכבתם באופן נכון תוך שימת לב לכל הפרטים הקטנים יכולה ליצור תמונה יפה ושלמה, ואם לא יניחו אפילו חלק אחד או שיניחו אותו שלא במקומו כל התמונה היפה תהרס.

• **הגדרת איסורי חמץ: חמץ הוא אחד מחמשת מיני דגן, שהם חיטה, שעורה, שיבולת שועל, שיפון וכוסמין¹⁴, שהיו במגע עם מים מעל 18 דקות¹⁵ ללא תזוזה¹⁶, ואפילו אם לא אפו, בישלו או טיגנו את הבצק. לכן כל בצק שלא נילוש במשך 18 דקות והיה באוויר החדר הרגיל הפך לחמץ¹⁷, ויש לבערו לפני החג¹⁸. יש לציין שאיסור זה קיים גם אם לא הוסיפו לבצק חומרי תפיחה, כגון: שמרים או אבקת אפייה וכד', מאחר שהבצק יכול לתפוח מעצמו, וחומרים אלו רק גורמים לתפיחה להיות אחידה ומהירה יותר. לחם, פיתה, ביסקוויט, וופל, מקרונים, פתיתים, קוסקוס, בורגול, סולת, חלק מאבקות המרק, וכן כל מוצר המכיל 'גלוטן' (שאינו כשר לפסח) הינם חמץ גמור!**

• **משקאות חמץ: חשוב לציין שאיסור חמץ קיים גם במשקאות שונים, ויש לבערם לפני הפסח או למוכרם לגוי, כגון בירה, ויסקי וסוגים שונים של משקאות אנרגיה וכד', הינם חמץ גמור, וכן כל משקה המופק מחמשת מיני דגן הינו חמץ גמור!**

• **איסורי חמץ: ביחס לחמץ, התורה ציוותה ארבעה ציוויים, שלושה מהם הם לאו, היינו דברים שאסור לעשות, ואחד הוא מצוות עשה.**

1. **אכילת חמץ: אסור לאכול חמץ, שנאמר: 'וְלֹא יֵאָכַל חֶמֶץ'¹⁹, ולמדו חז"ל שיש גם איסור ליהנות מהחמץ. עוד הוסיפה התורה לאסור גם אכילת דבר שהחמץ מחמת דבר אחר ולא רק מחמת עצמו, שנאמר:**

¹⁴ יש להבדיל בין 'כוסמין' שהיא אחת ממיני הדגן וחייבים על חימוצה בפסח, וניתן להכין ממנה מצת מצווה (אם הקמח נשמר כראוי: חיי אדם, כלל כו', אות ד'), ומברכים עליה המוציא כל השנה, לבין 'כוסמת' שהיא מין של קטניות, שלמנהג עדות אשכנז אין לאוכלה אך אינה חמץ, ולעדות הספרדים ניתן לאוכלה. למעשה, במציאות חיינו כיום, כמעט שאנו לא פוגשים את מין הדגן הנקרא 'כוסמין', אולם ניתן למצוא קמח כוסמין בחנויות טבע שונות, וניתן למצוא שם אף לחם מכוסמין או עוגיות כוסמין וכד'. בשולי הדברים יש להעיר שיש להקפיד כל השנה לקנות קמח זה רק ממקום ששמר את הקמח בקירור לאחר הטחינה, מאחר שלא ניתן לנפות את הקמח הזה בצורה טובה, ושמירת הקמח בקירור מונעת ממנו להתליע, כך שאין יותר צורך לנפות את הקמח לפני השימוש בו. כיום ישנן שיטות נוספות לשמור על קמח מנופה ללא תולעים, וכגון ואקום וכד', ולכן הקונה צריך לברר היטב שהקמח אכן נשמר בשיטה טובה המבטיחה שלא יתליע עם השגחה מוסמכת, ולאחר פתיחת השקית ישמור את הקמח בקירור, ואם משתמש בו לזמן רב יותר ישמור אותו בהקפאה. דבר זה נכון גם לכל שאר הקמחים המלאים, שכן לא ניתן לנפות אותם היטב מפאת גסותם, וכגון קמח חיטה מלא, קמח שיפון וכד'.

¹⁵ שזהו זמן הילוך מיל, ולמרות שיש הסוברים שהילוך מיל הוא 22.5 דקות (הגר"א, והרב טיקוצינסקי), ויש הסוברים שהילוך מיל הוא 24 דקות (רמב"ם, ושולחן ערוך הרב) לעניין חמץ הסכמת הפוסקים לנקוט את הזמן המוקדם יותר (כלומר שזמן הילוך מיל 18 דקות, כדעת השר"ע והחזו"א) משום חומרת איסור חמץ.

¹⁶ ועל כן כל עוד ממשיכים ללוש את העיסה אין היא מחמיצה, וכן העלתה הגמרא (פסחים מח:): 'כל זמן שעוסקות בבצק אינו בא לידי חימוץ', וכ"פ שו"ע, או"ח, סימן תנט', סעיף ב'. למרות זאת יש הסוברים (ב"ח, שם אות ג'. ריטב"א שם, ד"ה מתניתין) שהבצק לא מחמיץ רק אם לשים בקצב הרגיל, שהוא שיעור הליכת מיל, ואם לש במשך זמן רב יותר הבצק מחמיץ, למרות שהוא עדיין בתנועה, ולמעשה לכתחילה מחמירים לסיים את תהליך הלישה תוך 18 דקות (ולא יותר), וכן פסק ערוך השולחן (אות ז'): 'ויש להחמיר ולמהר בעניין עשיית המצות... ואם כי אין הלכה כן מכל מקום במצה ראוי להחמיר', ועיין עוד לקמן בעניין מצות ח"י רגעים.

¹⁷ אמנם בחדר חם יותר ההחמזה מהירה יותר. כאשר נראו סדקים בבצק סימן שהוא החמיץ וחייבים לבער אותו, גם אם לא עברו על הבצק 18 דקות ללא לישה, ואפילו אם הסדקים מעטים ונראו רק בחלק מהבצק. כמו כן, אם הבצק תפח זה סימן שהחמיץ וחייבים לבער אותו, ואפילו אם לא הפסיקו ללוש את הבצק ועדיין לא עברו 18 דקות.

¹⁸ לכן, קמח רגיל הנמכר בחנויות הינו ספק חמץ, שכן מנהג טחנות הקמח כיום הוא ללחות (=להשרות) את החיטים במים לפני טחינתם למשך זמן מה, ועל כן ייתכן כי התחמצו כבר. אמנם מאחר שמדובר רק בספק חמץ ולא בחמץ וודאי ניתן למכור את הקמח במכירת החמץ, ועיין עוד לקמן. אם רוצה להכין מצות בעצמו, יש לקנות דווקא קמח כשר לפסח, שנשמר מעת הקצירה או לפחות משעת הטחינה ולא להשתמש בקמח רגיל. קמח מצה אינו קמח רגיל אלא מצות טחנות, ולכן מותר לאוכלו, וברכתם של מיני מאפים מקמח מצות היא 'בורא מיני מזונות', ולכן אין להכין מקמח זה מצה, ואם יעשה כן לא יצא בה ידי חובה.

¹⁹ שמות פרק יג', פסוק ג'.

'כָּל מִחְמָצָה לֹא תֹאכְלוּ'.²⁰ העונש על אכילת חמץ בפסח הוא כרת וזאת בניגוד לרוב איסורי אכילה שהעובר עליהם חייב מלקות, שנאמר: 'כִּי כָל אֹכֵל חֻמֶּץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי'.²¹

2. **בל יימצא:** אסור שיימצא חמץ ברשותנו בפסח, שנאמר: 'שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצָא בְּבֵיתְכֶם',²² והכוונה היא שאסור לנו שיימצא בביתנו שאור, שהוא חומר שמחמיץ את העיסה שהשתמשו בו כמו השמרים של ימינו. מפסוק זה נלמד גם שאסור להשאיר בביתנו חמץ, היינו עיסה מחמשת מיני דגן שתפחה והחמיצה.

3. **בל יראה:** צריך שלא יראה חמץ או שאור ברשותנו במהלך חג הפסח, שנאמר: 'וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֻמֶּץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שָׂאֵר בְּכָל גְּבֻלְךָ'.²³

4. **מצוות השבתת החמץ:** יש מצוות עשה להשבית את החמץ ואת החומר שמחמיץ (=שאור, שמרים) לפני חג הפסח, שנאמר: 'אֶךָ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שָׂאֵר מִבֵּיתְכֶם'.²⁴

יש לציין שעוברים על איסור בל יימצא ובל יראה רק אם נשאר ברשותנו חמץ בשיעור כזית ומעלה, ואם נשאר פחות משיעור זה לא עוברים על איסור תורה. למרות זאת, איסור אכילה הוא אפילו בפחות משיעור כזית, וזאת משום שכאשר האדם אוכל משהו הוא מחשיב אותו, ולכן אסור לאכול אפילו מעט חמץ.

• **'גלוטן'** הוא אחד ממרכיבי החיטה, והוא החומר שמחמיץ את החיטים, ולכן כל מוצר שנמצא בו 'גלוטן' אסור בכל איסורי הפסח,²⁵ וחייבים לבערו לפני החג,²⁶ אלא אם כן עשה מכירת חמץ. יש להעיר שבתעשיית המזון כיום מערבים 'גלוטן' בהרבה מאכלים, וכן בתעשיית התרופות, ולכן אנחנו צריכים להיזהר בדבר זה במיוחד. אמנם ניתן לבדוק דבר זה, מאחר שהחוק מחייב לכתוב על האריזה האם יש בה 'גלוטן', ולכן יבדוק לפני הפסח האם המאכלים מכילים 'גלוטן' ויבער אותם או שימכור אותם,²⁷ אלא אם כן המוצר כשר לפסח התשע"ה בהשגחת רבנות מוכרת, שהרי גם המצה מכילה גלוטן, ועיין עוד בהמשך.

• **דיני חודש ניסן:** ערב ראש חודש ניסן, יום שישי, (כט' באדר, 21.3.2015), לא אומרים תחנון במנחה, כבכל ערב ראש חודש. יש אומרים בכל ערב חודש תפילה מיוחדת להורים על ילדיהם שחיבר השל"ה הקדוש, ותבוא עליהם ברכה.²⁸ בשבת, מוציאים שלושה ספרי תורה: בראשון קוראים את פרשת השבוע (ויקרא), בשני את הקריאה של ראש חודש, ובשלישי פרשת החודש. מפטירים בהפטר פרשת החודש, והספרדים נוהגים להוסיף פסוק ראשון ואחרון מהפטר 'השמים כסאי'. מראש חודש ניסן עד סוף החודש לא אומרים תחנון, לא נופלים אפיים, והספרדים גם לא אומרים 'למנצח', כיוון שרוב החודש עובר בקדושה ובשמחה. חודש ניסן הוא העבר שלנו, ההווה שלנו וגם העתיד שלנו: מאחר שחנוכת בית המקדש השלישי עתידה להיות בסוף חודש ניסן, יוצא שתחילת החודש היא מעין זיכרון לחנוכת המשכן, לאחר מכן חג הפסח עצמו שנחגג השנה, ולבסוף צריכה להיות חנוכת הבית השלמה – חנוכת בית המקדש השלישי, שייבנה במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

²⁰ שמות, פרק יב, פסוק כ'.

²¹ שמות, פרק יב, פסוק טו'.

²² שמות, פרק יב, פסוק יט'.

²³ שמות, פרק יג, פסוק ז'.

²⁴ שמות, פרק יב, פסוק טו'.

²⁵ איסור אכילה, בל יראה ובל יימצא.

²⁶ לקיים בו מצוות עשה של השבתת חמץ.

²⁷ יש להעיר שכתוביות המופנות לחולי צליאק (אנשים שיש להם אי-סבילות לגלוטן) אינן מלמדות על איסור חמץ. לכן כשכתוב על מוצר רגיל (לא בכשרות לפסח) שהוא עשוי להכיל עקבות מזעריים של גלוטן, או מכיל גלוטן פחות מ-20PPM, לא צריך לבערו, אבל המוצר לא כשר לפסח ואסור לאוכלו כל החג, ולכתחילה ימכור אותו במכירת חמץ.

²⁸ ואע"פ שעיקר תיקון תפילה זו הוא לערב ראש חודש סיוון, החודש שבו ניתנה לנו תורת חיים, טוב לאומרה בכל ערב חודש, ומי שאומר אותה בכל יום הרי זה משובח. ניתן למצוא את תפילת השל"ה בסוף החוברת, בנספח התפילות.

• **פרשת הנשיאים:** נוהגים לומר בכל יום את פרשת הנשיאים של אותו היום, שכן מראש חודש ניסן שבו הוקם המשכן כל נשיא הקריב את קורבן שבטו דבר יום ביומו. הנשיא הראשון הוא נחשון בן עמינדב לשבט יהודה. ביום י"ג ניסן (יום חמישי), לאחר שכילו הנשיאים להקריב את קורבנם, נוהגים לקרוא את פרשת המנורה. הספרדים מוסיפים בכל יום לאחר קריאת הפרשה, גם מספר פסוקים מהנביאים, כתובים, זוהר, ולבסוף אומרים תפילה לעילוי נשמות כל עם ישראל כמובא בסידורים. יש הנוהגים לקרוא את פרשת הנשיאים מתוך ספר תורה, אבל הטוב ביותר הוא לקרוא מהסידור או מהחומש, גם אם קוראים פרשיות אלו במניין.²⁹

• **ברכת האילנות:** מראש חודש ניסן, בזמן שהעצים (אילנות) מלבלבים, יש לומר ברכה זו³⁰, וכיוון שזרזין מקדימים למצוות, יש נוהגים לברכה כבר בראש חודש עצמו, וטוב להשתדל לעשות כן בשנה רגילה, אולם גם בשנה רגילה כמובן שניתן לברכה במשך כל החודש. נחלקו הפוסקים האם ניתן לומר ברכה זו בשבת: לדעת בעל 'בן איש חי' אין לומר ברכה זו בשבת, וכך פסקו הפוסקים ההולכים אחרי הקבלה והרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל, אך הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל הקל ואמר שאם אין לו זמן אחר וחושש שמא יעבור הזמן או האילן יפסיק להיות מלבלב וכיוצא בכולם לאומרה בשבת³¹. למעשה, טוב להימנע ממחלוקת ולא לברך ברכה זו בשבת, ולכן מהיות טוב ראוי לברך ברכה זו ברוב עם השנה ביום ראשון ב' בניסן. מי שרואה³² שני אילנות מאכל³³ מלבלבים (פורחים)³⁴ מברך: 'ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם שלא חסר בעולמו כלום, וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם'. הספרדים נוהגים לומר לפני הברכה בקשה מספר 'לשון חכמים' של מרן בעל 'בן איש חי', ולאחר הברכה, אומרים 'יהי רצון' וישיר המעלות הכל כמובא בסידורים. לכתחילה יש לברך על שני אילנות, שלפחות אחד מהם אינו מורכב³⁵, והמהדר לברך על שני אילנות מסוגי פירות שונים תבוא עליו הברכה³⁶. אולם ניתן לברך על עצי עורלה, היינו שנטעו אותם לפני פחות מארבע שנים למרות שאסור ליהנות מהם³⁷. ניתן לומר ברכת האילנות בלילה, ובלבד שיבחין בעצים הפורחים, וכגון שרואה את הפרחים לאור החשמל³⁸. ניתן לכתחילה גם לברך על עצים הצומחים בתוך הערים ובחצרות הבתים, אמנם מי שיכול לצאת אל מחוץ לעיר ולברך שם על העצים המלבלבים – תבוא עליו ברכה³⁹, ויש הידור מצווה כשמברך על מיני עצים רבים⁴⁰. ברכה זו מברכים רק פעם בשנה, ועל כן יש

²⁹ וזאת כדי לחוש לדעת הירושלמי שאין לקרוא בספר תורה ללא ברכה, ונמצא שזו ברכה לבטלה.

³⁰ עיין לקמן לגבי ברכה בחו"ל על אילנות שאינם מלבלבים בחודש ניסן.

³¹ יש לציין שלדעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל ניתן אפילו לכתחילה לברך את הברכה ביום שבת כאשר ראש חודש חל בשבת, בכדי להיות בגדר זרזים המקדימים (חזון עובדיה, פסח, ברכת האילנות, ה"ה), אולם לדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל גם במקרה זה לא יברך בשבת. (הגדת אורח חיים, עמוד עז', ס"ז. כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק ד').

³² עיוור לא יברך ברכה זו, אלא ישמענה מאחר שיתכוון להוציאו והוא יתכוון לצאת בברכתו.

³³ לא מברכים על אילנות סרק. הלכות קטנות, ח"ב, סימן כח'. מועד לכל חי, סימן א', אות ט'. משנה ברורה, סימן רכ"ו ס"ק ב'. כף החיים, ס"ק ב'.

³⁴ **משנה ברורה** (סימן רכ"ו ס"ק ד') מבין שניתן לברך גם על עצים שנגמרו לבלובם והתחילו לצאת להם הפירות, כל עוד הפירות אינם ראויים לאכילה ולא נגמרו כל צורכם, ועל כן אשכנזים בשעת הדחק נוהגים להקל לברך גם אם כבר עלו פירות בעץ, אבל ספרדים במקרה זה, יברכו בלא שם ומלכות.

³⁵ אע"פ שלהלכה כאשר אוכלים מפירות של עצים מורכבים, כגון פומלית (המורכבת מאשכולית ופומלה) וכד', מברכים עליהם 'שהחינו', וזאת כיוון שבברכה זו אנו מברכים על הנאת עצמנו, שהביא אותנו לשנה חדשה, שלא כמו ברכת האילנות שאנו מברכים על יצירותיו של הקב"ה, והרי הוא לא יצר אילן מורכב.

³⁶ אע"פ שלכתחילה ראוי להדר לברך על שני סוגים של אילנות מאכל, ניתן לברך על שני אילנות מסוג אחד (הגדת אורח חיים, עמוד עז', ס"ט. כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק ב'), ואם לא מוצא שני אילנות רשאי לברך גם על עץ אחד. (בדי השולחן, סימן ס"ו, אות יח').

³⁷ וזאת בשונה מאילן כלאיים (עץ מורכב) שניטע כנגד רצון הקב"ה, שכאן הפרי נטוע ברצון הבורא ודרכו בכך. רב פעלים, אר"ח, ח"ג, סימן ט'. ישיביל עבדי, ח"ז, אר"ח, סימן יב'.

³⁸ ציץ אליעזר, ח"ב, סימן כ', אות ו'.

³⁹ פסקי ר"ד (ברכות מג:). סובר שצריך דווקא לצאת אל מחוץ לעיר, אבל העיקר להלכה (רמב"ם, פ"י ה"ג). רב פעלים, אר"ח, ח"ג, סימן ט'. הגדת אורח חיים, עמוד עז', ס"ח. כף החיים, סימן רכ"ו ס"ק ג') שניתן לברך גם בתוך העיר, ובוודאי כשיש בדבר צורך כגון שטרחה לצאת אל מחוץ לעיר, או שהדבר כרוך בביטול תורה וכד'.

להתאמץ לברכה כתיקנה. בין הפוסקים הספרדים מצאנו מחלוקת בעניין חיוב ברכת נשים בברכת האילנות, שיש אומרים שיכולות לברך בעצמן, ויש אומרים שלא, ולנוהגים כך, רצוי שתשמע את הברכה מבעלה והוא יכוון להוציאה⁴¹, ובשל ספק ברכות עדיף לנוהגות כספרדים לנהוג כדעה זו⁴². הפוסקים האשכנזים סוברים שיכולות הן לברך⁴³, וכך נוהגות יוצאות אשכנז למעשה, ויש שכתבו שאינן חייבות להדר במצווה זו, ולמעשה יש להורות להן לברך⁴⁴.

• **מנהגי אבלות בחודש ניסן:** במשך כל החודש לא אומרים 'צידוק הדין' לאבלים בשבעת ימי אבלותם, ואפילו אם הנפטר תלמיד חכם גדול⁴⁵, אולם הספרדים עושים השכבות כהרגלם. לא הולכים לבית העלמין בחודש ניסן, ועל כן גם מי שיש לו אזכרה של שנה (יאר-ציט) או אחת עשרה חודש יעלה בערב ראש חודש, היינו ביום שישי כט' באדר, ועולים בבוקר לבית העלמין וצריך לצאת ממנו עד חצות היום (11:48) כבכל יום שישי וערב חג⁴⁶, ובמועד האזכרה יעשו את התפילה, הלימוד והברכות כמקובל, ורק ימנעו מדברי הספד. למרות זאת, ניתן ללכת לבית העלמין לאזכרה של סוף השבעה או של סוף השלושים⁴⁷, ולדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל ניתן לעלות לקבר בימי ניסן גם כשזה יום השנה הראשון⁴⁸. נהגו ללכת לקברות בערב ראש חודש ניסן, ולהרבות בתפילה ומעשים טובים עבור הנפטרים, מאחר שבימים אלו יש תועלת גדולה לנשמות הנפטרים מכל המעשים הטובים שעושים לעילוי נשמתם, ובפרט לנשמות הוריו. יש לדעת שלעולם אין להתפלל אל הנפטרים אלא בעדם, ויבקש מהם שהם ימליצו טוב לפני ה' עליו, על משפחתו ועל כל עמו.

⁴⁰ וככל שירבה שם הצומח הדבר טוב, מאחר שבברכה זו האדם מעלה את ניצוצות הקדושה הפזורים בצומח. אולם מאחר שזה רק הידור, אם מוצא מקום כזה בנקל יברך בו, אבל לא יעכב את הברכה: כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק ב'.

⁴¹ ואם לא תשמע מבעלה תברך ללא שם ומלכות ותהרהר שם ומלכות בליבה, ועצה זו נכונה לכל מקרים שבהם קיים ספק בברכה, בין אם האדם לא יודע את הדין ואינו יכול לברך כעת, ובין אם לא זוכר האם בירך או לא, שעליו לברך באופן זה, ודרך זו נחשבת כברכה לכל דבר ועניין.

⁴² הפוסקים נחלקו האם ברכה זו היא ככל מצוות עשה שהזמן גרמן, כלומר מצוות עשה התלויה בזמן, שנשים פטורות מקיומן כנטילת לולב וכד', ובזה יש מחלוקת האם תברכנה או לא, או שברכת האילנות אינה מצוות עשה התלויה בזמן אלא מצווה התלויה בתקופת האביב כגון פסח וכד', ואז לכל הדעות עליהן לברך. הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל סובר שעל הנשים לברך בשם ומלכות ברכת האילנות, אבל הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל סובר שלא תברכנה משום ספק ברכות להקל, וכן ראוי לנהוג.

ברכה בחודש אייר: יש הסוברים (יחווה דעת, ח"א סימן א') שרק לכתחילה צריך לברך בימי ניסן, אבל אם לא בירך בחודש ניסן יכול לברך גם בחודש אייר, אולם העיקר להלכה שלא יברך לאחר חודש ניסן, משום שעל דרך האמת הברכה נתקנה דווקא לחודש ניסן, ועל כן יברך בחודש אייר בלא שם ומלכות: שדי חמד, מערכות ברכות, סימן ב', אות א'. כף החיים, סימן רכ"ו, ס"ק א'. אור לציון, ח"ג, פ"ו, אות ב'.

ברכה על אילנות בחו"ל שתקופת בלובם אינה בניסן: האשכנזים יברכו בשם ומלכות על אילנות מלבבלים לפי זמני הבלוב של העצים במקומם, בעוד הספרדים יברכו ללא שם ומלכות: משנה ברורה, סימן רכ"ו ס"ק א'. בחו"ל יאמרו לפי זמני הבלוב של העצים במקומם: הר צבי, ח"א סימן קיח'. מנחת יצחק, ח"י סימן טז'. ציץ אליעזר, ח"י סימן כ'. כף החיים, ס"ק א'. **ברכה בפעם הראשונה שרואה את בלוב העצים:** אם ראה את העצים מלבבלים ולא בירך בפעם הראשונה, יש הסוברים (משנה ברורה, סימן רכ"ו ס"ק ה'). מנחת שלמה, ח"א, סימן עג', אות ח') שיברך בפעם השנייה כרגיל, וכן המנהג הרווח, אמנם יש הסוברים שיברך בלא שם ומלכות או שיבקש מאדם אחר שיוציא אותו משום חשש ברכה לבטלה, וראוי לחוש דעה זו לכתחילה, ולכן ראוי להקדים את הברכה לתחילת חודש ניסן ככל הניתן (חיי אדם, כלל ס"ג, אות א'. מחצית השקל, סימן רכ"ו. קצות השולחן, סימן סו', אות ט'), אמנם למעשה כשלא בירך בפעם הראשונה יברך כשיראה את האילנות המלבבלים בשנית (כף החיים, סימן רכ"ו ס"ק י').

⁴³ הר צבי, חלק א', סימן קיח'.

⁴⁴ תשובות והנהגות, ח"א, סימן קצ', והסביר שמאחר וכל כבודה בת מלך פנימה לא שייך לה להדר אחר מצווה זו שעיקרה נאמרה רק לרואה, אמנם במחכ"ת מאחר שיש עניין גדול בברכה זו נראה שראוי גם לנשים להדר במצווה זו, ומאחר ולשיטתו זו אינה מצוות שהזמן גרמא, ראוי להורות לנשים להדר לפחות כמו בשמיעת שופר וכד', והנשים תעשינה זאת בצניעות אמיתית, כך שאין חשש לפגיעה בדיני צניעות, ועוד שלהלכה אנו נוקטים שניתן לברך על עצים שבתוך העיר ואין בדבר חשש לפגיעה בצניעותה של האישה שהרי גם הן נמצאות ברשות הרבים, ויכולות הן להיקהל בפני עצמן ללא ערבוב עם גברים, ולכן למנהג האשכנזים יש לעודדן לברך.

⁴⁵ אמנם הנוהגים לומר צידוק הדין רשאים להמשיך במנהגם, ועיין בכל זה: שו"ע, או"ח, סימן ת"כ ס"ב. כף החיים, ס"ק ב'. שו"ע, יו"ד סימן תא', שולחן גבוה, ס"ק טז'. ארץ חיים, אות ו'. נתיבי עם, סימן תא'.

⁴⁶ ואע"פ שבערב ראש חודש ניתן לעלות עד לשקיעת החמה, בערב שבת או בערב חג צריך לצאת מבית העלמין עד חצות.

⁴⁷ מלמד להועיל, ח"ב, יו"ד, סימן קמה'. גשר החיים, ח"א, פ"כט, ס"ד. נתיבי עם, סימן רכד', ס"יג. ולמנהג האשכנזים כשהולכים לבית העלמין בימים שלא אומרים בהם תחנון גם לא אומרים הזכרת נשמות, ולכן אשכנזים העולים בימים אלו לבית העלמין לא יאמרו את תפילת 'אל מלא רחמים' (משנה ברורה, סימן תכ"ט, ס"ק ח'). פני ברוך, עמוד תיב'. אמנם הספרדים עושים השכבות לנפטרים גם בימים אלו, ולכן כשהולכים לבית העלמין בימים אלו יאמרו גם השכבה לעילוי נשמת הנפטר, בנוסף לכל שאר פריקי התהילים והמשניות (כף החיים, סימן תכ"ט, ס"ק כד').

⁴⁸ צרור החיים, פרק טו', סעיף רנד'.

פירוט מדיני אבלות החלים בסמיכות למועד:

▪ **אבלות לפני החג:** רגל מבטל שבעה, ובלבד שקברו לפני החג ואפילו שעה אחת, ואפילו לא הספיק להגיע לביתו ולשבת שם, אלא רק חלץ נעלו לפני החג, נחשב כאילו ישב באבלות שבעה ימים, ולאחר החג משלים לשלושים יום⁴⁹. גם אם לא הספיק לעשות מעשה ממש לפני החג, וכגון שלא הספיק לחלוץ את נעלו משום שהקבורה התאחרה, יש מקלים שהרגל מוציאו וכן נוהגים, שהלכה כדברי המקל באבל, ובלבד שבכה והתאונן מבעוד יום⁵⁰. למנהג האשכנזים כאשר הרגל מוציאו מאבלותו רשאי להתקלח כרגיל מחצות היום של ערב הרגל, ולא רק פניו ידיו ורגליו, בעוד למנהג הספרדים יתקלח היטב לאחר צאת הכוכבים ויזהר בדיני סחיטה, ואם מתקלח כדרכו מבעוד יום אין למחות בידו⁵¹, וכן ראוי להורות למי שחושש שמא לא ידע להתקלח באופנים המותרים ביו"ט.

▪ **אנינות ואבלות בתוך החג:** אונן, היינו מי שמת לו מת ועוד לא קברו, חייב בכל המצוות הנוהגות בליל הסדר, הואיל וברור שלא יקבור את מתו עד צאת החג, היינו שיקברנו בחול המועד, ועדיף שאת קריאת ההגדה רק ישמע מאחרים, משום שיש בה פסוקים ומדרשים רבים, ואם אינו יכול לשמוע מאחרים יקדש ויאמר את ההגדה בעצמו. בכל מקרה האונן לא יסב, וראוי שלא יאכל בשר או ישתה יין מעבר לקידוש ולארבע הכוסות⁵². אדם שנפטר ל"ע בתוך חג הפסח נקבר בחול המועד. כל דיני אנינות נוהגים גם בחול המועד. לאחר הקבורה נוהגים אבלות בצנעא, ומונים שבעה אחרי החג, וסופרים שלושים יום מיום הקבורה⁵³. מנהג האשכנזים שקורעים בחול המועד רק על אב ואם, ועל שאר קרובים מברכים רק 'דיין האמת', וקורעים לאחר הרגל ללא ברכה, וכן מנהג ירושלים גם אצל הספרדים, וכן ראוי להנהיג בכלל המקומות. אמנם, כשאין מנהג ברור, הספרדים ינהגו לפי מרן השו"ע שקורעים עם ברכה גם על שאר קרובים⁵⁴. עושים סעודת הבראה בחול המועד עם קפה ועוגות ולא עם עדשים וביצים בשל כבוד החג, ואין הבדל בין סעודת הבראה (הסעודה הראשונה אחרי הקבורה) הנעשית על אב ואם או על קרובים אחרים שצריך להתאבל עליהם. בשבעה רגילה האבל אסור במלאכה, וכן אחרים לא יכולים לעשות עבודתו את מלאכתו, אולם מאחר שבטל ממלאכה בחול המועד, שכן ימים אלו אסורים במלאכה רגילה (למעט מלאכת דבר האבד), הקלו חכמים שכשיושב שבעה אחרי הרגל אחרים יכולים לעשות את מלאכתו, ובלבד שיחלפו שבעה ימים מאז הפטירה. בחול המועד האבל אסור בדברים שבצנעא כתשמיש המיטה, אולם מותר בדברי תורה. מנחמים את האבל בחול המועד למרות שלא יושב שבעה, וכן מנחמים אותו לאחר הרגל כשיושב שבעה. לא אומרים צידוק הדין בחול המועד⁵⁵.

▪ **אזכרה שמועדה בתוך ימי החג:** לא עולים לבית העלמין בתוך חול המועד, ולכן אם זו אזכרה של שלושים יעלו לפני החג, ואם זו אזכרה של שנה יעלו לפני ראש חודש. בחול המועד עצמו יעשו את סדר הלימוד והתפילות כרגיל, אולם ייזהרו שלא להספיד ולהגיע לידי בכי, וטוב לעשות זאת בבית הכנסת⁵⁶, וה"ה לאזכרה שחלה בשביעי של פסח. אזכרה שחלה ביו"ט הראשון תוקדם לפני החג.

• **קמחא דפסחא:** ההגדה נפתחת באמירת 'הָא לְחָמָא עֲנִיא'. קטע זה אינו קשור כלל לתוכן ההגדה, ולכן הוא נאמר בארמית, בעוד כל ההגדה כתובה בעברית, וזאת משום שחז"ל רצו שכל העם יבין וידע שעוד

⁴⁹ שו"ע, יו"ד, סימן שצ"ט ס"א. שו"ד ס"ק א'. ט"ז ס"ק א'.

⁵⁰ שדי חמד, מערכת אבלות, אות יח'. פני ברוך, עמוד תע"ח. יביע אומר, ח"ח, יו"ד, סימן לד'.

⁵¹ שו"ע, יו"ד, סימן שצ"ט, ס"ג. שו"ד ס"ק יא'. ברכי יוסף, אות ה'. צרור החיים, פרק יד, ס"ל.

⁵² פני ברוך, אנינות, סעיפים מ'-מא'.

⁵³ שו"ע, יו"ד, סימן שצ"ט ס"ב. אור"ח, סימן תקמ"ח ס"א.

⁵⁴ שו"ע יו"ד, סימן שמ', ס"לא. נתיבי עם, שם, וכן בדיני אנינות ואבלות וטומאת כהנים, אות פב', וכן באו"ח סימן תקמ"ז ס"ו.

⁵⁵ ככל הימים שלא אומרים בהם תחנון שבהם לא אומרים צידוק הדין, כמבואר לעיל

⁵⁶ עיין: יביע אומר, ח"ז, יו"ד, סימן מב'.

לפני שהוא עורך את הסדר ומיסב לשולחן הוא חייב לדאוג לעניים, וכדי שהדבר יהיה ברור, חיברו זאת בתחילת ההגדה, בשפה שכל העם הבין אותה, שכן פעם כולם דיברו כך. עניינו של חג הפסח הוא היווצרות עם ישראל. עד לנקודה זו בהיסטוריה בני ישראל היו אוסף אנשים ולא עם, וכך אנו אומרים בהגדה 'בשבעים נפש ירדו אבותינו מצרימה', והשיעבוד במצרים והיציאה ממנה יצרו כאן עם מאוחד, וכמו שאמר פרעה 'הנה עם בני ישראל', והתברר שבחג הפסח עם ישראל הפך מקומץ של יחידים לעם אחד שלם, גדול ומפואר. עם אחד הוא עם שמתנהל כגוף אחד, כמשפחה אחת גדולה, ולכן דואג לכל אחד מעמו. לאור זאת, חז"ל תיקנו שלפני הפסח חובה על כל אדם לתת כסף לקמחא דפסחא, כלומר כסף שיעזור למשפחות נזקקות לקנות מוצרי מזון לחג. ניתן לתרום לדבר זה כל מיני מצרכי מזון, אבל הטוב ביותר הוא לתרום כסף לאגודות הסיוע, והם ייקנו את דברי המאכל לפי צרכי האנשים, מאחר שאנשים שונים מקפידים על דברים שונים בחג, כגון קטניות וכד', וכך נוכל לעזור להם בצורה הטובה ביותר. חשוב לזכור שכל העוזר לעניים ומשמחם תמיד ובמיוחד בחגים, זוכה לגאולה שנאמר 'ציון בְּמִשְׁפַּט תִּפְדֶּה וְשִׁבְיָהּ בְּצִדְקָה'⁵⁷, וכן זוכה לרחמי שמיים מרובים בזכות רחמנותו על אחרים, שנאמר 'וְנָתַן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְהִרְבֶּךָ פְּאֶשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, וְכֵן נֹאמַר בְּזוֹהַר הַקְדוּשָׁה, שֶׁאִם אָדָם שֶׁמַּח בַּחֲג אֲבָל לֹא מִשְׁמַח עֲנִיִּים עָלָיו נֹאמַר: 'וְזִרְתִּי פָּרֶשׁ עַל פְּנִיכֶם פָּרֶשׁ חֲגִיכֶם'⁵⁸, וכן 'חֲדָשֵׁיכֶם וּמִעֲדִיכֶם שְׁנָאָה נִפְשִׁי הָיוּ עָלַי לְטָרֶח'⁵⁹, אבל המשמח עניים ואומללים דומה לקב"ה שמחיה נפש אומללים⁶⁰. כיום ניתן לתת קמחא דפסחא מכספי מעשר כספים, מאחר שאין סכום מסוים שאותו אנו חייבים לתת, וראוי להרבות בזה כל אדם לפי יכולתו, והרב יעקב אריאל שליט"א סובר שראוי לתת סכום כסף לצורכי החג המינימאליים של משפחה ענייה אחת, וכמותו מסתבר.

• **איסור חדש:** חמשת מיני דגן מהתבואה החדשה אסורים באכילה לפני זמן הקרבת קורבן העומר, היינו שאסור לאכול תבואה מהגידול החדש לפני שהסתיים יום טז' בניסן, אבל ניתן לאכול תבואה ישנה בזמן הזה, היינו תבואה שנקלטה בקרקע עוד לפני הפסח הקודם. זמן הקרבת העומר מתיר לאכול כל תבואה שנקלטה בקרקע עד לטז' בניסן, ולכן אם זרע תבואה באדמה לאחר זמן הקרבת העומר לא יכול לאוכלה, וצריך להמתין עד לטז' בניסן בשנה הבאה⁶¹. יש להקפיד כל השנה על איסור זה, ולכן כאשר קונים מאכל העשוי מחמשת מיני דגן, צריך לוודא שלא נקצר בזמן האסור, ולכן הרבנות מצייתת על המאכלים הכשרים 'ללא חשש חדש'⁶². בימים אלו צומחות בצידי הדרכים שיבולים וחיטי בר, ואסור לאוכלם עד לסוף יום טז' בניסן משום איסור חדש, והשנה ניתן לקטוף חיטים חדשות רק מהלילה שבין ראשון לשני (לאחר צאת הכוכבים של יום ראשון, טז' ניסן, 5.4.2015). בחו"ל ניתן לאכול את התבואה החדשה רק מהלילה שבין שני לשלישי (לאחר צאת הכוכבים של יום שני, יז' בניסן, 6.4.2015), מאחר שיום טז' בניסן הוא יו"ט שני של גלויות, והוא יום טוב, ואין לקטוף בו תבואה משום איסור קוצר. בן חו"ל שנמצא בארץ שלא על מנת

⁵⁷ ישעיהו, פרק א' פסוק כז'.

⁵⁸ מלאכי, פרק ב' פסוק ג'.

⁵⁹ ישעיהו, פרק א' פסוק יד'.

⁶⁰ רמב"ם, הלכות מגילה וחנוכה, פ"ב ה"ז, וזו לשונו המתוקה מזהב: 'שאינן שם שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות וגרים, שהמשמח לב האומללים האלו דומה לשכינה שנאמר להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים'.

⁶¹ איסור אכילת תבואה חדשה הוא גם מתבואת חו"ל, וכן מתבואה שצמחה מיבול של גויים. אכן בחו"ל ישנה בעיה גדולה של איסור חדש, הואיל ובחלק מהמדינות בזמן זה עדיין חורף, ולכן עונת זריעת התבואה מתאחרת עד לימי הקיץ, ובפועל נעשית הרבה אחרי טז' בניסן, כך שזמן הקרבת העומר לא יכול להתירה כמובן. דבר זה אגב מהווה הוכחה מדהימה לכך שלא ניתן לקיים את תורתנו כהלכתה אלא בארץ קודשנו, ארץ ישראל, שכן כאן עונת הזריעה היא לפני חג הפסח, ולא צריך לדחותה לאחר החג. כיום שיש יצוא ויבוא מכל מדינות העולם לכל מקום, ועל כל שק תבואה מסומן זמן אריזתו (שהוא בעצם זמן קצירתו), לא ניתן להקל באיסור חדש גם בחו"ל (אם אכן נקצרה באיסור), שהרי אין ספק לגבי זמן קצירת התבואה, ועיין עוד בש"ע י"ד סימן רצ"ג ובנ"כ.

⁶² ראוי לציין שהשנה התגלו כמה מוצרים שהיתה בהם בעיית חדש, ולכן היה אסור לאוכלם, אבל אם מכר מוצרים אלו במכירת החמץ יכול לאוכלם לאחר הפסח, כדין חמץ שנמכר שמור לאחר הפסח, ואין לחשוש עוד לאיסור חדש, שהאיסור הוא לאכול תבואה חדשה לפני טז' בניסן, אולם לאחר תאריך זה מותר לאכול את התבואה גם אם נקטפה ועובדה בזמן שהיתה אסורה. במילים אחרות, איסור חדש הוא רק לאכול את התבואה ולא לשמור אותה או לעבד אותה.

להשתקע בה בדרך כלל הולך אחרי ארצו, אולם כאן יש המקלים שינהג כבני ארץ ישראל, ויאכל מהתבואה החדשה במוצאי ט"ז בניסן.⁶³

• **שבת הגדול:** שבת שלפני פסח נקראת שבת הגדול, ונהגו שהרב או הגדול שבקהילה שבקיא בהלכות החג הרבות ידרוש וילמד את העם ויורהו את חוקי האלוקים ואת תורותיו.⁶⁴ דווקא עתה לפני הפסח יש הזדמנות לעורר את העם למצוות והלכות הפסח, וכל המזכה את הרבים – זכות הרבים תלויה בו. כמו כן יש לזכור את דברי המשנה באבות (פרק ב', משנה ה'): 'ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש', אך רק אדם שבטוח בעצמו שיודע את הלכות החג על בורין ויוכל לענות לאנשים על השאלות, ידרוש בהלכות החג, כדי שלא יטעה ח"ו את האנשים. בכל מקרה, חובה קדושה על כל אדם באשר הוא לעורר את לב האנשים לשאול בהלכות הפסח, וגם אם אינו יודע את התשובות לשאלות שעלו, יעודד את האנשים לפנות לרב שיסביר להם את ההלכות הרבות. השנה שבת הגדול היא בפרשת צו (ח' בניסן, 28.3.2015). מנהג טוב לדרוש בשבת זו ובכל התקופה הסמוכה לחג הפסח, וכל המרבה בלימוד הלכות הפסח גם לפני שבת הגדול ולאחריה – הרי זה משובח. בשחרית, קוראים את הפטרת שבת הגדול – 'עֲרֵבָה לָהּ מִנְחַת יְהוָה וִירוּשָׁלַם כִּימֵי עוֹלָם וְכַשְׁנִים קְדָמֶינִי'.⁶⁵ לאחר תפילת מנחה יש מהאשכנזים שקוראים חלק מההגדה, בעוד שהספרדים לא נוהגים בזה, וכן מנהג הגר"א,⁶⁶ וכן נוהגים למעשה ברוב הקהילות. האשכנזים לא אומרים 'ויהי נועם' במוצאי שבת, אך הספרדים נוהגים לאומרו כבכל שבת.⁶⁷

2. ניקיון הבית

עוד לפני הפסח נוהגים לנקות את הבית היטב ולהכשיר את כל הכלים הטעונים הכשר מיוחד לפסח. יש לנקות היטב בכל מקום שרגילים בדרך כלל להכניס חמץ במקומות אלו, ומפאת כבוד יום טוב צריך לנקות ולכבד (לטאטא) את הבית לפני החג גם כן, ועל כן, יש המנקים תוך כדי הנקיונות לפסח את הבית נקיון כללי ויסודי ועושים סדר כללי בתכולת הבית. דבר זה נאה, אך יש לזכור כי לא זו עיקר מטרתנו.⁶⁸ **אבק הנמצא על הארון, סתם אינו יפה, אך אינו חמץ!** יהיה נחמד לראות בית מבריק ומסודר לאחר הניקיון, אך אם בגלל זה לא השקענו כראוי בניקיון המטבח או בכל מיני מקומות שבהם עלול להימצא חמץ, ואותם לא ניקינו ביסודיות, אנו יכולים לעבור על איסורי חמץ, שעונשם כרת!⁶⁹ על כן ראוי לכל בעל נפש, ולכל עקרת בית, לחלק את הזמן, כך שכל שאר הניקיונות וסידור ה'בלאגן' בבית, יהיו בבחינת תוספת ולא יהיו הם העיקר.

⁶³ באר משה, ח"ז, עמוד רמה'. טעם דין 'חדש': עיקר מאכל בני האדם הוא התבואה, ולפני שאנו נהנים ממנה ראוי שנקריבה לקב"ה שנתנה לנו, וע"י הקורבן אנו מכשירים עצמנו להיות ראויים לקבל מטובו. (ספר חינוך, מצווה שג').

⁶⁴ ועל כן ראוי לדרוש דווקא בהלכות החג, ולא טוב עושים אותם הדרשנים המאריכים בדרשתם ולא מסבירים את פרטי ההלכות בשבת זו, ובפרט שלא כולם יכולים לשון את הלכות הפסח 30 יום לפני החג. (משנה ברורה, סימן תכ"ט, ס"ק ב').

⁶⁵ אמנם יש החולקים, אבל כך מקובל להלכה. כאשר חל ערב פסח בשבת לרוב הדעות יש לומר 'וערבה', אמנם לדעת הגאון מוילנא (מעשה רב, אות קע"ו) לא מפטירים 'וערבה' אלא לפי סדר פרשת השבוע – כף החיים, סימן ת"ל, ס"ק ג'.

⁶⁶ כף החיים, סימן ת"ל, ס"ק ח'. ביאור הלכה, ד"ה במנחה, וטעמו שנאמר במפורש שאינו צריך לקורא לפני החג (יכול מבעוד יום וכו'). והאשכנזים הנוהגים לקרוא חלק מההגדה, יאמרו מ'עבדים היינו' עד 'לכפר על כל עוונותינו'.

⁶⁷ לדעת האשכנזים אין לומר 'ויהי נועם' בכל מוצאי שבת שיחול בהמשך השבוע י"ט (שלושת הרגלים, ר"ה ויוה"כ), אך לדעת הספרדים בכל מקרה אומרים את פסוקי 'שובה' 'ויהי נועם' 'ואתה קדוש', אמנם מנהג עדות מרוקו שכשחל יום טוב באמצע השבוע מתחילים רק מ'ואתה קדוש', ולא אומרים 'שובה' 'ויהי נועם'.

⁶⁸ מעיד אני על עצמי שלפני כמה שנים הייתי בודק מספר בתים של אנשים שונים, וחלק נוקו ע"י עוזרות בית, ואכן הבית היה נקי ומבריק, החלונות נקיים וכו', אולם בבדיקת החמץ מצאתי חמץ ממש! לכן יש להיזהר שהניקיון לא יבוא על חשבון הזהירות מהחמץ.

⁶⁹ לכן יש להיזהר במיוחד בניקוי ארונות ומגירות המטבח לפסח. כמובן שאין צורך להגעילם, אבל יש לנקותם היטב עם חומרי ניקוי חריפים, ולנגבם עם סמרטוט לח, ובפרט צריך להקפיד בניקוי הארונות או קולטי האדים או המדפים שמעל הגז והתנור, מחשש שאם יהיו עליהם פירורי חמץ, הם עלולים ליפול לתוך התבשילים, ונמצא שאוכל חמץ בפסח, שהרי גם פירור חמץ קטן שנפל לתוך תבשיל בחג הפסח אוסר את כל התבשיל, והתבשיל חמץ וצריך לבערו.

בכל אופן, יש לדקדק בניקיון זה, ולזכור שניקיון הבית והכנתו לפסח הם מצווה גדולה, והם חלק מתהליך ביעור החמץ.⁷⁰

כללי ניקיון הבית: כזית חמץ (כ-27 גרם) הוא שיעור חשוב, ואם נשאר בבית כזית חמץ ומעלה האדם עובר על בל יראה ובל ימצא. אמנם אדם שאכל חמץ עובר על איסור אכילת חמץ, ואפילו אם אכל רק פירור חמץ זעום, משום שהעובדה שאכל פירור זה מוכיחה שהוא חשוב בעיניו. צורת ניקיון הבית צריכה להיות לפי כלל זה, ולכן יש לבדוק ולבער אחר כל דברי החמץ בשיעור כזית ומעלה, וכן צריך לבער את כל פירורי החמץ שיש חשש שיבוא לאוכלם, ואפילו כשהם פחותים מכזית. לכן יש לנקות היטב את כל חדרי הבית כך שלא יישארו בהם פירורי חמץ בגודל כזית ומעלה, וכן יש לנקות היטב אפילו פירורים הקטנים מכזית בכל המקומות שבהם יש חשש ששאריות החמץ ייפלו למזוננו, וכגון המטבח ופינת האוכל. אופן ניקיון זה נכון גם לכל המקומות שיש חשש שילדים קטנים יאכלו פירורי חמץ. מובן אם כן כי אבק אינו חמץ, ועל כן אין צורך לנקות אחריו ביסודיות, והוא הדין לכל מיני שאריות שומן וכיוצא בדבוקים ברצפה שאינו צריך להקפיד על ביעורם, אלא אם כן יש חשש שיבוא לאוכלם או שייפלו לתוך תבשיליו.

3. הכשרת כלים

העיקרון ההלכתי להכשרת כלים: מאחר שהכלים שאנו משתמשים בהם במהלך כל השנה כולה בלעו מהחמץ שבושל בהם, אם אנו רוצים להשתמש בהם בחג הפסח עלינו להכשירם, והכלל שקבעו חז"ל הוא 'כבולעו כך פולטו', היינו שיש להכשיר את הכלי לפי הדרך שבה הוא בלע את החמץ, ובמילים אחרות, בדרך שבה נכנס טעם החמץ לכלי הוא גם יכול לצאת. ראוי להעיר שדרך בליעת החמץ בכלי מלמדת על הדרך בה צריך להכשיר את הכלי, ואינה מלמדת על רמת החום הנדרשת בזמן הכשרת הכלים.⁷¹ ישנן שתי דרכי הכשרה מרכזיות לכלי שבלע חמץ רותח, היינו שבלע אותו ע"י חום:

1. הגעלה: כלי שבלע חמץ דרך נוזל צריך הגעלה, כלומר הגעלה נדרשת במקרה שבישלו בכלי חמץ, כגון: אטריות (מקרונים) שבושלו בסיר.⁷² מאחר שהחמץ נבלע בכלי דרך בישול, יש לבשל⁷³ את הסיר עצמו במים רותחים ביותר⁷⁴, וכדי לשמור על רמת טמפרטורה זו, מעמידים דוד גדול על עצים בוערים או להביור (כלב גז, ברנר) שבוער כל הזמן, ואם המים פסקו מלרתוח, כלומר שאינם עוד מעלים בועות, יש להכניס אבן מלובנת או ברזל מלובן (היינו אבן או ברזל שחיממו אותם היטב בחום האש והם רותחים מאוד) לתוך המים, או לכסות את הדוד ולתת למים שבו לרתוח מחדש. בדרך זו מכשירים סירים שבישלו איתם מאכלי חמץ, סכו"ם שאכלו איתו מאכלי חמץ וכד'. לאחר ההגעלה, נהוג להניח את הכלים במים קרים כדי שלא יבלעו מהחמץ שעליהם, ואם חושש שהכלי יישבר או יתפוצץ, אינו חייב להניחו במים קרים, והכלי הוכשר.⁷⁵

⁷⁰ עיין: שו"ע, סימן תל"ג ס"א. מג"א, ס"ק כ'. כף החיים, ס"ק פד'. משנה ברורה, ס"ק מו'.

⁷¹ עלינו לברר כיצד הכלי בלע מהחמץ, ולאור בליעתו נכשיר את הכלי בדרך בה בלע הגעלה/ליבון, ואז עלינו להקפיד על כללי ההכשרה בדרך בה עלינו לבצע זאת, ולכן חובה להקפיד שכלי שהכשרו בהגעלה יוכשר רק כשהמים בכלי הגדול מבעבעים גם אם הכלי בלע את החמץ בטמפרטורה נמוכה יותר, וכן חובה ללבן ליבון חמור כלי שבלע חמץ ללא רותב, גם אם בלע בטמפרטורת חום נמוכה יותר, ואפילו אם הכלי עצמו לא יכול להגיע למעלות כאלו.

⁷² החמץ פלט טעם למים, והסיר בלע את טעם החמץ מהמים, ולכן גם הכשר הכלי הוא בבישול, דהיינו הגעלה.

⁷³ לכתחילה ישאיר את הכלי מעט במים כדי שיפלוט מה שבלע, אולם אם הכניס והוציאו מיד עלתה לו הגעלה: פרי חדש, או"ח, סימן תנב, אות ו'.

⁷⁴ שיעור של 'מעלה רתיחות', כלומר המים צריכים לפעפע. שיעור זה הוא כ-100 מעלות, אבל אין צורך (וגם לא מועיל) למדוד זאת. לכן אם מדדו את טמפרטורת המים והייתה מאה מעלות אבל המים לא בבעבו לא עלתה ההכשרה! דבר זה מצוי כשמוגעים בנוזלים אחרים כשמן וכד', שהרי הבעבוע שלהם שונה מנקודת רתיחת המים. אולם למעשה מגיעים רק במים, מפני ששאר המשקאות נבלעים בכלי ולא מפליטים את הבלוע בו, והרוצה להכשיר בנוזל אחר יעשה שאלת רב. עיין: שו"ע, או"ח, סימן תנ"ב, סעיף ה'. משנה ברורה, ס"ק כו'. אגרות משה, יו"ד, חלק א' סימן ס', וכן יו"ד, חלק ב', סימן מא'.

⁷⁵ פרי חדש, או"ח, סימן תנב, אות ז'. ערוך השולחן, ס"ק כ', וצ"ח שאע"פ שהמנהג כן ואין לשנות הדבר לא גורע בדיעבד, והוסף שנוהגים כן רק בפסח ולא בשאר ההכשרות.

כלל חשוב: אין להשתמש בכלים שרוצים להכשירם בהגעלה 24 שעות לפני מועד הגעלתם!⁷⁶

2. **ליבון:** כלי שבלע חמץ כאשר עמד על אש גלויה ונגע באש, הכשרו יהיה ע"י האש, כלומר יש להעביר את הכלי באש וזה הנקרא ליבון. ישנם שני סוגי ליבון:

○ **ליבון חמור** – הכשר זה נצרך כאשר כלי נגע במאכל חמץ באש גלויה ללא רוטב, כגון: שיפוד שהונח עליו בשר עם פירורי לחם או מנגל שהניחו על הרשת שלו פיתה וכד', כך שהם נגעו בחמץ ללא רוטב. שיעורו הוא עד שהכלי יעלה ניצוצות והברזל יהיה אדום לגמרי. למעשה, אנו לא משתמשים באפשרות זו כלל כיום, כיוון שהיא תהרוס את הכלים המצויים ברשותנו⁷⁷.

○ **ליבון קל** – אנו משתמשים באפשרות זו כאשר אנו רוצים לחסוך הכשרה ע"י הגעלה, כגון שהכלי גדול מדי ולא יוכל להיכנס לתוך הדוד הרוותח, או שלא ניתן להמתין 24 מהשימוש האחרון בכלי וכיוצ"ב. שיעור ליבון זה, הוא כאשר מניחים קש או נייר טואלט על הצד שלא נוגע באש, והוא מתחיל להישרף⁷⁸. בדרך זו משתמשים בעיקר להכשיר סירים גדולים, מחבתות מסוימות וכד'⁷⁹.

▪ **כלי ברזל:** כלי ברזל שמבשלים בהם עם נוזלים, טעונים הגעלה ברותחים בכלי ראשון (כלי העומד על האש), ויש לנקותם היטב מכל שאריות חמץ, לכן יש לנקות היטב גם את כל הכתמים שעל הכלים, ויכול גם ללבן מקומות אלו אם לא מצליח לנקותם היטב. אמנם לא צריך לנקות כתמים שאין בהם ממשות (כלומר שהם רק צבע שחור וכד'). כלי ברזל שצולים בהם על האש ללא רוטב, כגון שיפודים, יש ללבנם ליבון חמור, ולכן למעשה ינקה אותם מממשות החמץ שלהם, ולא ישתמש בהם בחג הפסח.

▪ **כלי זכוכית:** אין הכשר לכלי זכוכית שבישלו בהם, ואם בדיעבד בישלו בהם מאכלים לפסח יעשה שאלת חכם⁸⁰. לכן לכתחילה אין להכשיר לפסח תבניות או סירים מפירקס וכל כיוצ"ב. כלי זכוכית לשתייה חמה כמו תה, קפה וכד' מעיקר הדין מותרים בעירוי מים רותחים מכלי ראשון העומד על האש, אולם המנהג הרווח הוא לייחד אחרים לפסח ולא להכשירם. כלי זכוכית שהשתמשו בהם בכדי להניח דברי מאכל קרים בתוכם, כגון: כלים לאחסון אוכל, כוסות המיועדות לשתייה קרה בלבד וכל כיוצ"ב, יוכשרו הוא ע"י הדחה ושטיפה במים קרים בלבד, כלומר שיש להקפיד לשפשף את הכלי במים בכדי להסיר את החמץ ולמרק את הכלי, ולאחר מכן יש לשטוף אותו במים ללא שפשוף⁸¹. כלי זכוכית שהשתמשו בהם לדברים חריפים כגון כוסות לשתיית בירה, ויסקי וכד' צריכים הכשר במים קרים שלושה ימים, כאשר

⁷⁶ בליבון, ואף בליבון קל אין להקפיד על זה, כיוון שהאש שורפת את כל שאריות האוכל.

⁷⁷ לכן כיום למעשה לא ניתן להכשיר כלי שזו דרך הכשרתו, ואין לומר שמאחר שהאדם מסכים לוותר על הכלי הוא מוכן להכשירו, ואם הכלי ייהרס אזי הוא נהרס ואם לא הוא הרויח את הכלי, שהרי חז"ל אסרו להכשיר כלי בצורה שיכולה להרוס אותו מחשש שמא יחוס על הכלי ולא יכשיר אותו כראוי, ואם האדם יודע שיש סיכוי אפילו קל שהוא יוכל להשתמש בכלי, ממילא קיים החשש שיחוס עליו ולא יכשיר אותו כראוי.

⁷⁸ הכוונה שמתחיל להשחים.

⁷⁹ שהרי קשה לנקות את המחבת בצורה טובה כך שניתן יהיה להגעילה. אמנם גם המלבן את המחבת צריך לנקותה היטב גם בצידה החיצוני. למעשה, מאחר שקשה מאוד לנקות את המחבת היטב, ראוי לכל מי שידו משגת לנקות מחבת חדשה לפסח. (עייין: שו"ע, סימן תנ"א ס"א. משנה ברורה, ס"ק סז').

⁸⁰ שו"ע, סימן תנ"א ס"ב, כג. ס"כ. כף החיים, ס"ק שא' שב'. משנה ברורה, ס"ק קנד' קנו'. ישכיל עבדי, ח"ה, יו"ד, סימן יג'. ציץ אלעזר, ח"ט, סימן כו'. נראה שהזכוכית של ימינו אינה הזכוכית של חז"ל, שהרי אמרו: 'שלושה דברים בכלי זכוכית: אינו בולע ואינו פולט, ומראה כל מה שבתוכו, במקום חם חם במקום צונן צונן' (אבות דר' נתן, פ"א ה"ו), היינו שכאשר נוגעים בכלי הזכוכית כנגד המקום החם מרגישים חום, וכנגד המקום שאין בו משקה (או מאכל) חם מרגישים שהכלי קר, ורק חומר זכוכית כזה אינו בולע ואינו פולט, וכיום עינינו הרואות שכלי זכוכית חם לכל אורכו אם יש בו מאכל או משקה חמים, וחזר דינו להיות ככלי חרס, שהרי גם הוא עשוי מהאדמה והחול (משנה ברורה, סימן קנד'), ולא ניתן להוציא את בליעתו ממנו כלל במאכל או משקה חמים, וכן עיקר להלכה ולמעשה, וכן סובר הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל. למרות דברינו דעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל (חזון עובדיה, הגעלת כלים, עמוד קנב, ס"י) להקל ולהכשיר לספרדים אפילו כלי זכוכית שמבשלים בהם כפירקס ודורלקס בשטיפה והדחה, אולם ראוי להחמיר בדבר וכלל לא להכשירם, מאחר שרבו הפוסקים הסוברים שגם הספרדים נהגו כאשכנזים בעניין זה בימי פסח (כנסת הגדולה, יו"ד, סימן קכ"א, הגהות הטור, אות כה'), ובשעת הדחק ישאל רב האם יכול להכשיר אותם בהגעלה שלוש פעמים.

⁸¹ כף החיים, סימן תנ"א, ס"ק רצג'.

מחליפים את המים בסוף כל יום, ולכן יניח כוסות אלו במים ביום יא' בניסן לכל המאוחר, כדי שיהיו לו שלושה ימים מלאים לפני חג הפסח. דרך נוספת להכשיר כוסות אלו היא שיערה עליהם מים רותחים מכלי ראשון העומד על גבי האש, או שיגעיל אותם, ובמקרה זה ייזהר שלא ישטוף אותם לאחר ההגעלה בכדי שלא יישברו.⁸²

■ **כלי טפולון:** אין להכשיר סירי טפולון וכל שכן מחבתות טפולון, מאחר שלעיתים משתמשים בהם ללא נוזל, כך שלחלק מהדעות צריך להכשירם בליבון⁸³ ואין ללבנם מחשש שיתקלקלו ולא יכשירם כראוי. אמנם אם מאוד זקוק לכלי רשאי ללבנו בליבון קל, ולספרדים כשחושש שהכלי יתקלקל ניתן להכשירו בהגעלה.⁸⁴

■ **כלי חרס:** אין כל הכשר לכלי חרס שבישלו בהם חמץ או שהגישו בהם חמץ רותח, ואפילו אם הם מצופים בזכוכית (חרסינה), ואפילו בדיעבד אסור לאכול את המאכל, וכגון שהכשירו את הכלי ובישלו בו.⁸⁵

■ **כלי פלסטיק:** ישנה מחלוקת לגבי הכשר כלי פלסטיק, שיש המתירים להגעיל כלי פלסטיק רגילים כגון צלחות וכוסות, ויש אוסרים, ונהגו שלא להגעילם אלא לצורך גדול, כגון בבתי חולים וכד'. לכל הדעות אין שום הכשר לכלי פלסטיק חרוצים, ולכן גם במקום שמכשירים כלי פלסטיק יש להחליף את קרשי החיתוך וכד'.

הזכרנו כאן רק את העקרונות ההלכתיים, וכל אדם שרוצה להכשיר כלי מסויים ישאל רב כיצד לנהוג.⁸⁶ כמו כן, ראוי וטוב שבמקום שמכשירים כלים יעמוד תלמיד חכם הבקיא בדיני הכשרת כלים.⁸⁷ יש לזכור שאם לא הכשירו את הכלי לפי הדרך הראויה לו ובישלו בו מאכלים כשרים לפסח, לעיתים המאכל נאסר, ועל כן ידקדק היטב וייוועץ ברב לפני שהולך להכשיר את כליו. יש לבצע את הכשרת הכלים לפני חג הפסח. אם שכח או נאנס ולא הכשיר כלי לפני החג וצריך להשתמש בו בחול המועד, ישאל שאלת חכם.⁸⁸

● **טבילת כלים:** הקונים כלים חדשים המיוצרים על ידי גויים חייבים טבילה במקווה בברכה, ואפילו נקנו מיהודי. אם טובל מספר כלים יברך 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על טבילת כלים', ואם טובל רק כלי אחד יברך 'על טבילת כלי'. כלים מתוצרת יהודית הנמכרים על ידי גויים חייבים בטבילה ללא ברכה. בכל מקרה שיש לטבול כלי ללא ברכה טוב לטבול אותו עם כלי אחר החייב בברכה ולברך, ולפטור בזה את כל הכלים. חיוב הטבילה הוא בכל הכלים הנוגעים ישירות באוכל, כגון סכו"ם, צלחות, מחבת וכד'. כלי מתכת

⁸² ערוך השולחן, סימן תנ"ב, ס"ק כ'.

⁸³ עיין פרי חדש, אר"ח, סימן תנא', ס"ק יא', שטוען שמחבת הכשרה בליבון גם לשו"ע מאחר שפעמים רבות נגמר בה השמן, ועוד שלטענתו לא הולכים אחר רוב תשמיש, ולכן ברור שמחבתות טפולון יוכשרו בליבון. עוד טען שטס ברזל שמניחים בו רק מעט שמן כדי שהבצר לא יידבק ומכניסים אותו לתנור הכשרו בליבון חמור, ורק בדבר שרוחש בשמן היינו מלא בשמן ניתן להכשיר בהגעלה, ולכן תבניות של עוגות וכד' הכשרן בליבון חמור, בין העשויות מטפולון ובין מחומרים אחרים.

⁸⁴ יש להעיר שאם דרכו (תמיד) להשתמש בהם ללא נוזל, לכל הדעות אין להכשירם. עיין: שו"ע, אר"ח, סימן תנא', סעיף ו'. פרי חדש, ס"ק יא'. משנה ברורה, ס"ק מה'מז'. כף החיים ס"ק קח'.

⁸⁵ שו"ע, סימן תנ"א ס"א, ס"כג. נ"כ. פרי חדש. כנסת הגדולה. מחזיק ברכה, ס"ק י'. מועד לכל חי, סימן ד' אות ג'. בן איש חי, ש"א, פרשת צו, אות יד'.

⁸⁶ החיד"א (חדרי בטן, פרשת ויקרא) כותב שעניין הכשר הכלים מקביל לאופני החזרה בתשובה, ופשוט הוא כי כבולעו כך פולטו, היינו לפי מידת המעשים כל האדם נידון, והסביר: ישנם ארבעה סוגים שונים בהכשר הכלים: טבילה. הגעלה. ליבון, וכלים שאין להם תקנה אלא בשבירתם. הגוף הוא הכלי שבו נמצאת הנשמה, ולכן אם עבר על מצוות עשה בשבת ואל תעשה שזו טומאה קלה צריך טבילה, היינו שחרטה ותשובה לבדם מועילים. אם עבר על לא תעשה ששמע לעצת היצר הרע בקום ועשה הכשרו הוא ככלי שנשתמש בו בחמין ולכן צריך תשובה ויום כיפורים, היינו אש התענית תדחה את הטומאה כמו ההגעלה. אם עבר על כריתות ומיתות ב"ד דינו כמו תשמישו ע"י האור וצריך ליבון ע"י יסורים. אם חלילה עבר על חילול ה', נעשה ככלי חרס שאינו יוצא מידי דופנו לעולם ולא ניתן להכשירו כלל, כך שנגזר עליו להישבר, ובאדם מיתתו תשובתו.

⁸⁷ עבודת הקודש לרב חיד"א, מורה באצבע, סימן ז' אות קצב'.

⁸⁸ ואם אינו יכול לשאול חכם יכול להכשיר את הכלי בליבון, משום שהליבון שורף את החמץ ולא רק מוציא את טעמו, ואם הכלי יפלוט את טעם החמץ שלו בפסח, הכול יאסר, מאחר שחמץ איסורו במשהו והכלי חוזר ובוולע: שו"ע, סימן תנ"ב ס"א. ערוך השולחן, ס"ק יג'. יש להעיר שהכשרת כלים דומה לביטול איסור, שהרי ע"י הגעלת הכלי מבטל את האיסור הבלוע בו, ואע"פ שאסור לבטל איסור לכתחילה, הכשרה מועילה לכתחילה, וזאת משום שכל שאינו נהנה מהאיסור מותר, והרי בהכשרת הכלי אינו נהנה מטעם האיסור הבלוע בכלי, שכן טעם זה יוצא למים ואין בו שימוש יותר.

חייבים בטבילה בברכה, ואפילו אם היא סגסוגת, ולכן יש לטבול בברכה גם כלי אלומיניום ואמאיל. גם כלי זכוכית צריכים טבילה בברכה, אולם כלי עץ, כלי אבנים וכלי חרס אינם צריכים טבילה. למרות האמור, כלי חרסיה של ימינו צריכים טבילה ללא ברכה בשל הזכוכית המצפה אותם. יש המצרכים טבילה ללא ברכה לכלי פלסטיק, אולם הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל סובר שאין צורך להטבילם כלל. לפני הטבילה צריך להוריד מדבקות שבדרך כלל רגילים להוריד מהכלי, ולכן אם שכח והטביל כלי עם מדבקה כזו יוריד אותה ויטביל אותו בשנית. אין צורך להוריד מדבקות שלא רגילים להוריד וניתן לטבול את הכלי בברכה עם מדבקות אלו, וכגון מדבקות הנמצאות על מוצרי חשמל. כמו כן יש לנקות את הדבק מעל גבי הכלי, מאחר שמקפידים שלא להשאיר את הכלי בצורה זו. חשוב לשים לב שבניגוד להגעלת כלים שם ניתן להגעיל חלק מהכלי ואחר כך להגעיל את החלק השני, בטבילת כלים כל הכלי חייב לבוא בבת אחת לתוך המים, ולכן לא יכול לאחוז את הכלי בידו משום שלא מגיע לחלק זה מים, ולכן טוב להטביל כלים בתוך רשת וכד', או שירטיב את ידו תחילה ממי המקווה ויאחז בכלי⁸⁹. חיוב טבילת כלים הוא גם לכלי שכבר השתמשו בו, ואפילו עברו עליו שנים רבות כל עוד לא טבלו במקווה חייבים לטבולו כראוי, ואם ירצו גם להכשיר כלי כזה לפסח קודם יכשירו אותו ואח"כ יטבלו אותו⁹⁰.

• **חשוב לזכור** כי גם אם איננו מכשירים את כל כלי המטבח שלנו כמפורט לקמן, משום שאיננו מתכוונים להשתמש בהם כלל במהלך החג, ואפילו אם אנחנו עוזבים את הבית למשך החג, עלינו לנקות את כלי החמץ שלנו היטב לפני חג הפסח כדי שלא יישארו בהם פירורי חמץ שניתן לראותם בעין, שכן אוכלים מכלים אלו לאחר הפסח⁹¹! אמנם כלי שמנקים בקביעות לפני הכנסתו לארון (כסכונים) פטור מניקיון מיוחד לפסח.

4. הדרכה מעשית לניקוי והכשרת המטבח המצוי

גם אם יש לאדם כלים מיוחדים לפסח (צלחות, כוסות סכונים וכיוצא"ב), עדיין ישנם מספר פריטים שיהיה עליו להכשיר באופן מיוחד לפסח, שכן רובנו לא נוהגים להחליף את כל כלי הבית. לקמן נפרט מספר כלים מרכזיים שמצויים כיום אצל הרבה אנשים.

• **מקרר:** כיוון שאנו מצניעים מוצרי חמץ במשך כל השנה במקרר ובמקפיא, כגון: לחם, פיתות, שניצלילים המצופים בפירורי לחם וכיוצא"ב, יש לנקותם היטב. יש לנתק את המקרר מהחשמל, לרוקן תכולתו, ולנקות באופן יסודי את כל חדרי המקרר, ואת מדפיו. כדי להקל על העבודה ולהגיע לכל שאריות החמץ שנמצאות במקרר יש להוציא את מדפי המקרר ממקום מושבם. יש לעבור עם מברשת שיניים או סכין קהה⁹²

⁸⁹ עיין: שו"ע, יו"ד, סימן קכ', ובנושאי כלים. ערוך השולחן. בן איש חי, ש"ב, מטות. חכמת אדם, כלל עג'. יש הסוברים שצריך להגעיל כלי מתכת חדשים כסירים וכד' מחשש שמרחו אותם בשומן שאינו כשר, אולם להלכה דעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל שלא צריך להגעילם, ואפילו אם יש שם מעט שומן הוא בטל בבישול הראשון, ואע"פ שלא מבטלים איסור לכתחילה, כאן לא מתכוון לביטול ועוד שאין לו כל כוונה ליהנות מהאיסור. ראוי לציין שבשנים האחרונות יש גופי כשרות המעניקים תעודות לכלים שאינם מרווחים בשומנים שאינם כשרים, אולם כלים אלו עדיין טעונים טבילה בברכה במקווה כשר כהלכתו.

⁹⁰ שו"ע, יו"ד, סימן קכ"א ס"ב. אם שינה מהסדר וקודם טבלו לדעת רוב הפוסקים יצטרך לשוב ולטבול שנית לאחר ההכשר, אולם טבילה זו תהיה ללא ברכה, ויש הסוברים שאם הכלי אינו בן יומו לא יצטרך לשוב לטבולו לאחר הכשרו: שו"ך, ס"ק ה'. דגול מרבבה. דרכי תשובה, אות כח'.

⁹¹ יש לנקות את הכלים שלא מתכוון להכשיר לפסח ולהצניעם במקום סגור שלא יבוא להשתמש בהם, ואם לא יכול לנקות את הכלי היטב מכל החמץ שדבוק עליו, ישפוך עליו חומר ניקוי שאינו ראוי לאכילה, ויצניע את הכלי עד לאחר הפסח, אולם לא ימכור את הכלי, ועיין עוד לקמן. אם שכח לנקות את הכלי לפני הפסח, ינקה אותו בחול המועד (לא ביום שבת), שהרי הוא חייב לבער את החמץ שבכלי, ואם עבר הפסח ולא ניקה את הכלי ינקה אותו לאחר הפסח, ואינו יכול להשתמש בכלי לפני ניקויו, ואפילו אם לא השתמשו בו הרבה זמן, כדן חמץ שעבר עליו הפסח. (שו"ע, סימן תנ"א, ס"א. משנה ברורה, ס"ק ב', ו'. כף החיים, ס"ק ב', ז'). להלכה, מאחר שאנו נוהגים לנקות את הכלים לפני שאנו מכניסים אותם לארונות המטבח, ניתן לסמוך על זה ואין צורך לנקות שוב את כל הכלים האלו לפני הפסח, אולם כלי שלא מנקים אותו תדיר לאחר השימוש בו כתנור, טוסטר, מצנח וכד' צריך לנקותו במיוחד כמבואר לקמן. גם אם אין חשש שיאכל בפסח מהחמץ הנמצא בכלי וכגון שלא נמצא בביתו כל החג וחול המועד, או שלא משתמש בכלי בפסח ומצניע אותו במקום סגור, בכל זאת ינקה אותו מפירורי החמץ, מאחר שחמץ שעבר עליו הפסח, היינו חמץ שנשאיר בפסח אסור לאחר הפסח, ואין למכור שאריות פירורי חמץ אלו לגוי, הואיל ואין גוי שירצה לקנות זאת, ואם ימכור פירורים אלו יעשה מהמכירה חוכא ואיטולא, ועיין עוד לקמן בעניין ניקיון כלים שלא משתמש בהם בפסח.

⁹² יש לעשות זאת בנחת ולא בחזקה, ולהזהר שלא לקרוע את רצועות הגומי.

על רצועות הגומי, כדי להוציא את פירורי החמץ שוודאי נפלו לשם⁹³. לאחר מכן, רצוי לצפות את כל מדפי המקרר והמקפיא בנייר כסף⁹⁴ או בניילון, ואז ניתן להניח מחדש את המוצרים. באם משתמשים כל השנה בספוג או בגומי המונחים על המקרר כדי לשמור על טריות המוצרים, יש להחליפם לפני פסח. אם מנקים את המקרר זמן מה לפני פסח, ועדיין רוצים לשים בו מאכלי חמץ, צריך לשים אותם בפינה מיוחדת ורצוי להניח את המאכלים בתוך שקית ניילון. לאחר שביער את מאכלי החמץ ישוב לנקות את המקום שבו הניח את המאכלים האלו. ראוי שלא להניח במקרר מאכלי חמץ שעלולים להתפורר לחתיכות קטנות כקוסקוס וכד'⁹⁵.

• **תנור:** הכשרת התנור היא דבר בעייתי מאוד, ועל כן מי שיכול שלא להשתמש בו בפסח, תבוא עליו הברכה, אך כמו שהערנו לעיל, בכל מקרה יש לנקותו לפני החג. כמו כן, לכל סוג תנור דינים שונים, ולכן כשרוצה להכשיר את התנור לפסח יעשה שאלת חכם. באם רוצה להכשיר את התנור אסור להשתמש בו לכל שימוש שהוא עשרים וארבע שעות לפני הכשרתו⁹⁶. העקרונות שיש להקפיד עליהם בהכשרת התנור תלויים בסוג התנור: אם הוא תנור שניתן לפרק אותו, יש לפרקו, ולנקות היטב כל חלק מחלקיו. באם יש בו חלקים מתכתיים הנוגעים במוצרי הבצק השונים, יש ללבנם ליבון קל, ואם חושש שמא ייהרסו, ניתן להקל ולהגעילם. תנור שאינו ניתן לפרוק, יש לנקותו היטב, ע"י חומר חזק, ולהתזו מחומר זה גם אל תוך המאוורר שנמצא בדרכו בגב התנור. לאחר ההכשרה, יש להפעילו על החום המירבי למשך כשעה. הכשר תבניות התנור הוא בליבון חמור, אולם מאחר והן ייהרסו בצורת הכשר זו, לא תועיל להן שום הכשרה, ויש להחליפן לחדשות.

• **טוסטר אובן:** גם בזה רצוי לא להשתמש כלל בחג הפסח. אופן ההכשרה של טוסטר אובן דומה להכשרת תנור, כלומר: צריך לנקותו היטב בחומר חריף, לעבור עליו עם מטלית לחה, (אם ניתן לפרקו, עדיף, ואז יש לנקות כל חלק בנפרד ולהגעיל או ללבן את מה שטעון הגעלה וליבון) ולאחר מכן להפעילו על החום המירבי למשך כשעה או לזמן המקסימלי שניתן. יש להחליף את רשת הטוסטר. רוב סוגי תבניות הטוסטר עשויות מאמאיל כך שלא ניתן להכשירן⁹⁷. אין להשתמש בטוסטר לכל שימוש שהוא עשרים וארבע שעות לפני הכשרתו.

• **טוסטר:** לא ניתן להכשיר טוסטר רגיל, אך צריך לנקותו היטב שלא יהיו שם פירורים לפחות בגודל של כזית, ואם לא יכול להוציא את כל הפירורים ישפוך עליהם חומר ניקוי, ויתכוון בעת ביטול החמץ לבטל את פירורי החמץ שעלולים להישאר שם.

• **כיריים:** יש לחלק בין כיריים חשמליות או כיריים קרמיות, ובין כיריים של גז (רגילות), כדלהלן:

○ **כיריים חשמליות וכיריים קרמיות:** יש לנקותן היטב בחומר חריף לניקוי הכיריים. לאחר מכן יש לעבור עם נייר סופג על הכיריים ולערוות עליהם מים רותחים, ולהפעיל את הכיריים על החום הגבוה ביותר למשך כחצי שעה. כיריים קרמיות נראות כזכוכית אטומה ומניחים עליהן ישירות את הסירים.

⁹³ במיוחד יש להזהר בדבר בדידת המקפיא, שנופלים שם פירורי לחם וחמץ רבים. אם ניתן לפרק את רצפת המקפיא יש לעשות זאת, שהרי שם נמצא המאוורר המוציא אוויר לכל המקפיא, ואם יהיו שם פירורי חמץ הם יכולים להתפזר בכל המקפיא, וזאת בתנאי שיוכל להחזיר את הכול מחדש כמו שהיה.

⁹⁴ יש להקפיד על כשרות נייר הכסף כל השנה כולה, וגם בחג הפסח, כיוון שאת חלק מסוגי ניירות הכסף מורחים בשומן של חיות לא כשרות, או במוצרים שאינם כשרים לפסח, כדי שיהיה מבריק.

⁹⁵ בדרך זו ניתן להניח במקפיא או במקרר מאכלים שונים שמוכר לגוי, ולכן יעטוף אותם בשקית (עדיף כהה) ויניחם במקפיא בצד מסוים, ויסמן זאת בבירור כך שלא ייקח אותם או יאכל אותם. אולם עדיף שלא למכור לגוי חמץ ממש, כמבואר לקמן.

⁹⁶ כיום יש סוג חדש של תנורים בעלי הכשרה עצמית, ויש הסוברים שלא ניתן להכשיר תנורים אלו, ויש הסוברים שדרך הכשרתם קלה יותר משאר התנורים, ולכן הרוצה להשתמש בתנור זה ישאל שאלת חכם מה בדיוק עליו לעשות.

⁹⁷ למרות זאת, ניתן להכשיר בהגעלה כלי אמאיל שבולעים בבישול עם רוטב, כגון סירים וכד', ורצוי להגעילם שלוש פעמים. דין התבניות חמור יותר כמבואר, מאחר שהן בלעו חמץ ללא רוטב.

○ **כיריים של גז:** יש לנקותן היטב בחומר חריף, לסגור את ברז הגז ולערוך מים רותחים על תחתית הכיריים העשויה מאמאיל. את העיניות (מבערים) יש לנקות היטב, ולערוך עליהן מים מכלי ראשון העומד על גבי האש שלא פסקה רתיחתו (כגון קומקום חשמלי⁹⁸). לאחר מכן, יש להפעיל את כל הגז למשך כחצי שעה. את החצובות (הכלי שעליהם עומדים הסירים והמחבתות), יש להגעיל ויש מחמירים ללבנם ליבון קל⁹⁹. לאחר מכן, רצוי לצפות את החצובות בנייר כסף. רצוי לצפות גם את גוף הכיריים בנייר כסף, וכיום ניתן להשיג בחנויות 'עיניות' מיוחדת העשויות מנייר כסף קשיח לכיריים (היינו ארבעה ריבועי אלומיניום קשיחים עם חור המותאם לגודל למבערים)¹⁰⁰. גם את כל חלקי המבערים (=החלק שיושב על הכיריים ומחזיק את העיניות) יכשירו בדרך זו. כמו כן צריך לנקות היטב את הכפתורים ולערוך עליהם מים רותחים מכלי ראשון שלא פסקה רתיחתו.

● **מיקרוגל:** יש להקפיד על השלבים הבאים: 1. לנקותו היטב בחומר חריף במיוחד בכל הפינות, מחשך לשאריות אוכל שאולי נותרו מחמת גלישת האוכל. 2. להמתין עשרים וארבע שעות ללא שימוש. 3. לשים במיקרוגל כוס מים עם סבון או חומר ניקוי חריף אחר¹⁰¹, להפעילו על החום המירבי למשך זמן מעט ארוך ממשך הזמן של ההפעלה הרגילה, עד שכל המים שבכוס יתאיידו. לצורך כך, יש להשתמש בכוס חד פעמית. 4. אין להניח במהלך החג שום כלי אוכל או דברי מאכל ישירות על הצלחת המסתובבת, אלא יש להגעילה, כיוון שחוששים שמא גלש עליה מעט חמץ¹⁰². רצוי שלא להניח בפסח מאכלים מגולים במיקרוגל אלא רק לחמם בקופסא סגורה. למרות זאת, יש הנוהגים שלא להשתמש בו בפסח, כיוון שלא ניתן להגיע לכל המקומות בהם יש אדי חמץ, וחמץ בפסח כידוע אוסר אפילו במשהו, וכן ראוי לנהוג.

● **שיש:** יש לנקותו היטב בחומר חריף, ובמיוחד יש להקפיד לנקותו בחריצים שנוצרו, ואם יכול יסתום אותם בסיליקון או דבק שיש וכד'. באם ניתן, יש המחמירים לשפוך עליו מעט ספירט ולשורפו או להעביר עליו אבן שיצאה מתוך האש. יש לדעת שרוב סוגי השיש המיוצרים בעשורים האחרונים, אינם עמידים בפני דבר זה, ואם יעשו להם כך, הם פשוט יישברו, וכיוון שתורתנו תורת חיים היא, והיא חסה על ממונם של ישראל, למעשה, כיום איננו מכשירים כך את השיש. לכן כיום יש לנקות את השיש היטב בחומר חריף, ולאחר מכן, יש לערוך עליו מים מכלי ראשון העומד על גבי האש שעוד לא פסקה רתיחתו, כגון קומקום חשמלי ברגע שהוא קופץ (שהרי הוא עדיין מחמם את המים והם רותחים מחמתו). יש לערוך מים על כל השיש¹⁰³, ולאחר מכן, ראוי לצפותו בנייר כסף, בניילון, בפלסטיק או בפח¹⁰⁴. כמו כן, אין להשתמש בשיש למאכלי פסח אם לא עברו על השיש עשרים וארבע שעות מהפעם האחרונה שהשתמשו בשיש למאכלי חמץ חמים. אין דרך להכשיר שיש מלאכותי, מאחר שדינו ככלי חרס, ולכן ינקה אותו היטב, וחייב לצפות אותו בשעוונית, נייר כסף וכד'.

⁹⁸ הטוב ביותר הוא לקחת קומקום (לאחר הכשרתו) ולערוך את המים מיד לאחר שהם רתחו ומתג הקומקום קפץ. בקומקום חשמלי שאינו נשלף, יש המצריכים ללחוץ על מתג ההפעלה כל זמן ההכשרה, ותבוא עליהם ברכה.

⁹⁹ דעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל שניתן לכתחילה להקל להכשיר בהגעלה, אך יש להעיר כי במקרה זה יצטרך לנקות היטב, שלא יישארו בהן שום שאריות אוכל ושומנים, וכיוון שהדבר מאוד קשה {מציאותית} כדאי להכשירם ע"י ליבון. בשעת הצורך, ניתן להקל להכשיר חצובות נקיות בעירוי מים רותחים מקומקום שלא פסקה רתיחתו.

¹⁰⁰ למי שתמה על הכשרות המחמירה הזו, ועל כל הדברים הנחוצים במטרה להכשיר כיריים אלו למרות שלכאורה הכל כבר נשרף באש, נאמר שיש כלל הלכתי שאומר: כבולעו כן פולטו, כלומר בדיוק באותה הצורה שדברי האיסור נבלעים בדבר, רק באותו האופן הם יכולים לצאת ממנו, ולכן דבר הנבלע ע"י האש, יכול לצאת ע"י האש בלבד, ואנו רואים בעינינו שהחצובות מלאות בשומנים וכיוצ"ב. כמו כן יש להעיר שגם בכל השנה אין לאכול מאכלים שנפלו על הכיריים מאחר שהן מוחזקות כטריפות, שהרי גם מאכלים בשריים וגם חלביים גולשים עליהם.

¹⁰¹ הכוונה היא לחומר ניקוי, כגון סבון כלים וכיוצ"ב, ולא אקונומיקה, כיוון שחומר זה יכול להרוס את המיקרוגל.

¹⁰² אמנם אמת יכול להכשירה בעירוי בלבד ולא צריך דווקא הגעלה אך בדרך כלל זה פשוט יותר.

¹⁰³ ניתן לערוך מים חמים גם על שיש קיסר, אולם ייזהר לערוך עליו בתחילה מים חמים, כך שהשיש יתחמם ויגרוף את המים, ורק לאחר מכן יערה עליו מים רותחים ומיד יגרפם.

¹⁰⁴ הסיבה היא שהשיש שלנו בולע חמץ כל השנה, שכן אנו מניחים כלי חמץ רותחים עליו.

• **כיוור:** את הכיוור יש לנקות היטב, לשוטפו באקונומיקה¹⁰⁵, ולערות עליו מים חמים מקומקום חשמלי. את המים החמים יערה עליו רק לאחר שכבר יבשו המים הראשונים, כדי שכל דפנות הכיוור ייגעו במים רותחים ולא במים שכבר הצטננו במעט. יש להכשיר תחילה את הכיוור ורק אחר כך את השיש, וכן להתחיל מהמקומות הקרובים לכיוור ורק אחר כך לערות מים רותחים על המקומות הרחוקים יותר. יש המהדרין לכסות את הכיוור בציפוי מיוחד לפסח העשוי בצורת הכיוור, ותבוא עליהם ברכת טוב. עוד יש המחמירים שלא להשתמש כלל במים רותחים בכיוור בפסח¹⁰⁶. דינים אלו נכונים גם לכיוור העשוי מנירוסטה, אולם דינו קל יותר, שמאחר שהכשיר אותו בעירוי מים רותחים אינו צריך לצפות את הכיוור כלל, וכן יכול להשתמש בו עם מים רותחים במהלך הפסח. יש להכשיר בהגעלה גם את המשולשים שבכיוור (ובמקרה זה הגעלה מועילה גם למשולשים העשויים מפלסטיק), אבל נהגו להחליף אותם.

• **קולט אדים:** צריך לנקותו היטב בחומר חריף, ולאחר מכן לנגבו במטלית לחה. רצוי לא להפעילו בפסח, ואם ניתן רצוי אף לאוטמו, כגון שידביק עליו נייר כסף וכד', או שיצפה אותו בחומר אחר שעמיד לחום האש, וזאת כדי שלא ייפלו חלילה פירורים או שומנים לתוך תבשילי החג¹⁰⁷. דין זה נכון גם למדף או ארון מטבח הנמצאים מעל הכיריים, מאחר שנדבקים להם שומנים ואדי חמץ. יש להעיר שלא מועיל לצבוע את המדף או הארון, אלא ינקה אותם כדין ויכסה אותם. במטבחים מוסדיים יש לעשות שאלת חכם לגבי קולט האדים.

• **מדיח כלים:** ניתן לנקותו היטב בחומר ניקוי המיוחד לכך, ובמיוחד את המסננת שפעמים רבות נשארות שם שאריות מאכלים. לאחר מכן יש להפעילו ללא תכולה עם חומר ניקוי¹⁰⁸ על החום הגבוה ביותר. רצוי להחליף את המגשים שעליהם כלי האוכל¹⁰⁹ או להגעילם, ולכל הפחות יש לערות עליהם מים רותחים מקומקום. אין להשתמש בו עשרים וארבע שעות לפני הכשרתו. למרות זאת, יש הנוהגים להימנע משימוש בו בפסח, ותבוא עליהם ברכה¹¹⁰.

• **פלטה חשמלית:** יש לנקותה היטב בחומר חריף, לנגב במטלית לחה, ולאחר מכן לערות עליה מים מקומקום חשמלי (כשאינה מחוברת לחשמל). יש להיזהר ולהחזיק את הפלטה באלכסון, כדי שהמים לא יגיעו לשקע החשמלי. לאחר מכן יש לצפותה בנייר כסף, ולהפעילה למשך כשעתיים, ואם ניתן לווסת את חומה ידליקוה בחום המירבי. יש להעיר כי אם מניחים חמץ גמור (כגון פיתות, לחמים וכד') ישירות על הפלטה, לא ניתן כלל להכשירה, כיוון שאז על פי הדין יש להכשירה בליבון¹¹¹, וכמובן הדבר אינו אפשרי¹¹².

¹⁰⁵ שכידוע היא חומר ניקוי חזק, ובכך כל שאריות החמץ הבלועות בכיוור נפסלות מאכילת כלב.

¹⁰⁶ טעם חומרות אלו הוא שהכיוור עשוי מחרסינה שהיא כלי חרס, וכידוע אין כלל הכשר לכלי חרס.

¹⁰⁷ יש להעיר שלא מועיל לצבוע את קולט האדים וכד', אלא רק להניח מכסה שיכול לחצוץ בין הקולט לתבשיל.

¹⁰⁸ לצורך זה יכול להשתמש בכל סבון שהוא, ואפילו בסבון של מדיח הכלים.

¹⁰⁹ אם אכן מחליף את מגשי המדיח, יכניס אותם למדיח רק לאחר שכבר הכשיר את המדיח עצמו, דהיינו שהפעיל אותו על ריק עם חומר ניקוי.

¹¹⁰ שכן דבר זה שנוי במחלוקת פוסקים גדולה. הסיבה שיש המתירים להשתמש בו היא כיוון שהוא מנקה את עצמו בצורה טובה, ובוודאי בחום רב, אבל כאמור לעיל, רבים מהפוסקים מחמירים בדבר, שהרי הכלל כבולעו כן פולטו מלמד על רמת ההכשרה הנדרשת בעקבות סוג הבליעה, ולא על רמת הבליעה הספציפית שנעשתה בכלי, ועל כן אם מאוד נחוץ לו להשתמש במדיח הכלים – ישאל שאלת חכם, ויעשה כאשר יורה לו – בין להקל בין להחמיר.

¹¹¹ שהרי נתבאר לעיל שכל כלי שבלע ישירות חמץ ללא רוטב צריך ליבון, וליבון זה צריך להיות ליבון חמור, כלומר לשרוף את המתכת עד שיעלו ניצוצות, ודבר זה אינו אפשרי שהרי הפלטה תיהרס, ולכן אין להכשיר פלטה שהונח עליה לחם במהלך השנה, וכן עיקר להלכה לספרדים ולאשכנזים. עיין: בן איש חי, ש"א, פרשת צו אות יב' שהביא בשם האר"י ז"ל שכל ליבון שאינו מגיע לשיעור של מעלה ניצוצות אינו ליבון, ולכן ניתן להכשיר כלי שמניחים עליו לחם חמץ ללא רוטב רק בליבון כזה שיוציא ניצוצות, ודין זה נכון גם להכשר כלי שנטרף בבשר וחלב וכל שכן לכלי שבלע מבשר טרף. אמנם הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל (חזון עובדיה, עמוד קלח') הקל לספרדים להכשיר פלטה חשמלית בעירוי מים רותחים אפילו כאשר הניחו עליה לחם, מאחר שאין זה רוב שימושה, אבל גם לשיטתו אם זה רוב שימוש הפלטה, היינו שברוב השבתות מניחים עליה לחם ישירות אין להכשירה בעירוי מים רותחים.

• **קומקום חשמלי:** מרתיחים מים עם סבון או עם חומר ניקוי אחר עד שהמים רותחים, ואז שופכים הכל¹¹³. בכל מקרה, רצוי לקנות קומקום חדש לפסח¹¹⁴. גם קומקום רגיל (שאינו חשמלי אלא העומד על הגז) טעון הכשר, ויש לפרק את ידיותיו, ולהכשירו בהגעלה.

• **מיחם לשבת:** אם מקפיד שלא להניח חמץ על מיחם חשמלי כלל, יכול לנקותו היטב, למלא בו מים ככל האפשר, ולהרתיחם. אין להכשיר כלל מיחם חשמלי אם רגילים להניח עליו סירי חמץ או חלות וכיוצא"ב במהלך שבתות השנה בכדי שיתחממו, שכן הכשרתו היא בהגעלה¹¹⁵ ולא ניתן להגעילו. אם משתמש במיחם העומד על מקור חום כפלטה במהלך השבת, יכול להגעילו אפילו אם הניח עליו לחם, ויפרק את הידיות ויגעילן בנפרד.

• **בקבוקי תינוקות ומוצצים:** רצוי להחליף את בקבוקי התינוקות בכל מקרה מאחר שהם בלעו חמץ רותח. אמנם אם הדבר קשה, יכול להגעיל אותם בכלי ראשון בתנאי שהבקבוקים אינם סדוקים ואין בהם חריצים. כמו כן, יש להחליף את מוצצי התינוקות לחג הפסח, מאחר שלעיתים התינוקות מכניסים אותם לפה עם מאכלי חמץ חם.

• **שולחן אוכל:** יש לנקותו היטב, לערות עליו מים חמים מקומקום חשמלי, לכסות את השולחן בניילון ולפרוס מפה. באם חושש שהעירו יחרוס את השולחן, יכול לנקותו היטב (גם בחריציו) ואז לכסותו במפת ניילון ועליה לפרוס מפה.

❖ **דברים כלליים:** יש לנקות היטב גם את כיסי הבגדים, ובפרט בבית שיש בו ילדים קטנים, כיוון שקורה לא אחת שמכניסים עוגיות וכיוצא"ב לכיסים, ועל כן מומלץ לכבס את כל בגדי הבית, ולהניחם בארון רק לאחר שנוקו היטב. יש המחמירים שלא לפתוח את ספריהם כלל בפסח מחשש שמא נפלו שם פירורי חמץ, והאדם יעיד על עצמו האם אכל ליד הספרים, או שלמרות שאכל הקפיד על הדבר כל השנה כולה. בכל מקרה אין להשתמש בברכונים שמשתמש בהם כל השנה כולה, כיוון שעליהם בוודאי יש פירורי חמץ שלא ניתן להורידם.

❖ **ניקיון כלים שלא משתמשים בהם בפסח:** גם אם אדם לא נמצא בביתו כלל במהלך חג הפסח, ראוי שינקת את ביתו לבל יישארו בו פירורי חמץ, שהרי חמץ שעבר עליו הפסח אסור¹¹⁶. לאור זאת, יש לנקות את הבית ובאם נמצאו פירורי חמץ שלא ניתן להגיע אליהם ולהוציאם, ישפוך עליהם חומר ניקוי כך שיפסול אותם מאכילת כלב. כמו כן, מי שנמצא בביתו אבל אינו מתכוון להשתמש בכל הכלים שברשותו במהלך החג, כגון: תנורים, טוסטר אובן, מיקרוגל וכד', חייב לנקותם היטב לפני הפסח,

לכן אם הניח לחם ישירות על הפלטה יעשה שאלת חכם. בכל מקרה שמערה מים רותחים על הפלטה לא ישתמש בה 24 שעות לפני הכשרתה.

¹¹² בשביל לפתור בעיה זו, רצוי לכסות את הפלטה במשך כל השנה בנייר כסף, כך שאפילו אם נשפך מעט חמץ או שהניחו על הפלטה לחם וכד' הוא אינו נוגע ישירות בפלטה וניתן להכשירה.

¹¹³ יש לשים לב שבמצב זה מי הקומקום גולשים מהר יותר, ועל כן יש להיזהר מסכנת התחשמלות וקצר.

¹¹⁴ אמנם יש להכשיר את הקומקום החשמלי בדרך זו הרגילה גם אם לא מתכוון להשתמש בו בפסח, בכדי שיוכל להכשיר בעזרתו את שאר חלקי המטבח השונים, ולכן הבא להכשיר את מטבחו לפסח, יתחיל מהכשרת הקומקום.

¹¹⁵ הכשר מיחם שהונח עליו לחם הוא בהגעלה מאחר והמיחם בלע את טעם החמץ ע"י רוטב, בעוד הכשר פלטה שהונח עליה לחם הוא בליבון מאחר והיא בלעה את טעם החמץ ע"י החום ללא רוטב. לכן למעשה אין הכשר לפטה או למיחם חשמלי שהונח עליהם לחם, אולם ניתן להכשיר בהגעלה מיחם למים שעומד על גבי האש או הפלטה, שכן ניתן להכניס את כולו לסיר רותח ולהגעילו.

¹¹⁶ ולא כל כך טוב לסמוך רק על מכירת החמץ ולא לנקות את הבית כלל, מחשש להערמה, שכן הגוי לא מתכוון לקנות את כל הבית וכן לא יקנה פירורי חמץ מועטים שנמצאים בתנור וכד'. אמנם גם במקרה כזה טוב לעשות מכירת חמץ, כמבואר לקמן.

כדי שלא יישארו בהם פירורי חמץ הנראים לעין, אבל אינו חייב להכשירם, ולכן ינקה כלים אלו עם חומר ניקוי, כך שייפסלו מאכילת כלב, ויוכל לחזור להשתמש בכלים אלו לאחר הפסח. חשוב לזכור שאין להשתמש גם בסירים, מחבתות וכד', לאחר הפסח ללא ניקוי אם נשארו בהם שאריות חמץ שניתן לראותן בעיניים, ולכן ינקה אותם לפני הפסח. למעשה, כיום שאנו נוהגים לשטוף את הכלים בחומר ניקוי לפני הכנסתם לארון הדבר מועיל, גם אם מנקה כלים אלו בחומר ניקוי שאינו כשר לחג הפסח, שהרי סוף כל סוף פגם את שאריות החמץ מאכילה. יש לשטוף עם חומר ניקוי לפני החג גם כלים שלא ניתן להכשירם, ואם שכח ולא עשה כן לפני החג, ישטוף אותם לפני השימוש הראשון בהם לאחר החג.¹¹⁷

5. קניית מצרכים לפסח

יש להקפיד שכל המצרכים יהיו מוחתמים ע"י חותמת של רבנות ידועה ומסודרת המעידה על כשרות המוצרים האלו לפסח התשע"ה.¹¹⁸ כמו כן, החותמת צריכה להיות מוטבעת על האריזה, ולא מודבקת במדבקה בלבד.¹¹⁹ **אם מצויין בסתם 'כשר לפסח', אין לקנות מוצרים אלו!**, ואפילו אם לכאורה אין בהם חשש חמץ, כגון תפו-צ'יפס וכיוצא ב. דווקא היום, שיש שפע של מוצרים הכשרים לפסח שמאוד דומים למוצרים הרגילים שאנו אוכלים במשך כל השנה כולה, יש להזהר בדבר עוד יותר.¹²⁰ כאן המקום להעיר כי כיום בתעשיית המזון מערבבים כל מיני חומרים המופקים במקורם מתערובת חמץ, ויש מחלוקות גדולות בין הפוסקים השונים באופן הכשרם, **ולכן אין לקנות שום מוצר ללא כשרות מסודרת לפסח!**¹²¹

• **מוצרי ניקוי:** אין צורך להקפיד שמוצרי הניקוי שלנו כאקונומיה, שמפו לשטיפת רצפות וכד' יהיו כשרים לפסח. דין זה קיים גם לגבי סבונים ושאר מוצרים המכילים אלכוהול כמגבונים לחים, סבון נוזלי, שמפו וכד', אך אם יש כשרות עליהם, בפשטות כדאי להעדיף זאת.¹²² אם הדבר לא קשה או יקר מדי. נוזל

¹¹⁷ שו"ע, סימן תנ"א ס"א. משנה ברורה ס"ק ו'. כף החיים ס"ק ז'. אמנם מאחר שלא רגילים לשטוף ולנקות את תנורי הבישול השונים (תנור, טוסטר, טוסטר אובן, מיקרוגל) לאחר או לפני השימוש בהם, עליו לזכור לעשות כן.

¹¹⁸ הסיבה של כל גוף שנותן כשרות חייב להזהרות, לדוגמה 'כשר לפסח התשע"ה' – בהשגחת הרבנות חולון, ולא להסתפק רק במוצר שנים קופסאות שימורים או בקבוקי יין או שמן וכד' כשרים לפסח והמוצרים נשארו סגורים, ניתן להשתמש בהם גם בפסח הזה. חשוב לדעת, שלא כל מוצרי המזון מחזיקים זמן כה רב, ויש לבדוק את תאריך התפוגה שלהם. כמו כן, אם השתמשנו במוצרים אלו במהלך השנה או אם הם לא נשארו סגורים לחלוטין – אין להשתמש בהם בחג הפסח, מחשש שנפל לתוכם חמץ. יש להעיר שבמוצרים בעלי חיי מדף ארוכים כיינות, משקאות חריפים, קופסאות שימורים וכד', לא מקובל לציין את השנה בה ניתן ההכשר לפסח, אולם חייבים לציין שהמוצר כשר לפסח ולציין מיהו נותן ההכשר.

¹¹⁹ ואם קנה מוצר מסויים ולא היתה עליו חותמת אלא מדבקה בלבד, יברר את העניין עם הגוף שנותן את הכשרות למוצר. חשוב לדעת כי כל גוף שנותן כשרות חייב להזהרות, לדוגמה 'כשר לפסח התשע"ה' – בהשגחת הרבנות חולון, ולא להסתפק רק במוצר שכתוב עליו 'כשר לפסח'. כמבואר לעיל, על יינות וקופסאות שימורים וכד' מקובל שלא לציין את השנה שניתן בה ההכשר לפסח, מאחר שהם עמידים לשנים רבות, אולם חייבים לציין מיהו הגוף נותן הכשרות על המוצר. כמו כן יש לשים לב היטב לכשרות מיוחדת לפסח בסוגי המשקאות החריפים (אלכוהול) השונים, כיוון שרבים מהם מכילים חמץ או עשויים מחמץ.

¹²⁰ נעיר כי בשנים שעברו נמנעו פקחי משרד הפנים לפקח על 'חוק החמץ', והיו מקומות בהם מכרו חמץ גמור!

¹²¹ עיין בשו"ע, א"ח, סימן תמז', ס"ה-ס"ח, שם נחלקו השו"ע והרמ"א בשאלה האם מוצרים מזון שלא רגילים לערב בהם חמץ במהלך הכנתם הרגילה בימי החול מותרים לשימוש בפסח ללא השגחה מיוחדת, או שצריך לוודא שגם במוצרים אלו אין כל חמץ. למעשה, פסקו האחרונים שאין לאכול בכל ימי הפסח מאכלים רגילים שלא הושגחו במיוחד לעניין השמירה מחמץ, מחשש שיהיה בהם ממשות חמץ או מחשש שיהיה במאכל טעם חמץ, ואומרים דין חוזר ונעור גם בטעם החמץ ולא רק בממשות, וכן פסקו גם רבים מאחרוני הספרדים (עיין בכל זה בדברי כנסת הגדולה, סימן תמז', הגהת ב"י אות ד'. ברכי יוסף, אות ו'. כף החיים, סימן תמז', ס"ק קד', קיח-קיט'. משנה ברורה, על סעיף ה'), וכן עיקר כיום לדינא בפרט במוצרי מזון תעשייתיים, שכן רובם ככולם מיוצרים במקומות שאינם נקיים מחמץ במשך כל השנה, וכמו שכתב ה"ט' במפורש שכל ההיתר באכילת מאכלים שלא הושגחו במיוחד לפסח הוא רק כשאין באמת חשש חמץ אמיתי, ולכן כתב: 'בשר יבש שהיה תלוי בחדר שמנהלים שם קמח הוא ליה חמץ בעין ולא מהני ליה הדחה', וכיום רוב חדרי האריזה והייצור של מאכלים שאינם כשרים לפסח הם בחדר שמנהלים בו קמח, וממילא המאכל אסור. שים לב שאע"פ שרמ"א התיר ב"י ט' שני הכוונה ליו"ט שני של גלויות של שביעי של פסח, שהוא מדרבנן, אבל שביעי של פסח עצמו שווה לשאר ימי החג, ולכן אין לאכול בו שום מאכל שאסור לאוכלו בכל שאר הימים – כף החיים, ס"ק קנה'.

¹²² אנו פוסקים שלעניין צום יום הכיפורים סיכה (ניקיון הגוף) הינה כשתיה ועל כן אין לסוך את גופנו ביום הכיפורים. לאור זאת, יש פוסקים (ביאור הגר"א, שו"ע א"ח, סימן ש"ה ס"י, וז"ל: 'מנין לסיכה שהיא כשתיה ביום הכיפורים...וכן בחדש וכל האיסורין') הסוברים יש להחמיר בדבר גם בחג הפסח, ועל כן לדעתם יש להקפיד שכל מוצרי ההיגיינה הנוגעים בגופנו, כגון: שמפו, סבון, קרם גוף וכיוצא ב, יהיו כשרים לפסח, כיוון שרגילים לערב בהם במהלך השנה אלכוהול שמופק לעיתים מחמץ, וכ"פ שבט הלוי, ח"ב סימן מח', ועיין עוד אגרות משה, א"ח, ח"ג סימן סב'. ראוי להעיר כי במוצרים רבים מערבים ויטמין E שמופק מנבט חיטה, וכגון במגבונים לחים. לעומתם, פוסקים רבים סוברים שמאחר ומוצרי ניקיון אלו פסולים ופגומים מאכילת הכלב אין צורך להקפיד שלא יהיו מופקים מחמץ, שהכלל אצלנו שחמץ שנפסל מאכילת הכלב והוא פגום לגמרי מותר אפילו בהנאה (עיין: שו"ע, סימן תמב' ס"ד, ס"ט. מג"א ס"ק ז'. משנה ברורה ס"ק מג'. כף החיים, ס"ק מח'). למעשה, המקל יש לו על מה שיסמוך, והמחמיר לחוש

כלים צריך להיות כשר לפסח, שכן איתו שוטפים את כלי האוכל שלנו, ויש חשש שיישאר מעט נוזל כלים על הכלים ובטעות נבוא לאוכלו. משחת שיניים צריכה להיות כשרה לפסח, כיוון שהיא נכנסת לפינו, ולכן צריך להשתמש דווקא במשחת שיניים עם הכשר לפסח, וה"ה למי פה¹²³. כמובן שיש להחליף את מברשת השיניים למברשת שיניים אחרת, שהרי ייתכן שיהיו פירורי חמץ שונים בין סיבי המברשת.

• **גבינה, ביצים ובשר:** נחלקו הפוסקים בדין מאכל שבא מבהמת גוי שאכלה חמץ בפסח¹²⁴, והשלכת המחלוקת היא במוצרי החלב, הביצים והבשר¹²⁵.

○ **מוצרי חלב:** ברוך ה', בארץ ישראל דואגות המחלבות השונות, להאכיל את פרותיהן בתערובות ללא חשש חמץ, כך שניתן לקנות מוצרי חלב אלו ללא חשש גם במהלך החג, ולכן ניתן לקנות מוצרי חלב מחלב שנחלב במהלך ימי הפסח. אמנם גם לדעת המחמירים אם קנה את מוצרי החלב מחלב שנחלב לפני הפסח אין כלל בעיה¹²⁶, ולכן ניתן למצוא על חלק ממוצרי החלב של חברת 'תנובה' ו'טרה' ליד ציון הכשרות את הכיתוב הבא: 'כשר לפסח ערב פסח'¹²⁷, וכיתוב זה מעיד שהמאכל יוצר מחלב שנחלב לפני הפסח, כך שגם אם הפרה אכלה חמץ זה היה לפני הפסח, ודבר זה בוודאי לא אוסר את החלב.

○ **ביצים:** מעיקר הדין ניתן לקנות ביצים במהלך החג גם אם התרנגולת אכלה חמץ, אולם אם אפשר ראוי לקנות מראש את כמות הביצים שנזדקק לה לכל ימי החג¹²⁸. יש המחמירים לשטוף את הביצים במים לפני חג הפסח, מחשש שבדק חמץ בקליפות הביצים, ואם ניתן יש לעשות כן¹²⁹. חשוב לזכור כי בכל מקרה גם מוצרים אלו יש לקנות רק ממקומות מסודרים כ'תנובה' וכד'. בשנים האחרונות התחילו להחתיים את הביצים הכשרות לפסח בחותמת שאין בה חשש חמץ וניתן להשתמש בביצים אלו ללא כל חשש¹³⁰.

○ **בשר:** מותר לאכול בשר שנשחט לפני פסח, ואפילו אם התרנגולים או הבהמות אכלו חמץ, אולם יש לזרוק את מה שבקיבתם מחשש שמא יש שם עוד זרעונים שהחמיצו ולא התעכלו. בשר של גוי שנשחט בתוך הפסח, מעיקר הדין מותר, אולם ראוי שלא לקנות ממנו, מאחר שקונים גם את המאכל שבזפק. נכון

לשיטת הגר"א תבוא עליו ברכה, ובפרט שכיום ניתן להקפיד על כך בקלות. אמנם גם המחמירים יכולים להשתמש בסבונים הרגילים אם לא מצאו תחליף לפני החג, ובוודאי שיש להקל בדבר במקרה ומתארחים אצל אדם שלא מקפיד על כך, ולהשתמש בזה ולא להעיר על כך, ואין לדחות מצות עשה של אהבת ה' בשביל חומרא, וברור שאין להלבין את פניו לא ברבים ולא בפני בני משפחתו, ורק אם יודע שהוא רוצה לשמוע ולקיים את החומרות המצויות בהלכה רשאי לומר לו זאת בסתר. כמו כן, כל מוצרי הניקוי שאינם נוגעים בגוף, כגון אקונומיקה, נוזל לשטיפת רצפות ועוד לא צריכים הכשר כלל. כמו כן, משחת נעליים וכד' אינן צריכות הכשר כלל.

¹²³ כמובן שהכשר זה הוא בנוסף לכשרות הרגילה שצריכה להיות כל השנה, שכן צריך לדעת שמשחות שיניים שונות (בחול' עלולות להכיל שומן מהחי, ועלינו לוודא ששומן זה כשר.

¹²⁴ יסוד המחלוקת היא מדין זה וזה גורם, היינו יצירה של דבר שנוצר משני גורמים שהאחד אסור והשני מותר. להלכה, אנו פוסקים בדין זה שהמוצר מותר, אולם לפסח יש אוסרים משום חומרת החמץ, עיין: עבודה זרה, מח: ש"ע, י"ד, סימן קמב' ס"א. מג"א, א"ח, סימן תמה' ס"ק ה'. במקום הפסד מרובה או שעת הדחק פסק המשנה ברורה שניתן להקל בדין זה גם בפסח (ביאור הלכה, ס"ק ב'), אולם בפשטות בדרך כלל בזמננו אין שעת הדחק לעניין זה. כמו כן, יש הסוברים שחלב שנחלב מפרת גוי מותר לכתחילה, שמאחר ולגוי החלב מותר, אין בזה שום איסור הגורם למוצר, וממילא הוא נוצר רק על ידי דבר מותר (שערי תשובה, סימן תמח'. אגרות משה, א"ח, ח"א, סימן קמז'). אולם למעשה רבו הפוסקים המחמירים בדין זה גם בפרת גוי (משנה ברורה, סימן תמח', ס"ק לג'. קיצור שולחן ערוך גנצפריד, סימן קיז', אות יג'. בן איש חי, ש"ר, צו, אות מב'), וכן עיקר להלכה לכתחילה, ועיין עוד להרחבה בשדי חמד, מערכת חמץ ומצה, סימן ב', סעיף ד'. כף החיים, סימן תמח', ס"ק קיג'.

¹²⁵ חשוב להדגיש שהמחלוקת היא רק לגבי פרת גוי, אבל אסור ליהנות מחלב של פרת יהודי שאכלה חמץ בפסח, מאחר שלגבי בעל הפרה החמץ אסור בהנאה, וכדי שלא לסייע ולחזק ידי עוברי עברה. עיין: בן איש חי, ש"ר, צו, אות מב'.

¹²⁶ נחלקו הש"ע והרמ"א בדין חוזר ונעור: לדעת הש"ע חמץ שנבטל לפני הפסח בשישים אינו חוזר ומתעורר בפסח ולכן לא אוסר את התערובת. לדעת הרמ"א כלל זה קיים רק בתערובת של דברים לחים, בעוד בתערובת של דברים יבשים החמץ חוזר ונעור ואוסר את תערובתו אפילו במשהו. בחלב, גם אם יש איסור הוא לח, ולכן לכל הדעות בטל לפני הפסח ואינו חוזר ונעור. במחלוקת זו האשכנזים פוסקים כרמ"א, וכן החמירו רבים מהספרדים (כף החיים, סימן תמ"ז ס"ק עו'), ויש הסוברים (יביע אומר, ח"ב, א"ח, סימן כג') שהספרדים פוסקים כש"ע.

¹²⁷ לעיתים כתוב כ.לפסח ערב פסח וכד'.

¹²⁸ במציאות ימינו, קל יותר להשיג שהפרות המיועדות לחליבה יאכלו רק תערובת כשרה לפסח, שכן הן אוכלות רק מהמזון הנמצא לפניהן, בעוד בתרנגולות הדבר כמעט לא מעשי, מאחר והן מכניסות כל דבר מאכל לפיהן ומחטטות בכל מקום.

¹²⁹ מומלץ לנגב את הביצים מיד אחרי השטיפה ולא להשאירן רטובות מחשש לחיידק הסלמונלה.

¹³⁰ לפני מספר שנים החומר ממנו מכינים את חותמות שעל הביצים היה עשוי מתערובות חמץ, ולכן לקראת פסח לא היו מחתימים את הביצים, אך בשנים האחרונות מצאו פיתרון והסירו את החמץ מחותמת הביצה, והיו מחתימים במספר כוכביות, אולם כיום מסמנים בכיתוב הזה: 'כ. לפסח'. לכן ניתן לקנות ביצים בתנאי שיש עליהם חותמת כשרות לפסח, ובכל מקרה יש לבדוק את כשרותן אצל המוכר. חשוב לציין שאין לבשל בכלי פסח ביצה שאינה מוחתמת בחותמת הכשרה לפסח.

להחמיר ולא לקנות בשר של יהודי שנשחט בפסח אם האכילו את בעלי החיים בחמץ, משום איסור מסייע. בפועל, מאחר שקונים בשר (הודו, עוף, בקר, כבש וכד') מוכשר, צריך לוודא שיש כשרות לפסח, ואפילו אם קונה לפני הפסח, כך שאין בעיה שבעלי החיים אכלו חמץ, צריכים שתהיה השגחה טובה על הבשר, משום שצריך לוודא שלא נפל חמץ לבשר בתהליכי הכשרתו ועיבודו, מהשחיטה ועד האריזה¹³¹.

❖ **תחליפי חלב לתינוקות ומזון רפואי:** יש צורך לוודא כשרות מיוחדת לפסח התשע"ה על תחליפי החלב השונים (כדוגמת מטרנה, סימילאק, נוטרמיגן וכד'), וכן על מוצרי המזון הרפואי (כדוגמת אנשור, אוסמולייט וכד'). ניתן לברר מידע זה בחוברת התרופות הכשרות לפסח שהוציאה קופת חולים כללית, ומצויה בידי בתי המרקחת של קופת החולים, ובידי הרבנים השונים. רבים ממזונות אלו או תחליפי חלב אלו מכילים קטניות, ואף על פי כן מותר גם לאשכנזים לאוכלם, שכן במקום חולי לא גזרו רבנן, ותינוק קטן נידון כחולה לעניין זה, ובפרט אם אינו יכול לאכול אוכל אחר. אמנם ייזהרו להניח את המאכלים האלו בכלים שונים כך שאנשים בריאים הנמנעים מאכילת הקטניות לא יבואו בטעות לאוכלם. ניתן לשטוף כלים אלו בכיור, ואם מצויים כלים נוספים בכיור שלא נוהגים לאכול בהם קטניות, יקפיד לשטוף את הכלים במים שאינם חמים, ועיין עוד לקמן בדיני הקטניות. מזון או תחליף חלב שלא מופיע ברשימות אסור באכילה, אולם אם רופא אומר שצריך לקחתו, ולא ניתן להמירו למוצר אחר ולא ניתן להסתדר בלעדיו, יכול לקחתו, ובלבד שייחד לו כלים מיוחדים רק לזה, ולא ישתמש בכלים אלו לשאר מאכלי הפסח, וטוב לשאול רב כיצד עליו לנהוג. לעיתים ניתן לוותר על מוצרי מזון רפואי הניתנים לתמיכה ולחיזוק בלבד, וייועץ ברופא בכך.

❖ **ייחוד בשר לימי הפסח:** צריך להקפיד שלא לומר על הבשר שקונה לימי החג 'בשר זה לפסח', משום שנראה כאילו מייחד את הבשר לקורבן (שהרי עיקר מצוות האכילה היא על הקורבן הנקרא 'פסח'), בעוד כוונתו לאוכלו בביתו, ונמצא שאוכל קודשים מחוץ לעזרה. יש הסוברים שדין זה קיים אפילו בעופות ודגים. האיסור לייחד את הבשר לפסח קיים כל זמן שמתעסק איתו, בין כשקונה אותו ובין כשמכינו לאכילה וכיוצא"ב. אמנם בכל אלו בדיעבד ניתן לאכול את המאכלים¹³².

6. מכירת חמץ

התורה אסרה להשאיר ברשותנו חמץ, והמשאיר חמץ ברשותו עובר על איסור בל יראה ובל ימצא. חמץ הנמצא אצל הגוי מותר, ואין לגביו איסור בל יראה ובל ימצא, ואפילו אם הגוי גר בבית היהודי, כל עוד החמץ נמצא ברשות הגוי ואין אפשרות שהיהודי יבא בטעות לקחת מחמץ זה. כיום מאוד קשה לתת לגוי ממש את כל החמץ הנמצא ברשותנו, ולכן אנו כיום אנו מקלים ומותירים את החמץ בביתנו ובלבד שיהיה מסומן היטב. היו שנהגו בעבר לקחת מפתחות לבתים של כל מוכרי החמץ ולתת אותם לגוי שקנה את החמץ על מנת שהוא יוכל להיכנס לבית ולקחת את החמץ שקנה (אם ירצה בכך), ומי שיכול לנהוג כך תבוא עליו הברכה. אמנם כיום אנו נוהגים שרגע החתימה על הסכם מכירת החמץ הרב נותן לגוי מפתח של חדר שבו מאוחסנים דברי חמץ עם רשימות המוכרים, ומסירת מפתח זו גם כן מהווה אחד מדרכי הקניין של המכירה ושכירות המקום, ומהווה אישור על רצינות המכירה, ומתוך שהגוי יכול להיכנס לבית אחד ולטול את כל החמץ שלו, כך הוא יכול להיכנס לכל בית אחר. לכן כיום למרות שאנו לא נוהגים להוציא את כל החמץ מהבית, ולא כל המוכרים נותנים את המפתחות לביתם לידי הרב שייתנם לגוי, אם אכן יבוא הגוי במהלך ימי הפסח וידרוש להיכנס לבית ולקחת את חמצו עלינו להרשות לו לעשות זאת, ולתת לו את המפתחות של

¹³¹ בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, אות מ'. כף החיים, סימן תס"ז, ס"ק קיג-קיד', רכ"ה. מי שנהג שלא לאכול תרנגולים בפסח מחשש שיהיה בהם חמץ יכול לעשות התרה (לב חיים, ח"ב, סימן רז'), ובלבד שיקנה בשר או מוצרי עוף והודו הכשרים לפסח בהשגחה מסודרת. הקונה עוף חי בפסח יתכוון שלא לקנות את החמץ שבזפק ובקורבן, וכשפותח את העוף, יזרוק את החמץ שבו.

¹³² עיין: שו"ע, אר"ח, סימן תסט' ס"א. בן איש חי, ש"ר, צו, אות כו'. משנה ברורה, ס"ק א'-ד'.

הארונויות או המחסנים בהם מאוחסנים דברי החמץ, שכן חמץ זה אינו שלנו. לסיכום, מכירת החמץ עובדת אפילו בחמץ גמור¹³³, ואפילו לא הוצאנו אותו מהבית, ובלבד שייחדו לחמץ מקום ברור ומסומן בבית ומכרו אותו במכירה גמורה לגוי¹³⁴.

• **זמן המכירה:** מדין תורה, החמץ אסור בערב פסח מחצות היום, היינו מהשעה השישית, שכן משעה זו ניתן להקריב את קורבן הפסח, ובזמן הראוי להקריב את הקורבן עלינו לוודא שאין לנו חמץ, שנאמר 'לא תִשְׁחַט עַל חֶמֶץ דָּם זִבְחִי'¹³⁵. אמנם חז"ל הרחיקו ואסרו את החמץ בהנאה כבר מהשעה החמישית של היום, ולכן הרבנויות השונות מוכרות לגוי את החמץ לפני סוף זמן ביעור חמץ. לכן השנה יש להקפיד למכור את החמץ לפני יום שישי. אמנם יש להקפיד שלא למכור חמץ במקום שזמני איסור חמץ שונים מהמקום בו המוכר נמצא, ולכן אדם הגר בארץ לא ימכור חמץ בחו"ל, והגר בחו"ל ימכור חמץ במדינתו¹³⁶. מי שגר בארץ והחמץ שלו בחו"ל, ימכור בשני המקומות¹³⁷.

• **צורת המכירה:** חשוב שיהיה ברור הן למוכר (=היהודי) והן לקונה (=הגוי) שמתבצעת כאן מכירה לכל דבר ועניין. המוכר ממנה את הרב או את הגבאי להיות שליח למכור את החמץ לגוי, וטוב לעשות קניין בהגבהת חפץ כעט וכד'¹³⁸, כדי שמינוי השליחות יהיה ברור, ועדיף יותר למנות את מי שמוכר את החמץ בפועל לגוי. בנוסף למינוי שליחות בקניין, המוכר חותם על כתב הרשאה המאפשר לרב למכור את החמץ לגוי. בדיעבד אם המוכר לא מינה את מי שמחתים על הטופס בקניין אלא רק חתם על הטפסים במילוי כל הפרטים כשורה, המכירה חלה, ובלבד שיבין היטב את משמעות המכירה.

• **מכירה באינטרנט:** מכירה זו מועילה, ובפרט בזמננו שרבים קונים ומוכרים חפצים שונים באינטרנט, וממילא כיום זו דרך מקובלת למנות לשליחות. ראוי לאנשים שלא רגילים לקנות ולמכור באינטרנט למכור במכירה הרגילה, ונראה שלרוב האנשים יש להמליץ לעשות כן, כי מכירה כזו נראית יותר למוכר יותר החלטית מאשר מכירה וירטואלית, וכך ברור שנתן הרשאה למכור את חמצו¹³⁹. בכל מקרה אם לא הספיק למכור את החמץ לפני ערב החג, וברבנות המקומית אצלו כבר לא מוכרים חמץ, יכול לכתחילה למכור חמץ באינטרנט, ובלבד שיוודא שהרב שמוכר את החמץ עוד לא ביצע את המכירה בפועל, וכן שחלות המכירה תהיה לפי זמני הארץ שבה הוא נמצא¹⁴⁰.

¹³³ עיין: שדי חמד, מערכת חמץ ומצה, סימן ט', אות כ'.

¹³⁴ בשטר המכירה אנו משכירים לגוי את מקום החמץ, מאחר ואיננו מוציאים אותו מביתנו, ולכן אין להיכנס למקומות שהשכרנו לגוי או להשתמש בהם, היינו למקומות בהם הנחנו את החמץ, ועוד שלא יבוא בטעות לאכול ממאכלי החמץ ויעבור על איסור חמץ, ועוד שיעבור גם על גזל הגוי, ואם יעשה כן עלול לפסול את כל המכירה למפרע ולעבור על איסורי החמץ מתחילת החג, שכן מוכיח בדעתו שלא התכוון באמת למכור את החמץ לגוי, אלא חשב שהמכירה מעין סגולה וכד'. ערוך השולחן, סימן תמח', ס"ק יח'-כ'.

¹³⁵ שמות, לד' כה'. נמצא שמחצות היום מתחילה מצוות השבתת החמץ, ומי שמשאיר רשותו חמץ בזמן זה מבטל מצוות עשה של השבתת החמץ, אולם איסורי בל יראה ובל ימצא מתחילים רק מכניסת החג, שהרי נאמר במפורש 'שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵיתְכֶם' – שבעת ימים ולא יותר. עיין: שו"ע, סימן תמג' ס"א. משנה ברורה, ס"ק א'.

¹³⁶ שהרי זמני איסור החמץ שונים, ואם מכר לפי זמני חו"ל, נמצא שבזמן שהוא כבר אסור בחמץ, החמץ עדיין לא נמכר לגוי והוא ברשותו. גם בצאת החג, נמצא שהגוי כבר לא מחזיק בחמץ, בעוד האדם עדיין נמצא בחג ועדיין חלים עליו איסורי חמץ.

¹³⁷ נחלקו הפוסקים האם לעניין מכירת חמץ הולכים לפי המקום בו האדם נמצא או לפי המקום בו החמץ מונח, ויש להחמיר בדבר כדי להינצל מאיסור בל יראה ובל ימצא.

¹³⁸ חמץ נחשב רכוש מטלטל, כלומר רכוש שניתן לטלטלו ולהעבירו ממקום למקום, ולכן מוכרים אותו בהגבהת חפץ: מטפחת או עט (בדומה למה שעושים במעמד הנישואין), וכן מינוי השליחות יעשה ע"י הגבהת חפץ.

¹³⁹ ובדרך זו אין חשש שההרשאה לא נקלטה במחשבים מאיזו שהיא סיבה. אמנם אין בעיה הלכתית אמיתית במכירה זו, שכן להלכה שליח נעשה גם לפי הדיבור (שו"ע, חו"מ, קפ"ב ס"א) כך שהקניין אינו מעכב, אם כי קניין הסודר מדגיש את רצינות מינוי השליחות ואת המכירה שתבצע. ניתן למכור חמץ גם כשימנה שליח בטלפון: אור לציון, ח"ג, עמוד קח'.

¹⁴⁰ מצ"ב רשימת חלק מהאתרים המוכרים שבהם ניתן למכור חמץ באינטרנט: אתר כיפה: www.kipa.co.il. אתר תנועת חב"ד: www.chabad.org.il. אתר המועצה הדתית בתל אביב: www.rabanut.co.il. אתר בית ההוראה המרכזי: www.din.org.il.

• **מה מוכרים:** יש למכור את כל תערובות החמץ שנותרו, אך אין למכור את כלי החמץ, כיוון שאז לדעת חלק מהפוסקים יצטרך להטבילם כאשר תפקע המכירה¹⁴¹. יש לנקות את הכלים היטב מממשות חמץ¹⁴², להצניעם בארון סגור במהלך החג¹⁴³, ויוכל לחזור ולהשתמש בהם לאחר החג¹⁴⁴. מעיקר הדין מותר למכור גם חמץ גמור, אבל למעשה ראוי שלא למכור חמץ גמור אלא לבער אותו¹⁴⁵, ולמכור חמץ גמור רק כאשר יש לאדם הפסד מרובה מהדבר. לכן בבית רגיל למעשה יבער את החמץ הממשי שיש ברשותו, וימכור את החמץ, ויכלול במכירה זו את תערובות החמץ, כגון מזון לבעלי חיים העשוי מחמץ, תרופות בעלות טעם טוב וכד'.

• **סימון המוצרים שנמכרו:** יש לסמן בצורה בולטת את המקום בו מצניע את החמץ במהלך החג, וכגון שיכתוב פתק 'חמץ' וידביק אותו על המקומות שמכר את תכולת מאכליהם לגוי, וזאת משתי סיבות: האחת שלא יבוא בטעות לאכול במהלך החג מהחמץ המאוחסן שם, והשניה שאם יבוא הגוי ליטול את החמץ שקנה, יוכל לקחתו ללא קושי מיוחד. יש המחמירים לציין בדיוק את כמות המוצרים הנמצאים ברשותו ואת מיקומם המדויק ולתת את המפתח לרב, כדי שהגוי יוכל לבוא וליטול את החמץ שלו, אך המנהג הפשוט אינו כן, וניתן לסמוך על זה, ובלבד שהאדם יבין ויסכים שהחמץ אכן אינו שלו אלא של הגוי.

• **מאכלי חמץ גמור:** מקרוני, ספגטי, פתיתים, עלי לזניה, לחם, פיתה, ופלים, קרקרים, שקדי מרק, חלק מאבקות המרק, ביסקוויטים, בירה, ויסקי, בוטנים מצופים וכד' הם מוצרים העשויים מחמץ גמור, ורצוי שלא למוכרם אלא לבערם. למעשה, כל מוצר שיש בו תערובת 'גלוטן' (שאינו כשר לפסח) הינו חמץ גמור וחייב בביעור, שכן הוא מופק מחיטים שעברו תהליך של חימוץ, וכיוון שהחוק מחייב לכתוב זאת על גב האריזה, מאחר שחומר זה גורם לבעיות בריאותיות אצל חולי צליאק ועוד, ניתן לבדוק זאת בקלות.

• **דין הקמח בימינו:** קמח רגיל בימינו מוגדר ספק חמץ, הואיל ורגילים להשרות את החיטים במים לפני טחינתם, ואנו חוששים שמא החמץ בזמן זה. לכן אם יש לאדם קמח רב מאוד, כך שיש לו הפסד מרובה מביעור הקמח, או שרוצה להכין במוצאי החג מאכלי חמץ מקמח (כגון מופלטה), יכול למכור את הקמח במכירת החמץ, ויוכל להשתמש בו כשעה אחרי צאת השבת שאחרי שביעי של פסח¹⁴⁶, ועיין עוד לקמן לעניין חגיגת המימונה.

¹⁴¹ פתחי תשובה, יו"ד, סימן קכ', ס"ק יג'.

¹⁴² נחלקו הדעות לגבי מכירת חמץ הבלוע בדופני הכלים, שיש אומרים שטוב שלא למוכרו משום שנראה כחוכא ואיטלולא (=כאילו עושה צחוק ובידיחה מהמכירה), כיוון שאף אחד לא יקנה זאת, ויש אומרים שמאחר והגוי רוצה במכירה ומשלם עליה כסף, יש זכות למוכר למכור מה שרוצה ואם הוא אכן יסכים לנקות הרי שהמכירה קיימת. למעשה, אפילו אם מכר את כל חמצו ולא פירט מה בדיוק מכר חייב לנקות את הכלים מכל ממשות חמץ שלא יישאר חמץ הדבוק בהם, וכמו שהערנו לעיל בנוגע לכל כלי המטבח שלנו כתנורים, מיקרוגל וכד', שיש לנקותם בכל מקרה גם אם לא מתכוון להשתמש בהם במהלך חג הפסח, וכיוון שאנו לא נוהגים בדרך לנקות את הכלים האלו יש לשים לב ולנקותם לפני החג, אבל אין צורך לנקות במיוחד לחג הפסח את שאר הסירים, הצלחות הסכ"ם וכד', כיוון שהנקיון שעושה לכל כלי באופן רגיל עם חומר ניקוי מספיק, גם אם חומר הניקוי לא היה כשר לפסח, כמבואר לעיל.

¹⁴³ יש לסמן את הארון הזה באופן מיוחד, כגון להדביק עליו מדבקה או פתק שכתוב עליו 'חמץ', שהרי בימי החול אנו רגילים לפתוח את הארונות כרגיל ולהוציא מהם דברים שונים, ואם לא יהיה סימן היכר אנו עלולים בטעות לפתוח את הארונות ולהשתמש בתכולתם. וכן יסמן בצורה ברורה כלים שלא ניתן להצניעם בארון כתנור, טוסטר גדול וכד', ויניח עליהם פתק 'חמץ'.

¹⁴⁴ ואין לחשוש שאחר הפסח יפלטו הכלים את טעם החמץ שהיה בלוע בהם כיוון שעברו עליהם יותר מעשרים וארבע שעות וטעמם פגום, ואין בכוחם לאסור את התבשיל לאחר הפסח מדין איסור אכילת חמץ שעבר עליו הפסח, שאיסור זה קיים רק בממשות טובה של חמץ.

¹⁴⁵ יש עניין לכלות את החמץ מן העולם, בין באכילתו, ובין בשריפתו. בכל זאת, כמו שהובא יש הסוברים שיש עניין לשרוף קצת חמץ, על כן ישאיר קצת ויוכל לקיים זאת באותם עשרה פתיתי חמץ שהניח (שו"ע, סימן תמ"ה ס"ג. כף החיים, ס"ק לג'), וכמו שנכתב להלן בעניין בדיקת חמץ. אם רוצה למכור חמץ בעין, ואין לו הפסד מרובה, יעשה שאלת חכם, וזאת משום שמעיקר הדין, ניתן למכור חמץ זה, אבל זה תלוי בטיב המכירה, ועל כן עדיף שלא למכור חמץ גמור. נוסף על זאת, יש המעדיפים בכלל על עניין המכירה, ואע"פ שפסילת המכירה הינה חומרא יתירה, יש להעדיף שלא למכור חמץ גמור בשום אופן.

¹⁴⁶ למעשה בקמח רגיל יש חשש לחמץ גמור כמו שכתבנו לעיל, כיוון שנוהגים להשרות את החיטים במים ורק אז לטחונם, ועל כן אין להכין ממנו שום דבר לפסח (משנה ברורה, סימן תנ"ג ס"ק כד'. כף החיים, ס"ק עו' עז', וכן סימן תס"ז ס"ק יח'. חזו"א, סימן

• **הפסד גדול מביעור החמץ:** מאחר ומכירת החמץ תוקנה על מנת להציל מהפסד מרובה, מי שיש לו הפסד גדול כגון בעלי מכולות וחנויות לממכר מזון, יכול לכתחילה למכור את חמצו. כמו שביארנו, לאדם פרטי בביתו דרך כלל אין הפסד כה גדול, אולם אם נותרו לו מוצרי חמץ רבים, והוא חושש להפסד מרובה ואיסור השחתת מאכלים, הטוב ביותר לתת את מוצרי החמץ לבעלי חנויות מכולת **במתנה גמורה שלא על מנת להחזיר**, ובעל החנות יכול גם את החמץ הזה במכירה לגוי¹⁴⁷. לאחר הפסח, יוכל לבקש את החמץ, ואם בעל החנות ייתן לו יכול לאוכלו, אבל אם בעל החנות לא ייתן לו – לא יתרעם, שכן החמץ נתן לו במתנה גמורה¹⁴⁸! יש להעיר שפיתרון זה יפה כוחו רק על חמץ המובא לחנויות רק לפני זמן מכירת החמץ, ואם נזכר שלא מכר את החמץ ועבר כבר זמן המכירה יעשה שאלת חכם¹⁴⁹.

• **חשוב לזכור,** כי למרות שהמנהג למכור חמץ הוא מנהג עתיק ואין לערער על ישראל קדושים שנהגו בו, **רצוי שלא למכור חמץ גמור!** אלא אם כן יש לו הפסד מרובה. דין מניות מחברה שעוסקת במסחר בחמץ מבואר בהערה¹⁵⁰. גם מי שמהדר שלא למכור חמץ גמור, לא יאמר שאינו סומך על מכירת החמץ¹⁵¹, שהרי כל החמץ הנמכר בחנויות אחרי הפסח נמכר לגוי לפני החג, כך שאם אסר על עצמו בנדר חמץ שנמכר לגוי לא יוכל לאכול מאומה. יש הנוהגים שלא להשתמש בקמח שנמכר לגוי ומשתמשים רק בקמח חדש וחומרא יתירה היא, וגדולי עולם נהגו להשתמש לכתחילה בקמח שנמכר לגוי¹⁵², ואף על פי כן המקפיד לאכול מקמח שנטחן אחרי הפסח יתנה שזה מנהג טוב ללא נדר¹⁵³.

קכא, ס"ק כג-כד), אך אין צורך לבערו לפני החג מאחר שזה רק ספק חמץ, שהרי לא ברור שהיטים שוהות הרבה זמן במים, ויכול לכל הדעות למכור במכירת החמץ (אפילו כשאין לו הפסד מרובה) בתנאי שישמור עליו סגור וישיגה לבד יפלו עליו טיפות משקה, ועל כן טוב לעטוף אותו בשקית ניילון ולהניחו במקום משתמר. (חיי אדם, כלל קכ', ס"ג). לאור זאת, הנוהגים לעשות את המימונה ורוצים להשאיר אצלם קמח, ימכרו אותו ויקפידו שיהיה סגור, לבד יפלו עליו עוד טיפות ויחמיץ במהלך החג. כמובן שאין להם להכין הכנות בכל שנה ביום שביעי של פסח לקראת המימונה גם משום חשש חמץ, שכן עדיין פסח, וגם משום הכנה מקודש לחול שנאסרה גם מיום טוב ליום חול. אמנם ניתן לקנות קמח במוצאי שביעי של פסח מחנות שמכרה אותו כדין, ויש לכך עדיפות, אלא שעליו להמתין זמן מה בצאת החג, בכדי שהרבנות תוכל לקנות מחדש את החמץ שנמכר לגוי. כמובן שאין לקנות חמץ בחג מחנות של יהודי וכן מחנות של גוי הואיל וקניין ומכירה אסורים בחג, ועיין עוד לקמן.

¹⁴⁷ הנחת החמץ בחנות אינה מועילה ואפילו ידע את בעל החנות מראש, כל עוד לא נתן לו את חמצו או עשה אותו שליח למכור לו את חמצו. ערוך השולחן, סימן תמח', ס"ק כו'.

¹⁴⁸ עדיף לתת למוכר בחנות את החמץ שלו, מאחר שאצל המוכר באמת יש מקום רב יותר לסמוך על מכירת החמץ, שהרי אצלו יש באמת הפסד מרובה.

¹⁴⁹ שו"ע, סימן תמג' ס"א. ביאור הלכה, ד"ה אסורוהו גם בהנאה. כף החיים, ס"ק טו'. שערי תשובה, סימן תמ' ס"ק א'. כף החיים, סימן תמח' ס"ק צט-ק'.

¹⁵⁰ שיעור הפסד מרובה תלוי באדם, וכל אדם יהיה כנה וישר עם עצמו וישתדל שלא למכור חמץ גמור כלל, אלא אם כן הדבר גורם לו הפסד מאוד גדול, וגם אז, רצוי שהוא לא ישאיר את החמץ בביתו, אלא ייתן אותו במתנה לבעל חנות וכד', כמבואר לעיל. **מניות בחברות שיש ברשותן חמץ:** מי שקנה מניות בחברה שבבעלותה חמץ, וכגון חברות המייצרות מאכלי חמץ, חייב למכור גם את חלקו במניות אלו אם בסמכותו להביע דעה בענייני החברה, וכגון שיוכל להביע דעה בתחום הרכש, השיווק וכד', שכן נחשב החמץ בבעלותו, ואם לא ימכור את מניותיו יעבור על איסור בל יראה ובל ימצא. אולם מי שבבעלותו מניות אבל אינו יכול להביע דעה בענייני החברה, אלא החברה רק חייבת לו אחוזים משווה, לא עובר על איסור חמץ, ולא צריך למכור את חלקו במניות החמץ, וכן שמעתי מפי הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל. (עיין גם שערים המצויינים בהלכה, קיד', כח'). לכן אין צורך לכלול במכירת החמץ קרנות נאמנות או קופות גמל למרות שאולי מנהלי הקופות משקיעים חלק מהכסף בחברות שיש ברשותן חמץ. למרות זאת יש המחמירים לכלול בשטר מכירת החמץ למכור גם את חלקם במניות של חברות החמץ ושל חברות הביטוח. (פסקי תשובות, סימן ת"מ ס"א).

¹⁵¹ ראוי לציין כאן שיש הסוברים שמכירת החמץ כלל אינה מועילה כי היא כעין הערמה, שהרי הגוי באף שנה לא משלים את יתרת החוב וקונה את כל החמץ, ואנו מוכרים את חמצנו מידי שנה בשנה, אולם טענה זו אינה נכונה, ראשית מפני שלרוב הפוסקים הערמה בדרבנן מותרת, ומאחר והאדם מבטל את חמצו באמירת 'כל חמירא' כך שמדין תורה האדם אינו עובר על איסור חמץ, אולם חז"ל חששו שמא הביטול לא ייעשה בצורה שלימה ולמרות שהאדם ביטל הוא ייקח מהחמץ שברשותו, ולכן כאשר האדם מוכר את החמץ כך שהוא אינו ברשותו הוא מפקיע ממנו גם חשש דרבנן, וביארנו שיותר להערים בדרבנן, ועוד משום שהגוי משלם על החשבון ואם ירצה ישלים את היתרה, ואכן היו כמה מקומות שמכרו את חמצם במכירה פרטית והגוי השלים את יתרת חובו ולקח את כל החמץ של בני היישוב, ומאחר ואנו מקפידים למכור את החמץ לגוי שמבין בטיב הקניינים ובמקח ובממכר, והמכירה נעשית לפי כללי ההלכה וכללי המסחר הנוהגים כיום, אפילו האוסרים הערמה בדרבנן, יתירו מכירה זו. אמנם ראוי שלא למכור חמץ גמור מחשש שמא יהיה פגם כל שהוא במכירה, ועלולים להגיע לידי איסור חלילה.

¹⁵² עיין: תשובות והנהגות ח"א סימן טש'. פסקי תשובות, סימן תמח', אות י'.

¹⁵³ שאם לא כן לא יוכל לאכול לחם עד לזמן מרובה אחרי החג, שכן הלחם מיוצר מקמח שנטחן עוד לפני החג.

• **חמץ לאחר הפסח:** חמץ אחרי הפסח אסור באכילה משום גזירת חז"ל שמא אנשים לא יבערו אותו לפני החג ויצניעו אותו בביתם, ולאחר החג יאכלו אותו, ועל כן יש למכור את החמץ. בכל מקרה, כדאי לעשות מכירת חמץ, גם אם לא מוכר חמץ גמור הנמצא בעין (כמו שאמרנו שרצוי לעשות), כדי לפטור את כל תערובות החמץ המצויות בביתנו, כגון: בתרופות שלא ישתמש בהן בפסח, במזון לבעלי חיים¹⁵⁴ ועוד. יש המקפידים שלא לסמוך על מכירת החמץ, ועל כן הם מקפידים לאכול אחרי הפסח דווקא מוצרים שכתוב עליהם שיוצרו לאחר הפסח (וכאמור לעיל יקבלו זאת על עצמם ללא נדר)¹⁵⁵, אבל העיקר להלכה להקל בדבר זה, משום שמעיקר הדין מכירת חמץ כהלכתה מועילה לכל הדעות במקום הפסד מרובה, שבוודאי קיים אצל רשתות השיווק הגדולות והיצרנים הגדולים. לכן לאחר הפסח ניתן לקנות במקומות שעשו מכירת חמץ כהלכתה, ויש לוודא שמכרו את החמץ כדין בחנות, וידרוש לראות בעינינו את התעודה. בדרך כלל, החנויות שעושות מכירת חמץ תולות את התעודה במקום הנראה לעין, ואם לא ראה אותה, ישאל את מנהל המקום או את הקופאית הראשית, ויברר את הדבר ולא יסמוך על דבריהם של אנשים שונים, או עובדים זוטרים. **בכל מקרה, לצערנו אין להניח בפשטות כי נעשתה מכירת חמץ!** ובמיוחד אם בעל החנות אינו מדקדק בקיום המצוות.

7. כשרות הקטניות, מאכלים שונים ותרופות לפסח

❖ **מנהג איסור קטניות:** בתפוצות ישראל נהגו במנהגים שונים ביחס לאכילת הקטניות בפסח, ומחמת ריבוי המנהגים בעניין זה נפרט את השיטות לפי מנהגי העדות השונות. לעניין זה חומס, שעועית, תירס, אפונה, דוחן, פולים, אורז, שומשום, לוביה ועוד מוגדרים קטניות, היינו כל מיני גרגירים קטנים הגדלים בתרמילים מוגדרים קטניות. גם תבלינים רבין מוגדרים קטניות כגון קימל, הל וכד'. תפוחי אדמה אינם קטניות לכל השיטות¹⁵⁶, וכן מותר לאפות מאכלים עם קמח תפוח אדמה ולא חוששים למראית העין¹⁵⁷.

○ **מנהג הספרדים:** מנהג הספרדים הרווח הוא לאכול את כל סוגי הקטניות, ויש עדות מסויימות שנהגו להימנע מסוגי קטניות שונים שהידוע שבהם הוא אורז, ויש שלא נוהגים כלל לאכול שום סוג מסוגי הקטניות (כמו האשכנזים), ויש שנוהגים לאכול קטניות טריות בלבד ולא יבשות (כחלק מיוצאי בבל), ויש שנוהגים לאסור את כל הקטניות היבשות ולהתיר אורז (כרוב יוצאי בבל), ויש שנוהגים לאסור קטניות יבשות ולהתיר רק קטניות קלויות, ויש שהתירו את רוב הקטניות אולם אסרו את השימוש באורז (כיוצאי מרוקו). לכן על כל אחד לנהוג כמנהג אבותיו, ואם רוצה לשנות את מנהגו ולאכול קטניות מסויימות (או כולן) מחמת סיבות של חולי וכד', רשאי לעשות התרת נדרים על מנהגו רק לאחר שאלת חכם¹⁵⁸. אמנם אם חשב שהקטניות אסורות מעיקר הדין, וכגון בעל תשובה שראה שיש שנוהגים בהם איסור ולכן חשב שקטניות אלו הן חמץ ממש, יכול לאכול קטניות אפילו מבלי לעשות התרת נדרים. יש להדגיש שגם לספרדים ניתן לאכול קטניות רק כשיש השגחה מעולה על הקטניות, מחשש חמץ ממש,

¹⁵⁴ יש להעיר כי מי שיש לו בעלי חיים בביתו צריך להקפיד לתת להם אוכל כשר לפסח, שהרי רק כאשר חמץ אינו ראוי למאכל כלב, כלומר הגיע לדרגה שאינו ראוי אפילו למאכל חיות, רק אז אין איסור בהשאתו, אבל כאשר החיה אוכלת את החמץ הרי האדם עובר עליו באיסור בל יראה ובל ימצא, כיוון שברור שחמץ זה חשוב לו, שכן הוא משמש מאכל לחיותיו. ניתן לבדוק האם מעורב 'גלוטן' במאכליהם, וכיום ניתן להשיג מאכלי חיות גם ללא 'גלוטן'.

¹⁵⁵ וזאת משום שהם סוברים שהמכירה היא כרמאות, ובפרט שאינה נעשית לפני תנאי המכירה הרגילים. אמנם כיום אנו מקפידים על כל הדברים האלו, והמכירה נעשית הן לפי כל הקניינים ההלכתיים והן לפי נהלי המכירות המקובלים בימינו, ומקפידים למכור את כל החמץ לגוי שמבין במסחר ובקניין.

¹⁵⁶ פרי מגדים, סימן תנג', וכן אשל אברהם, סוף סימן תסד'.

¹⁵⁷ כף החיים, סימן תנג', ס"ק כא'. ראוי לציין שהיו מקומות שאסרו בהם תפוחי אדמה, ועיין: נשמת אדם סימן כ', שהעלה שלא אוכלים תפוחי אדמה באשכנז מפני שעושים מהם קמח, אולם בשנת תקל"א הושיבו ב"ד בפירודא להתירם מפני הרעב. קונטרס אבני זכרון, (שו"ת ארי דבי עילאי) סימן י'. עיין גם חיי אדם כלל קכז' אות א' שמתיר אפילו שימוש בקמח אורז אפילו למנג האשכנזים בתנאי שיעשה את המאפה כעין מצות.

¹⁵⁸ עיין: רב פעלים, א"ח, ח"ג, סימן ל'.

וכגון שבשנים האחרונות היתה בעיה בעדשים האדומות, ולכן יבדקו היטב כשרות על כל מוצר ומוצר, ולא יחשבו שאין כשרות לפסח על מוצרים אלו רק בשל חומרת הקטניות ויאכלו אותם לא הכשר ברור ומסודר לפסח של שנה זו¹⁵⁹. מוצרי התירס לסוגיו, בין טחון ובין קלוי מותרים לרוב המנהגים הספרדיים¹⁶⁰, ובלבד שיהיה הכשר מעולה על כשרות לפסח המעיד שלא נתערבב חמץ במוצר, ולכן לא ניתן להשתמש אפילו במוצר שמצויין עליו שהוא מופק מ-100% תירס אם אין לו הכשר מיוחד לפסח, ואפילו אם מוצר זה מותר באכילה לחולי צליאק ומצויין עליו שאין בו גלוטן¹⁶¹. כל סוגי השמנים מותרים, כגון שמן סויה, קנולה, חמניות, תירס וכד', וכל שכן ששמנים שאינם קטניות כשמן זית, אגוזים וכד' מותרים. יש לברור את כל סוגי הקטניות ג' פעמים בקפידה לפני כניסת החג¹⁶². יש להדגיש כי בכל השנה אנו בוררים את הקטניות מחשש תולעים ושאר חרקים, ולשם כך מספיקה ברירה אחת טובה ע"י מי שיועד לברור, אולם כאן אנו מצריכים ג' פעמים כדי לוודא שאין כל חמץ (כדיני חזקה). לכן בזמן הברירה יש לשים לב היטב שלא יהיו גרגירי חיטה, בורגול ושאר מיני חמץ¹⁶³, וכן יש לשים לב לחרקים שונים. למרות שיש לקנות קטניות לפסח רק עם השגחה טובה, ראוי מאוד לשטוף את האורז ואת שאר הקטניות לפני שיבשלם¹⁶⁴.

○ **מנהג האשכנזים:** בני עדות אשכנז נוהגים להחמיר ולאסור אכילת קטניות בפסח, ולשיטתם זו אינה סתם חומרה¹⁶⁵, והם צריכים להמשיך במנהגם¹⁶⁶, ולחלק מן הפוסקים, התרת נדרים על מנהג זה, כלל לא מועילה¹⁶⁷. כמובן שאם יש סיבות רפואיות מוצדקות וכד', ניתן להקל בדבר לאחר שאלת חכם. גם לאשכנזים מותר להשאיר קטניות בביתם אף ללא מכירת חמץ¹⁶⁸, אך כמובן עליהם להרחיקן משימוש ולאפסן בארון סגור, כדי שלא יתבלבלו וישתמשו בהן בפסח. מעיקר הדין מותר גם לאשכנזים לאכול

¹⁵⁹ מעיקר הדין אין צורך בהכשר מיוחד לפסח על סוגי קטניות שונים, מאחר שבלאו הכי מנהגנו לברור את הקטניות ג' פעמים לפני חג הפסח, אמנם מאחר וקטניות אלו נארזות בסביבה של מוצרים המכילים חמץ, ובעיקר בבתי אריזה שאורזים בהם קמחים (כגון חברת סוגת וכד'), כך שלדוגמא הקטניות נארזות בתוך חדירים שבהם ענני קמח, והם כמובן יחמיצו ולא ניתן לנקות אותן היטב לפני החג, ולכן תנאי הסף לנתינת כשרות למפעלים אלו לפסח היא אריזת הקטניות רק לאחר ניקיון המסועים והמטחנות העסוקות בחמץ ובקמח, כך שאין חשש לעירוב החמץ בקטניות. לכן אין להשתמש באורז, אפונה, שעועית ושאר קטניות שלא מצויין עליהן 'כשר לפסח', אע"פ שהכשר זה לא פוטר אותנו מברירה מדוקדקת.

¹⁶⁰ שכן גם העדות שנמנעו מקטניות מסוימות לא נמנעו מתירס (כי הוא לא היה מצוי), ורק הנוהגים להימנע מקטניות יבשות לא ישתמשו במוצרים המיוצרים מקמח תירס.

¹⁶¹ הקפדות הצליאק הן על רמת גלוטן הפחותה מ-20PPM, היינו 20 יחידות של גלוטן (חיטה) במיליון, אולם לעניין פסח גם שיעור כה מועט אסור.

¹⁶² אם לא ברר את הקטניות לפני הפסח אין לו תקנה לבוררם בפסח, שזו תערובת חמץ: בן איש חי, ש"ר, צו, אות מא'. שו"ע, סימן תמז' ס"ט. כף החיים, ס"ק פח', צ', ריא', ריב'. לב חיים, ח"ב סימן צד'. שדי חמד, ח"ה, מערכת חמץ ומצה, סימן ו', עמוד 233.

¹⁶³ ראוי להדגיש שגרגירי חמץ כחיטה, בורגול, גריסי פנינה וכד', מאוד דומים לגרגירי האורז בכלל, ולגרגירי האורז המלא בפרט, ולכן יש להיזהר מאוד בברירת האורז ושאר מיני הקטניות. לענ"ד כדי שהבורר ידע מה עליו לחפש, כדאי לפני הפסח כשבורר אורז לימי החול לקחת מעט גרגרי בורגול ולערבם בתוך גרגירי אורז ולנסות לבוררם, וכשימצאם כבר ידע מה עליו לחפש כדי שהאורז יהיה נקי ומבורר לפסח.

¹⁶⁴ יביע אומר, ח"ה, אר"ה, סימן מד', וטעמו שמא הבריקו את האורז בעמילן חיטה, כך שע"י השטיפה והשריה במים צוננים היטב עד שהמים יצאו נקיים, כך שברור שבבישול האורז לא מבשלים חמץ חלילה.

¹⁶⁵ הגמרא (פסחים לה.) העלתה סברא שחלק מהקטניות תאסרנה לחלוטין בפסח כיוון שהן תופחות כמו חמץ שתופח ואסור בפסח. האשכנזים אמנם לא פסקו כדעה זו, כיוון שמשמעותה היא שקטניות הינן חמץ גמור, אבל הם פסקו לאסור קטניות, ויש מי שהביא ראיות מהגמרא לחששם. (עיין: שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. שערי תשובה ס"ק א'. פרי חדש ס"ק א'. ערוך השולחן, ס"ק ד"ה. חיי אדם, כלל קכז, אות א'. משנה ברורה ס"ק ו'). אמנם יש להעיר שגם לשיטתם מותר לחולה לאכול קטניות, וכל שכן תרופות המכילות מוצרי קטניות כמבואר לקמן, ואפילו הוא חולה שאין בו סכנה. (משנה ברורה ס"ק ז').

¹⁶⁶ כף החיים סימן תנ"ג ס"ק מ', ט'. בית מאיר. מהרש"ם, דעת תורה, סימן תנ"ג, ס"ק ז'. המועדים בהלכה (לרב זיון) עמוד רנו'.
¹⁶⁷ כמובן, כאשר אישה אשכנזיה הנשואה לגבר ספרדי שנוהג לאכול קטניות בפסח, יכולה לאכול קטניות ללא כל חשש, והטוב ביותר שתעשה התרת נדרים על כל מנהגי בית אביה, ואז מותר לה לאכול קטניות בפסח. אמנם אם אינה רוצה לשנות את מנהגה אינה חייבת, ואז לא תוכל לאכול קטניות, אבל בכל מקרה יכולה לבשל קטניות לבעלה וילדיה. כאשר האישה נהגה לאכול קטניות ובעלה אינו נוהג לאכול קטניות, יש פוסקים (חזון עובדיה, פסח, עמודים פו'-פח') שאומרים שרשאית להמשיך במנהגה בבית הוריה בלבד. אמנם, ראוי לכל זוג וזוג להחליט על מנהג אחד לבעל ולאשה כדי שהדבר לא יבלבל את הילדים, שכן לא טוב שיהגו מספר מנהגים סותרים בית אחד, גם אם יש היתר הלכתי לדבר, וכך כאשר כל הבית כולו נוהג באותו המנהג, יוכלו כולם לעבוד את ה' יחדיו.

¹⁶⁸ חיי אדם, כלל קכז' אות א'.

מאכל ללא קטניות שבושל בכלי שבישלו בו קטניות¹⁶⁹, אך ראוי להחמיר בזה, הואיל ועלולים לערבב בטעות מאכלי קטניות במאכלים האחרים. נחלקו הפוסקים ביחס לשמנים המופקים מקטניות, והמנהג הרווח אוסר שימוש בהם¹⁷⁰, אולם רבים מתירים לכתחילה שמן קנולה, מאחר שהוא מופק מליפתית, שאינה ראויה כלל לאכילה, ועל כן לדעתם גזירת איסור קטניות לא חלה עליה כלל¹⁷¹, וכן נוהגים להתיר שמן כותנה. לאור מחלוקת זו, ניתן להקל בשעת הדחק בשמן קטניות אף ללא התרת נדרים, כגון: חייל שכל ארוחתו מבוססת על מצות וטונה שיש בה שמן קטניות, אך אין להקל בשום אופן בקטניות ממש, ואם אין לו אפשרות אחרת, יעשה שאלת חכם. יש המקילים בבוטנים ובכל המיוצר מהם, כיוון שהם לא היו בגזירת חז"ל¹⁷².

כשיש בני משפחה אחת שחלקם נוהגים שלא לאכול קטניות וחלקם אוכלים, כגון שאישה אשכנזיה נישאה לאיש ספרדי והם אוכלים קטניות גם בבית הוריה, ראוי שישתמשו למאכלי הקטניות בכלים מיוחדים או חד פעמיים אבל לא בכלים הרגילים¹⁷³. יש המחמירים כלל לא לאכול בכלים אלו אפילו אם עברו עליהם שניים עשר חודש, וחומרא יתירה היא. מותר למי שנוהג איסור בקטניות לבשלם בימי חול המועד עבור מי שנוהג בהם היתר, וטוב שיעשה סימן שלא מבשל לעצמו¹⁷⁴. בכל מקרה כל אדם ימשיך לנהוג במנהגי אבותיו, ואם רוצה לשנות בשל איזו שהיא סיבה, יעשה שאלת חכם¹⁷⁵.

ישנם מאכלים נוספים שהוזכרו בפוסקים שיש הנמנעים מאכילתם, אולם כיום אין נוהגים כך¹⁷⁶.

• **פיצוחים:** פיצוחים הם מיני קטניות האסורים לאשכנזים ומותרים לספרדים, ואע"פ שספרדים יכולים לקנות פיצוחים כשרים לפסח, גם הם צריכים להקפיד שלא להשהות בבית כל מיני פיצוחים וגרעינים קנויים שאין עליהם הכשר לפסח, וכל שכן שאין לקנות מהם בשביל החג, ואם נשאר לו פיצוחים בבית יש לבערם¹⁷⁷, כיון שעל פי רוב, בדרך עשייתם מערבים בהם קמח עם המלח והרי זה חמץ גמור! לכן יש להקפיד להכין פיצוחים הכשרים לפסח עם קמח תפוח אדמה ולא חלילה עם קמח רגיל.

¹⁶⁹ ועברו עליו עשרים וארבע שעות (שאז הטעם שהוא פולט נחשב טעם פגום ולא יכול לאסור את התבשילים). פרי חדש, סימן תצ"ו ס"ק כד'. כף החיים, סימן תנ"ג, ס"ק כז'.

¹⁷⁰ תרומת הדשן, סימן קיג'. שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. באר יצחק, סימן יא'. אבני נזר, א"ח סימן שע"ג.

¹⁷¹ עמא דבר, ח"א, סימן סב'.

¹⁷² אגרות משה, א"ח, ח"ג סימן סג', וטעמו שרק מינים מסויימים נאסרו באיסור הקטניות, ולכן גם אם טעם האיסור שייך עדיין המאכל מותר. לאור זאת הוא מתיר בוטנים למרות שעושים מהם קמח, מאחר שלא היו בגזירה. כמו כן יש המקלים לכתחילה (גם) שלא בשעת הדחק) בשמנים שונים המופקים מקטניות כיוון שכבר שונתה צורתם ואין לבוא ולהתבלבל בחמץ ממש, וכגון שמן סויה, שמן תירס וכד'.

¹⁷³ יש לציין כי לדעת הרב עובדיה יוסף זצ"ל (יחווה דעת, חלק ה', סימן לב') מותר לאשכנזים לאכול מתבשיל שבושל בכלי קטניות כל עוד הוא אינו מכיל קטניות, וברור שאין כל בעיה לדעתו בכלי הארוחה כצלחות וסכרים וכד'.

¹⁷⁴ שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. כף החיים, ס"ק יז'. מי שלא אוכל קטניות לא יבשל ביום טוב קטניות לאחרים אלא רק בחול המועד. עיין: בן איש חי, שנה א', צו, מא'. רב פעלים, א"ח, ח"ג, סימן ל'. לוח לארץ ישראל לרב טיקוצ'נסקי. הליכות שלמה, פרק עשירי, טז'.

¹⁷⁵ שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. שערי תשובה, ס"ק א'. חיי אדם, כלל קכז, אות א'. משנה ברורה, ס"ק ז'. יש להעיר שאיסורי קטניות חלים רק על אותם הסוגים שנהגו בהם את האיסור. (אגרות משה, א"ח, ח"ג, סימן סג').

דין ה'קינואה' בפסח: ברור שקינואה אינה חמץ, אבל נראה שהיא מין ממיני הקטניות (למרות שלא הייתה בזמן גזירת הקטניות), מאחר שהיא דומה במאוד בהגדרותיה לכל שאר מיני הקטניות שנאסרו, ועוד שאינה נקיה ומעורבים בה גרעיני חיטה, ומנהג איסור הקטניות היה בין השאר בשל טעם זה, ועוד שכיום רגילים לטחון קינואה ולהכין ממנה קמח, ואחד מטעמי הגזירה הוא חשש הבלבול בין סוגי הקמחים השונים. לכן נראה שקינואה כשרה לפסח רק לנוהגים היתר בקטניות (ספרדים), לאחר ברירה שלוש פעמים כנהוג, וכן נראה עיקר. (עיין: שו"ע, סימן תנ"ג ס"א. משנה ברורה, ס"ק ו'. ביאור הלכה, ד"ה ויש אוסרין. ערוך השולחן, ס"ק ד"ה. חזו"א, מעשרות, סימן א', ס"ק כב'. אבני נזר, סימן שע"ג). למרות דברינו יש הסוברים שאינה קטנית, משום שהיא מין צמח ואין לחדש מאכלים נוספים באיסור קטניות. אמנם גם למתירים אין לקנות קינואה לפסח ללא הכשר. כמובן שלצורך חולה ניתן להקל אפילו ללא התרת נדרים, ועדיף לו לאכול קינואה (אם מאכל זה מתאים לו ומבריא אותו) מאשר לאכול את שאר הקטניות כגון אורז או כוסמת, הואיל ואלו היו בזמן הגזירה ובגללם אסרו במקומות אלו את הקטניות.

¹⁷⁶ עיין: אשל אברהם, סימן תסד. חיי אדם, כלל קכז, אות ז'. כף החיים, ס"ק יט'-כג'.

¹⁷⁷ ואם יש לו הרבה מהם, שזה הפסד מרובה לבערם, ניתן להקל ולמוכרם לגוי, אך הדבר אמור רק לגבי בעל חנות וכיוצ"ב, ובבית פרטי ראוי שלא להקל בזה.

• **פירות יבשים:** יש נוהגים להימנע מאכילת פירות יבשים, מחשש שייבשו אותם בתנורי חמץ, או מחשש שדיבקו עליהם קמח, אבל מותר לכל העדות לאכול פירות יבשים שיש עליהם השגחה לפסח של רבנות מסודרת כך שברור שאין בהם חשש חמץ ולא צריך אפילו התרת נדרים¹⁷⁸.

• **תרופות:** בתעשיית התרופות כיום מערבים גם חומרי חמץ, כגון 'גלוטין' או 'עמילן' המופק מחיטה, ותערובות אלו יכולות להופיע בעיקר בציפויי הקפסולות או הכדורים, וכן בסירופים השונים, ולכן יש לחלק בין סוגי התרופות השונים:

▪ **תרופות הניטלות בשאיפה בפה** – קיים חשש שנתערבו בהם פירורי חמץ, ומאחר שמכניסים את המשאף לפה גם בחג הפסח יש חשש שאותם פירורי חמץ ייפלו לפיו, ולכן ינקו את המשאפים היטב, ואם אינו יכול לנקותם היטב יקנה משאפים חדשים¹⁷⁹.

▪ **סירופים שונים** – אם יש לסירופ טעם טוב, יש לברר היטב אם הוא כשר לפסח, ואם אינו כשר לפסח רצוי להימנע מלקיחתו אם אינו חיוני. אם התרופה מרה, לרוב הדעות ניתן ליטול אותה בפסח, גם אם אין לה כשרות¹⁸⁰. מעיקר הדין, ילדים הקטנים מדין חינוך, יכולים ליטול גם סירופים טעימים אפילו כשאין עליהם כשרות, ורצוי לקנותם לפני החג¹⁸¹.

▪ **תרופות הבאות בכדורים או קפסולות** – אם אין בהן טעם כלל או שטעמן מר, כגון כדורים שונים או אבקות שונות אינן צריכות כלל הכשר, ואפילו אם מעורב בהן חמץ אין בזה כל איסור, אבל ראוי לקנות אותן לפני הפסח, כך שגם אם היה מעורב בתרופות אלו חמץ הוא בוודאי בטל¹⁸². תרופות שיש בהן טעם אסורות בפסח, ויש למוכרן במכירת החמץ, אלא אם כן יש צורך לקחתן, שהרי פיקוח נפש חמור ודוחה איסורים, ואם יכול להניח את התרופה בתוך קפסולה כדי שלא יהנה כלל מטעמה – תבוא עליו ברכה¹⁸³.

▪ **תוספי מזון ותרופות טבעיות והומאופתיות** – אין להשתמש בתרופות הטבעיות וההומאופתיות בפסח, מאחר שרובן עשויות על בסיס אלכוהול המופק מחמץ, ויש להן טעם, כך שהנוטלן נהנה מטעם החמץ, ומאחר שאין סכנה במניעת לקיחתן (שלא כתרופות רגילות), יש למוכרן במכירת החמץ. כך יש לנהוג גם בכל תוספי המזון שאין בהפסקת נטילתם סכנה בריאותית ממשית¹⁸⁴. דין תחליפי חלב לתינוקות ומזון רפואי הובא לעיל.

¹⁷⁸ מאחר שהתקנה היתה שלא לאכול במקומות שיש חשש שייבשו את הפירות בתנורי חמץ, או שדיבקו אליהם קמח, ולהלכה אין בדבר הבדל בין האשכנזים לספרדים, וכיום אין להקל אפילו לספרדים לאכול פירות יבשים ללא השגחה מסודרת לפסח. שו"ע, סימן תס"ז ס"ח. רב פעלים, יו"ד, ח"ד, סימן ו'. משנה ברורה, ס"ק כח'. כף החיים, ס"ק נט'.

¹⁷⁹ והדבר אמור בפרט במשאפים שלא ניתן לפרקם, כסימביקורט וכד'.

¹⁸⁰ אמנם יש האוסרים למי שיש לו רק מיחושים קלים, ומתירים רק לחולה ממש – שו"ע הרב, סימן תמ"ב, ס"ק כב'.

¹⁸¹ אולם כיום ניתן למצוא תחליפים לרוב התרופות בעלות הטעם שמעורב בהן חמץ, והמהדר לחנך ילדיו ולא להאכילם דבר שיש בו צד איסור גם כשהם קטנים תבוא עליו הברכה.

¹⁸² שהרי חמץ לפני הפסח בטל ברוב ככלל האיסורים, ובפרט בתרופה מרה שטעם החמץ נפסל מאכילה, שהרי החמץ בטל לפני הפסח בחומרים המרים, והוא כבר אינו ראוי לאכילת חלב, ואין בזה דין 'אחשביה', מאחר שאינו רוצה את החמץ אלא את התרופה, והיא בפני עצמה מרה ואינה ראויה לאכילה. עיין: חזו"א, מועד, סימן קטז', אות ח'. אגרות משה, או"ח, ח"ב, סימן צב'.

¹⁸³ ובדרך זו הדבר מותר לכתחילה, שהרי בכדור טעים נהנה מטעם החמץ הנמצא בציפוי התרופה, ואם מניח את הכדור בקפסולה אחרת, לא נהנה כלל מטעם חמץ. ואם הכדור אינו נכנס לקפסולה, יברר האם ניתן לרסקו, ואז יוכל להניח את האבקה כולה בקפסולה ולבלוע את התרופה.

¹⁸⁴ וזאת למרות שלדברי בד"ץ העדה חרדית כל האלכוהול לשימוש רפואי המיוצר בארץ נקי מחשש חמץ, מאחר שהרבה תרופות הומאופתיות מיובאות מחו"ל. בתור דוגמא, נציין שויטמין C מיוצר ברובו מדגנים, וויטמין E מיוצר ברובו מנבט חיטה. לכן אין להשתמש בפסח בתרופות הומאופתיות וטבעיות שונות, וכן בתוספי מזון שונים, וצריך למוכרם במכירת החמץ, אלא אם כן יודע בבירור שהם כשרים גם לפסח בהשגחת רבנות ידועה מוכרת ומוסמכת.

▪ **משחות וזריקות** – אין כל איסור במריחת משחות רפואיות שונות, ואפילו המהדרין והמקפידים שגם למוצרי היגיינה שנוגעים בעור תהיה כשרות בפסח יכולים להקל כאן מפני החולי¹⁸⁵. כל הזריקות השונות מותרות בשימוש בפסח ואין צורך לברר את כשרותן לפסח.

תרופות המכילות קטניות מותרות אפילו לאלו שנוהגים בהן איסור, שהרי החמירו רק לגבי איסור אכילה ולא לגבי רפואה. בקופות החולים וברבנויות המקומיות מצויה חוברת עם תרופות הכשרות לחג הפסח, ורצוי לבדוק האם התרופות שאינן חיוניות מופיעות ברשימה, ואם לא ייוועץ ברופא, ולאחר מכן ישאל רב.

אין לחולה להחליט על דעת עצמו כי הוא נמנע מלקיחת תרופה מסויימת אלא לאחר התייעצות עם רופאו, שתורתנו תורת חיים היא! לכן חשוב לדעת שלמרות האמור לעיל, חולה שיש בו סכנה או חולה שאין בו סכנה חייבים ליטול תרופות ואפילו אינן מופיעות ברשימת התרופות הכשרות לפסח:

❖ **חולה שיש בו סכנה:** חולה שיש בו סכנה, היינו שאם לא יטפלו בו הוא יגיע למצב מסוכן או אפילו רק קיים חשש שיגיע לידי סכנה – **חייב לשמוע בקול הרופא!** לכן אפילו אם הרופא מורה לו לאכול או לשתות דבר המכיל חמץ בפסח, יעשה כדבריו משום פיקוח נפש, ואם יחמיר על עצמו הרי הוא שופך דמים, שנאמר: 'וְאֵן אֶת דְּמִיָּם לְנַפְשֵׁיכֶם אֶדְרֹשׁ', כלומר שהוא בעצמו שופך את דמו¹⁸⁶. אמנם אם הדבר לא דחוף, ראוי להתייעץ קודם עם מורה הוראה. **כמובן שחולה זה חייב ליטול את כל התרופות שזקוק להן לפי הנחיות הרופא, ואפילו אם התרופות לא מופיעות ברשימת התרופות הכשרות לפסח.**

❖ **חולה שאין בו סכנה:** לחולה שאין בו סכנה אסור לאכול תרופה טעימה שמכילה חמץ, כגון סירופים או כדורי מציצה, וחייב למוכרם במכירת החמץ. אמנם מותר לו ליטול כדורים או קפסולות ללא טעם או תרופות מרות¹⁸⁷. לכן למעשה, גם חולה שאינו מסוכן צריך להמשיך ליטול תרופות קבועות ללא טעם, ואפילו יש בהן חמץ (וכגון שנוטל תרופות כדי שלא תתפתח אצלו מחלה)¹⁸⁸, אלא אם כן הרופא אמר שניתן לוותר עליהן לשבוע ימים¹⁸⁹, אבל כבר נהגו ישראל קדושים להשתדל שאפילו התרופות המרות לא יופקו מחמץ¹⁹⁰, וניתן בדרך כלל להמיר תרופה המכילה חמץ בתרופה גנרית הזזה לה ללא בעיה, אולם יש להיוועץ קודם לכן ברופא ובמורה הוראה.

יש למכור לגוי תרופות המכילות חמץ בוודאות שלא משתמשים בהן בפסח, וגם המחמירים שלא לאכול חמץ גמור במה שנמכר במכירת חמץ יכולים להשתמש בהם כרגיל לאחר הפסח, ואפילו תרופות אלו נמכרו בבית המרקחת במהלך החג, שכיוון שיש מציאות שתורפה זו הינה לצורך, המוכר והמשתמש בה לא עבר על איסור, וממילא לא שייכת בו גזירת חז"ל על חמץ לאחר הפסח.

¹⁸⁵ שלצורך חולה ואפילו שאין בו סכנה התירו אפילו איסור קטניות שהוא איסור מוסכם וברור לכל הפוסקים, ולכן אין לחוש לחומרת הגר"א בעניין זה. (משנה ברורה, ס"ק ז'). אמנם פשוט שאם יש שתי משחות בעלות אותה פעילות רפואית והאחת כשרה לפסח והשנייה לא ראוי להעדיף את הכשרה. יש להעיר שבדרך כלל לא מתפרסמות המשחות הכשרות בשל סיבה זו, אולם ניתן לראות את הדבר על רכיבי המשחה.

¹⁸⁶ בראשית, פרק ט', פסוק ה'. עיין ר"ן (יומא, ג': מדפי הר"ף, ד"ה חוץ), וז"ל: חולה שיש בו סכנה ואמר בקיאים לחלל עליו שבת... אינו אלא שופך דמים, והזריז הרי זה משובח, והנשאל הרי זה מגונה, והשואל שופך דמים, וכל שכן המונע עצמו שמתחייב בנפשו, ועיין עוד יביע אומר, ח"ד, חושן משפט סימן ו', אות ד'. משנה ברורה, סימן תר"ח, ס"ק ה'. כף החיים, ס"ק יג'. שמירת שבת כהלכתה, פרק לט', סעיף ב'.

¹⁸⁷ שו"ע, אר"ח, סימן תסו', ס"א. שער הציון, ס"ק ו'. שער תשובה, ס"ק א'. שמירת שבת כהלכתה, פרק מ', סעיף עד'.
¹⁸⁸ וכגון שאדם נוטל תרופות לפי עצת רופאיו בכדי שלא תתפתח אצלו מחלה, ואפילו אם מעולם לא חלה בה בצורה חמורה, וכגון שנוטל תרופות למחלות שונות במעיים, סכרת, לחץ דם וכו'.

¹⁸⁹ והדבר אמור בעיקר לגבי ויטמינים ותוספי מזון שונים, וכאמור, בכל מקרה יש להיוועץ ברופא ולשאל מורה הוראה הבקי בדבר.

¹⁹⁰ צ"ץ אליעזר, ח"י, סימן כה', אות כ'.

8. בדיקת חמץ

אור ליום שישי, כלומר יום חמישי בערב, לאחר תפילת ערבית, בודקים את החדרים ואת כל המקומות שדרך להכניס אליהם חמץ. אסור לאכול ארוחת קבע לפני הבדיקה, וכן אסור ללמוד תורה שמא יימשך אחר אכילתו או אחר לימודו, אבל מי שנוהג להשתתף בשיעור קבוע, יכול ללכת לשיעור ולאחר מכן יבדוק מייד. כמו כן, ניתן לאכול פירות וירקות או מעט מזונות, שהרי בכל אלו אין חשש שיימשך וישכח לבדוק¹⁹¹.

• **המקומות החייבים בבדיקה:** ככלל כל המקומות הנמצאים ברשותו של האדם טעונים בדיקה, אלא אם כן יודע בוודאות שלא הכניסו לשם חמץ כלל במהלך כל השנה, כגון: חדר אמבטיה או שירותים¹⁹², ולכן למעשה יבדוק כל מקום שרגילים להכניס אליו חמץ¹⁹³. אולם אם יודע שיש מקום מסויים שלא יהיה בו כלל במהלך הפסח (כגון: בידים, מחסן, מקלט או מקום העבודה¹⁹⁴), אינו צריך לבדוקו ויכוון בשעת ביטול החמץ גם על המקום הזה. כל מקום שנמצא ברשות האדם חייב בבדיקה, ולכן יש לבדוק את גם את המשרד וגם את המכונית, אלא שיש לבדוקה עם פנס, ולא עם נר מחשש שריפה¹⁹⁵.

• **בגדים ותיקים:** בגדים שלעיתים מניחים בהם אוכל טעונים בדיקה, ולכן בגדי ילדים טעונים בדיקה, שהדבר מצוי שהילדים מניחים חמץ בכיסי הבגדים, וכן תיקי בית הספר וכד', וכן אם מניח לעיתים דברי מאכל בכיסיו, כגון עוגיות וכד' מקידוש בבית הכנסת חייב לבדוק את בגדיו. ניתן להפטר מבדיקה זו ע"י ריקון הכיסים וכיבוס הבגדים והתיקים לפני החג¹⁹⁶.

• **חדר מדרגות וחצרות:** חדר מדרגות טעון בדיקה, וטוב שימנו את אחד מדיירים הבניין לכך, ולאחר שהוא יבדוק את ביתו יבדוק גם את חדר המדרגות. צריך לבדוק חמץ גם במרפסת פתוחה, אולם אין צורך לבדוק חמץ בחצר פתוחה כשלא ידוע שהיה שם חמץ בליל יד' בניסן (בערב בדיקת חמץ), מאחר שיש להניח שבעלי החיים אכלו אותו, אבל אם היה חמץ בוודאות בזמן זה לא סומכים שאולי יאכלו אותו, וחייב לבדוק את החצר. למרות זאת, אם יש בחצר כוכים נסתרים (מקומות מחבוא) צריך לבדוק את החצר, משום שאין לסמוך שבעלי החיים ימצאו את החמץ המוחבא¹⁹⁷.

• **דין בית כנסת:** צריך לבדוק חמץ גם בבית הכנסת¹⁹⁸, ובמיוחד בימינו, שכן אנו נוהגים לערוך אירועים שונים בבית הכנסת המלווים באוכל, כגון בר מצווה או אזכרה. חובה זו מוטלת על הגבאים ועל שמישי בית הכנסת, שכן הם מנהלים את כל ענייני בית הכנסת. למרות זאת, האחריות לבדוק את תאי בתי

¹⁹¹ אמנם אין לאכול הרבה פירות משום שזמן הבדיקה הוא בתחילת הלילה, ולכן משהגיע הזמן אין להקל.

¹⁹² אמנם בבית שבו ילדים קטנים המסתובבים עם דברי מאכל צריך לנקות היטב גם מקומות אלו מחשש שנכנס אליהם חמץ, אמנם מאחר שהדבר אינו מצוי כל כך, שכן גם ילדים קטנים לא אוכלים בהם, אין חיוב לבדוק, ויש המחמירים בדבר (אור לציון, ח"ג, פ"ז, אות ט'). על כן יש לראות מה המציאות בבית, ואם אכן חשש זה רחוק, ינקה מקומות אלו היטב לפני הפסח ואינו חייב לבדוקם.

¹⁹³ משכנות יעקב, סימן יז, ד"ה ומ"ש מעכ"ת לחלק.

¹⁹⁴ שמעיקר הדין טעון אף הוא בדיקה. יש להעיר כי רצוי שלא לעבוד כלל בחול המועד, ועיין עוד לקמן.

¹⁹⁵ כיוון שהתבאר לעיל שאסור לבדוק לאור נר שיש חשש שיגרם לשריפה, אין לבדוק לאור הנר כל מקום שחשש זה קיים, ולכן יבדוק אותו עם פנס, ואם בדק מקום זה בנר ייתכן שכלל לא עלתה לו בדיקה. לכן יבדוק לאור הפנס את כל המקומות שחושש לבדוקם עם נר, וכן מקומות שלא יכול לראותם היטב בעזרת הנר. יש להעיר שעל האדם להתחיל את בדיקתו עם נר רגיל ורק בהמשך לעבור לפנס, מאחר שתקנת חז"ל היתה על בדיקה עם נר, ועל מציאות זו תיקנו ברכה.

¹⁹⁶ אור לציון, ח"ז, פרק ז', אות יא'.

¹⁹⁷ משנה ברורה, סימן תל"ג, ס"ק כז'. כף החיים, ס"ק מז' נב'.

¹⁹⁸ שו"ע, סימן תלג' ס"י. נתיבי עם, הלכות פסח ועומר, אות ד'. עיין פרי חדש, או"ח, סימן תלג', שציין שנוהגים (בזמנו) לנקות את בית הכנסת בלבד ולא לבדוק, 'ולאו שפיר עבדי', היינו שמנהג זה אינו טוב וגם בית הכנסת ובית המדרש חייבים בבדיקת חמץ. החיד"א (מחזיק ברכה, סימן תלג', אות ה') מעיד שהמנהג בזמנו לבדוק בתי כנסת ובתי מדרש ויש לבדוקם בלילה לאור הנר, ואם לא בדקם בלילה יבדוק ביום לאור הנר, ולא יסמוך על אור השמש שנכנס למבנה בית הכנסת או בית המדרש – ברכי יוסף, סימן תלג', אות יא'.

הכנסת מוטלת על המתפללים מאחר שהתא שייך להם, והם מאחסנים שם סידורים, או חפצים אחרים, ולכן כל אדם חייב לבדוק את התאים שלו בבית הכנסת, בכדי שלא יישאר בהם חמץ או סוכריות שאינן כשרות לפסח. אמנם מותר להתפלל בבית כנסת שלא נבדק, ולכן מי שמגיע לבית כנסת לא צריך לבדוק אפילו אם יודע שהמקום לא נבדק. אמנם במקרה זה יימנע מפתחת תאי בית הכנסת, כדי שלא יבוא לאכול בטעות ממה שנמצא שם¹⁹⁹.

• **נר הבדיקה:** צריך לבדוק לאור הנר, ועדיף להשתמש בנר של פרפין (הנרות הרגילים שלנו) או שעווה, וצריך שלא יהיה אבוקה, כלומר שלא יהיה בו יותר מפטיל אחד, שהרי השלהבת שלו גדולה יותר, ויש חשש שאם יכניס אותו לכל מיני מקומות בבית תגרם שריפה, ולכן האדם יחוס על ממונו ולא יבדוק כראוי. חשוב לבדוק רק לאחר שניקינו את הבית היטב, כדי שלא נגלה פתאום מאגרי חמץ בביתנו. צריך לבדוק בחורים ובסדקים, אבל חדרים שאין דרך להכניס אליהם מאכלים כמו בית הכסא, אמבטיה וכד', אינם טעונים בדיקה, וניתן להסתפק בניקוי שרגיל לעשות לכבוד הפסח. כיוון שיש לבדוק בכל מקום שדרך להכניס אליו חמץ, יש לבדוק גם את ארונות המטבח, מקרר וכד', אבל לא יבדוק אותם עם נר מחשש שריפה, אלא עם פנס כמבואר בהמשך. ספרים שדרך לאכול איתם חמץ, כגון: ברכונים, יש לשים בצד ולא להשתמש בהם בפסח. יש להקפיד שלא לאכול חמץ כל השנה בסמוך לספרים רגילים, ואם יודע שנפלו בהם פירורי חמץ, דינם כברכונים ואסורים בשימוש בפסח, ואם ירצה להשתמש בספרים אלו צריך לנקות את כל הספר היטב דף אחר דף. לדעת החזו"א בכל מקרה אסור להשתמש בספרים בפסח מבלי לבדוק אותם דף אחר דף, אולם המנהג להקל בזה, ולבדוק כך ספרים רק כשידוע שאכלו לידם מאכלי חמץ²⁰⁰.

• **מספר הברכות:** מי שצריך לבדוק מספר מקומות, מברך רק ברכה אחת ומכוון לפטור בה את כל המקומות, ואפילו אם מרחק רב ביניהם, אולם אם הם מאוד רחוקים, כך שבוודאי יסיח דעתו מהבדיקה, יברך במקום הראשון ויכוון שרוצה לצאת רק ידי חובת הבדיקה במקום הראשון, וכשיגיע למקום הבא יברך שוב²⁰¹.

• **דרך הבדיקה:** יש הנוהגים שאדם אחר מניח פתיתי חמץ בחדרי הבית, כדי שיוכל הבודק למוצאם, אך אל לבדוק לחפש דווקא אותם, אלא יבדוק היטב ולא יקוץ כלל בבדיקתו²⁰², שהרי הבדיקה היא חלק מתהליך ביעור החמץ. נהגו ליטול ידיים ללא ברכה לפני הבדיקה משום נקיות, ולברך 'על ביעור חמץ'²⁰³, ולא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה, ואם דיבר דברים שלא מעניין הבדיקה צריך לחזור ולברך, וטוב שלא לדבר דברים שלא מעניין הבדיקה כל זמן הבדיקה²⁰⁴. לא מברכים 'שהחיינו' לפני הבדיקה, אולם יש המתחסדים ללבוש בגד חדש או להביא פרי חדש ולברך עליו ולפטור את הבדיקה, ותבוא עליהם ברכה²⁰⁵.

¹⁹⁹ שו"ע, סימן תלג, ס"י. שו"ת אור לציון, ח"ג, פרק ז', אות כ'. טעם הדין הוא שאדם מחוייב להשביט את כל החמץ המצא ברשותו, ובית הכנסת לא נמצא ברשות המתפלל הפרטי המזדמן, ולכן רשאי להתפלל במקום גם אם לא נבדק מחמץ.

²⁰⁰ חזו"א, א"ח, סימן קטז' ס"ק יח'. ספר בדיקת חמץ וביעורו, פ"ג סעיף כג'.

²⁰¹ שו"ע סימן תל"ב ס"ב. כף החיים, סימן תרל"ט, ס"ק צט'. אמנם אם המקומות רחוקים מאוד, וכגון שגר בעיר אחת והחנות בעיר אחרת או בקצה עיר גדולה, יברך ביתו ויכוון במפורש שלא לצאת בברכה זו ידי חובת המקום האחר, ולאחר שיבדוק את ביתו ילך לחנותו ויברך על הבדיקה שם. רב פעלים, א"ח, ח"ב, סימן כז'.

²⁰² צריך לדעת כי בכל מקרה גם אם לא החביא את פתיתי החמץ אין ברכתו לבטלה, כיוון שבבדיקה זו מתחיל תהליך ביעור החמץ מהבית, והברכה היא על ביעור החמץ. (משנה ברורה, סימן תל"ב, ס"ק יג'. כף החיים, ס"ק לא-לב'). כמו כן, יש נוהגים שמניח פתיתי החמץ כותב היכן החביא את פתיתי החמץ כדי שלא ישכחו למוצאם, ומנהג טוב הוא.

²⁰³ מג"א, סימן תל"ב ס"ר א'. כף החיים, ס"ק א'. וטוב שהאדם יטבול קודם בכדי שיהיה טהור. כף החיים, ס"ק ב'. יש נוהגים ללמוד מאמר ברעיא מהימנא ולומר לשם ייחוד לפני הברכה.

²⁰⁴ אמנם לכתחילה לא ידבר אפילו בדברים שמעניין הבדיקה לאחר שבידך לפני שמתחיל לבדוק, אלא שאם דיבר דברים כאלו לא יחזור ויברך. בן איש חי, ש"ר, צו, אות ה'. כף החיים, סימן תמ"ב, ס"ק טו'-כא'.

²⁰⁵ בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, אות ה'. כף החיים, סימן תל"ב, ס"ק ט'.

נוהגים להחביא עשרה פתיתים²⁰⁶, ולפי הקבלה הבודק הולך ובידו כלי עם מלח²⁰⁷ שבו יניח את החמץ²⁰⁸. חשוב שכל חתיכה תהיה פחותה מכזית (27 גרם), כדי שאם לא ימצא אותה, לא יעבור על איסור השארת חמץ בבית 'בל ימצא'. כמו כן חשוב להקפיד לעטוף היטב את פתיתי החמץ, כדי שלא יתפוררו ברחבי הבית. ראוי שהבודק או מישהו אחר העובר איתו בחדרי הבית רושם כל מקום שלא הצליח לבודק או שרוצה לבודק מאוחר יותר מפני שעוד לא הספיקו לנקותו, מאחר שתכלית הבדיקה היא לוודא שלא נשאר ברשותנו חמץ²⁰⁹. בסוף הבדיקה, אוספים את כל הפתיתים ואת כל החמץ שמצאנו, ומניחים אותם במקום מסוים, כדי שלא יתפזרו בכל הבית, עד לסוף זמן אכילת חמץ. לאחר הבדיקה אומרים:

'כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא בערתייה לבטיל ולהוי (הפקר) כעפרא דארעא'²¹⁰.

מי שאינו מבין ארמית, יכול לומר זאת בכל שפה שמבין, ותרגומו בעברית: **'כל חמץ ושאר שישנו ברשותי שלא ראיתי אותו ושלא בערתי אותו ייבטל ויהיה (הפקר) כעפר הארץ'**²¹¹.

גם הנשים חייבות בבדיקת חמץ ובביטולו, ולכן אם אישה נמצאת לבדה בבית בזמן בדיקת חמץ, תבטל בעצמה, ותאמר: **'כל החמץ הנמצא ברשות בעלי, ואם גרה לבדה או שהיא אלמנה ר"ל או גרושה, תאמר את הנוסח הרגיל. ניתן לאכול חמץ גם לאחר הבדיקה, אבל צריך לאוכלו רק במקום מסוים, כדי שלא יתפזר ברחבי הבית לאחר הבדיקה, ומיד לאחר האכילה לנקות היטב את המקום שאכל בו.**

• **בית חולים, מלונות וצימרים:** אדם שנמצא באחד המקומות האלו בליל הבדיקה יבדוק את חדרו, ואם הוא מתכוון להמשיך להישאר במלון או בצימר במהלך החג, יבדוק בברכה, שכן במקומות אלו, בעל הבית משכיר לאדם את החדר, כך שהחדר הוא שלו לזמן השכירות. מי שמגיע לבתי מלון או לצימרים במהלך החג, יברר אם המקום נבדק, ואם המקום לא נבדק, אלא רק ניקו אותו היטב כמו בכל יום, יבדוק אותו בברכה. מי שנאלץ להגיע לבי"ח כגון יולדת או חולה שהגיע להתאשפז, ל"ע, בין בליל הבדיקה ובין במהלך החג, יבדוק בלא ברכה את חדרו ואת הארונות, כיוון שבית החולים נתן לאדם את החדר באופן זמני בלבד, ובשעת הצורך יעבירו אותו למקום אחר. רצוי שלא החולה יעשה זאת, אלא אדם אחר שמלווה אותו, כדי שהחולה יוכל לנוח היטב, ולא יהיה טרוד, ויעיל הדבר לרפואתו. אם יש לחייל חדר (או מיטה וארונות) בפני עצמו, חייב לבודקו בברכה, ואם ייעדר בערב בדיקת חמץ יבדוק לפני כן בלא ברכה, ואם לא בדק לפני החג, יבדוק בחול המועד בברכה. אם אין לו חדר (או מיטה), יבדוק בלא ברכה, ודינו כחולה בבית חולים.

• **אירוח בבית שלא נבדק:** חובת הבדיקה היא חובה על כל מי שדר במקום. לכן אין להתארח בבית שלא נבדק, ואם מגיע למקום כזה יבדוק את הבית מחמץ בברכה, ואם לא יודע האם הבית נבדק ישאל את המארחים על כך. אמנם אם לא מייחדים לו חדר ולא לן בבית זה אלא רק נכנס לזמן מועט לא מוטלת על האורח חובת בדיקה כלל ועיקר²¹².

• **העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר באחד מימי החג:** מי שעוזב את ביתו לפני חג הפסח ומתכוון לחזור אליו אפילו למשך שעה אחת במהלך החג, ובין אם באחד (או יותר) מימי חול המועד ובין אם מתכוון

²⁰⁶ ונוהגים שהאישה מחביאה אותם – כף החיים, סימן תל"ב ס"ק לא' (בשם הראב"ד).

²⁰⁷ גם בכדי לדחות את המשטינים המקטרגים על מצווה יקרה זו, וגם סימן לכן שנזכה לבדוק חמץ עוד שנים רבות, שכן המלח אינו מתקלקל – בן איש חי, ש"ר, צו, אות ו'.

²⁰⁸ ראוי גם לתת בכלי זה גפרורים ונר נוסף, שאם יכבה הנר או ייגמר, יוכל מיד להדליק נר חדש.

²⁰⁹ אור לציון, ח"ג, פ"ז, אות ו'.

²¹⁰ ישנה מחלוקת האם ביטול החמץ מועיל מדין ביטול או מדין הפקר, ולכן יש נוהגים לומר את שניהם (כף החיים, סימן תלד', ס"ק כו'-כח), ועיין עוד בהערה הבאה.

²¹¹ צריך לומר נוסח זה שלוש פעמים לשם חיזוק הדברים. יש הנוהגים (משנה ברורה, סימן תל"ד ס"ק ח') להוסיף בכל פעם 'הפקר', וכן נוהגים האשכנזים, ויש אומרים (אור לציון, ח"ג, פ"ז, אות טז') שצריך להזכיר זאת רק בפעם השלישית, וכן ראוי לספרדים לנהוג.

²¹² שו"ע, סימן תלז', ס"ג. ביאור הלכה, ד"ה על. אור לציון, ח"ג, פרק ז', אות כ'.

לחזור לחג שביעי של פסח, צריך לנקות את ביתו היטב ולבדוק אותו לפני יציאתו. חיוב זה מוטל עליו אפילו מתחילת השנה, ולכן אדם זה יזכור שאינו יכול לעזוב את ביתו ללא בדיקה. אמנם רק על בדיקה החלה בזמנה מברכים, ולכן רק אם יעזוב את ביתו לאחר יום חמישי בלילה יברך על הבדיקה, ואם מתכנן לעזוב לפני כן, יבדוק היטב ללא ברכה, ולאחר הבדיקה יבטל את החמץ, וכך ינהג גם מי שעוזב את ביתו ומתכוון לחזור אליו סמוך מאוד לליל הסדר, כך שלא יהיה בביתו בזמן בדיקת חמץ²¹³.

• **העוזב את ביתו לפני חג הפסח וחוזר לאחר הפסח:** העוזב את ביתו וחוזר לאחר החג חייב בבדיקת חמץ אם היה שם שלושים יום קודם לפסח, דהיינו מחג פורים (של הפרזים, יד' באדר). לכן עליו לבדוק את ביתו בברכה ביום חמישי בלילה, אור ליום שישי, או לבדוק לפני כן ללא ברכה. הרוצה להיפטר מבדיקה מדוקדקת של כל ביתו, ימכור את כל ביתו, וישאיר חדר אחד שלא נמכר ויבדוק אותו. אם יכול למכור את רוב ביתו במכירה החלה לפני זמן בדיקת חמץ הדבר עדיף, כך שנמצא שחלקים אלו של ביתו אינם ברשותו בזמן הבדיקה, אבל דבר זה אינו מעכב²¹⁴. אמנם גם אדם זה חייב לנקות היטב את כלי האוכל והתנורים לפני הפסח מממשות חמץ, כדי שלא יאכל חמץ שעבר עליו הפסח. יש המהדרין שלא למכור את כל ביתם לגוי, שהרי ברור שהמוכר לא התכוון באמת למכור את הבית והקונה לא משלם לפי ערך הבית, ולכן מקפידים לציין שהם מוכרים את כל החמץ המצוי בבית, וראוי לעשות כן. כמובן גם אנשים אלו יבטלו את החמץ לאחר הבדיקה, וכן ישרפו חמץ ויבטלו אותו במועדו.

• **חשוב לזכור!** כי למרות כל הניקיונות הקפדניים, יש חובה לבדוק את החמץ היטב²¹⁵.

■ זמן חיוב הבדיקה השנה הוא **יום חמישי בערב משעה 19:25** (לפי שעון קיץ), כלומר משעה זו אנו אסורים בכל פעילות שעלולה להסיח דעתנו מהבדיקה כמו שכתבנו לעיל.

■ אם לא בדק בלילה, יבדוק ביום שישי עם נר בברכה עד לכניסת החג²¹⁶, ואם שכח או לא הספיק יבדוק אפילו בימי חול המועד בברכה.

9. תענית בכורות

נהגו הבכורים הגברים²¹⁷, בין בכור מהאמא בין בכור מהאבא, להתענות בערב פסח, היינו ביום שישי, כזכר למכת הבכורות ולנס שנעשה להם, אך נהגו ישראל לפדות תענית זו בהשתתפות בסעודת מצווה, ובדורות שלנו, יש עדיפות להפטר מהתענית, ואין צורך להחמיר בדבר, מאחר וירדה חולשה לעולם ותענית בערב הפסח עלולה להפריע לעריכת הסדר כהלכתו. לכן הבכורים צריכים להשתתף בסעודת מצווה, כסעודת סיום

²¹³ שו"ע, סימן תל"ו ס"א. עיין עוד בדינים אלו: כף החיים, ס"ק ו' י', יד' יט'.

²¹⁴ משנה ברורה, סימן תל"ו ס"ק לב'. אור לציון, ח"ג, פרק ז', אות כ'.

²¹⁵ שו"ע, סימן תל"ג ס"א. הגר"א. יש הנוהגים לבדוק בצורה פשוטה ולא מקפידים לבדוק יפה בכל החורים והסדקים כדין הגמרא ופסק השו"ע, וטעמם שלאחר כל הניקיונות הקפדניים די בבדיקה מועטת, ולכן בודקים כמה חדרים בשעה מועטת, ויש להם על מה שיסמכו. (מחזיק ברכה, סימן תל"א ס"ק ו'. שערי תשובה, ס"ק ב'). אולם העיקר להלכה שיש לבדוק את הבית בצורה טובה, ולא לסמוך רק על הניקיונות, מחשש ששכח מקום מסויים או שלא ראהו היטב, ולכן לא יקוץ בבדיקתו. אמנם לא חייב לפשפש בשעת הבדיקה בכל המקומות, וכגון שאינו חייב מצד הדין לפתוח שוב את כל המגירות ואת כל הארונות שניקו אותם היטב בחומרי ניקוי ולהוציא את כל תכולתם, אלא ידקק ויבחן היטב האם כבר ניקו כל מקום ופינה מחמץ. (מקראי קודש, דף ק"נ. מטה יהודה, סימן תל"ג. מעשה רב, סימן קע"ח. עבודת הקודש, סימן ז', אות ר').

²¹⁶ שו"ע סימן תל"ה ס"א. אם לא בדק לפני החג יבדוק אפילו בחול המועד ויברך על בדיקה זו. משנה ברורה, ס"ק ה'. לכן המתארח במקום שלא ידוע לו האם בדקו חמץ יבדוק, ואם סביר שלא בדקו יברך על בדיקתו, וכגון שהגיע למלון, צימר וכד', בחג, או שמתארח אצל אדם שלא עשה בדיקת חמץ, והוא נתן לו חדר לשימוש. מלבד זאת, אין איסור להיות בבית לא בדוק, ואפילו נמצא שם חמץ ורואה אותו, מאחר שזה לא ברשותו.

²¹⁷ למרות שלדעת השו"ע גם בת בכורה צריכה לצום, נהגו שרק הגברים מתענים בתענית זו (כף החיים, סימן ת"ע ס"ק יז'. חזון עובדיה, פסח הלכות ערב פסח, אות ט'). והמחמירות יכולות להיפטר מהתענית ע"י שיביאו לה מאכלים ומשקים מהסיום, ואין צורך שהנשים תשתתפנה בלימוד – יביע אומר (ח"ד, או"ח, סימן מב'), אור לציון (ח"ג, פ"ב, אות ב'). יש לדעת כי מי שחייב מעיקר הדין בצום, לא יכול להפטר ממנו רק ע"י שאחרים יביאו לו מעט אוכל, אלא ע"י הקשבה ללימוד או שישתתף בעצמו בסעודת המצווה. עוד יש הנוהגים שכשנולד בן בכור אביו מתענה בשבילו עד שיעיג לגיל מצוות, אמנם הטוב ביותר לחנך את הבן שייסיים בעצמו מסכת או משניות, או שיבוא לפחות לסיום, והכל לפי כח הבן.

מסכת, סעודת ברית המילה²¹⁸ או חתן וכלה בימי 'שבע הברכות' שלהם. אבל תוך שנה על הוריו מותר ללכת במיוחד לסיום זה, אולם תוך שבעה לא, ויפדה את התענית בצדקה²¹⁹. מאחר וזמן התענית בערב הפסח, על הבכורים להיות בתענית עד אחרי התפילה²²⁰, ולאחר התפילה ישתתפו בסעודה ובלימוד. אם עושים סעודת סיום מסכת, ישתדל להבין את מה שלומדים, אך גם אם לא הבין, שכרו בידו ונפטר מן התענית, וזאת בתנאי שיקשיב ללימוד²²¹. אם עושים סעודה של חתן וכלה או בר מצווה, מספיק שיטעם מהכיבוד שמגישים לפניו.

• **אכילה מסעודת המצווה:** כדי להפטר מהתענית על משתתפי הסעודה לאכול שיעור של ברכה אחרונה, ולכן צריך שישתו כוס יין או מיץ ענבים, או מיני פירות וכד'. למרות שבדר"כ ניתן לעשות את הסעודה אף בחמץ גמור, כיוון שהמנהג לעשותה לאחר תפילת שחרית, כלומר לפני זמן ביטול החמץ, לא ראוי לעשות כן, כיוון שבית הכנסת כבר נקי ובדוק לפסח. יש להעיר כי העוגיות העשויות מבוטנים, אגוזים, קוקוס וכו' ברכתם שהכל, וברכה אחרונה שלהם בורא נפשות רבות, אולם עוגיות הנקראות מצה עשירה הינן מיני מזונות, ועיין בהערה לעניין אכילתם בימי הפסח²²².

• **תפילת שחרית בערב החג:** אין נופלים אפיים בתפילת שחרית, ולמנהג הספרדים אין אומרים 'תפילה לדוד' שאחרי 'ובא לציון' כמו בכל החודש. ביום זה למנהג כל העדות לא אומרים מזמור 'למנצח...יענך ה' ביום צרה' (שבין 'אשרי' ל'ובא לציון'), והאשכנזים גם לא אומרים 'יהי רצון כאילו הקרבתי תודה' (שבקורבנות) ו'מזמור לתודה' (שבפסוקי דזמרה), מאחר שתודה הינו קורבן המוקרב עם חמץ²²³.

10. סוף זמן אכילת חמץ

מדברנן, לאחר שעה רביעית חל איסור לאכול חמץ²²⁴, ועל כן, כל אחד יגמור את חמצו עד לשעה זו. יש הנוהגים כלל לא להסתבך ולא לאכול כלל חמץ ביום זה אלא רק עוגיות שונות הכשרות לפסח. למרות איסור אכילת חמץ, יש גם איסור חמור על אכילת מצה ביום זה, וכלשון הירושלמי: 'אמר ר' לוי האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו, והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה'²²⁵. למרות איסור זה, בבתי החולים

²¹⁸ אין לדחות ברית מילה לערב פסח כדי לפטור את הבכורות, אלא ימולו בזמנה, ואם היה יכול למול לפני זמן זה, ובכוונה דחה את המילה לערב הפסח, סעודה זו היא מצווה הבאה בעבירה. ואם היא דחיה יעשו אותה מיד כשיוכלו ולא ידחו אותה בשל שום סיבה. מעבר לזה ראוי לציין שלמנהג הספרדים ברית שאינה בזמנה, היינו ברית שנדחתה בשל סיבה רפואית, לא תהיה ביום חמישי ושישי, בעוד האשכנזים נוהגים למול בימים אלו. לפני החג מותר לעשות ברית דחיה אם עתה התינוק התרפא וניתן למול ולא דוחים לזמן אחר, אלא מיד שהחלים ימולו, ואם היתה מחלה חמורה בכל גופו ימולו שבעה ימים לאחר שהחלים ממחלתו, ובטח שלא דוחים את הברית רק כדי שיעזבו יותר אנשים, או כדי שיהיה בזמן נח יותר וכד', ואין להתרשל במצוות המילה.

²¹⁹ חזון עובדיה, פסח, הלכות ערב פסח, אות יא'.

²²⁰ אבל מותר לו לצחצח שיניו ולשטוף פיו, אם הוא איסטניס, ובלבד שלא יבלע מהמים.

²²¹ כיוון שאין חובה להבין כל דבר באופן המדוקדק ביותר, יכול לעשות סיום גם על ספר שלא הבין היטב את כל הכתוב בו, אך כאמור לעיל, עדיף ללמוד ולהבין את מה שלומד.

²²² דין מצה עשירה: להלכה, מי פירות עם קמח אינם מחמיצים, אבל אם מערבים איתם מים הם מחמיצים מהר יותר, ולכן מעיקר הדין מותר לערב קמח כשר לפסח עם ביצים, יין וכד', אבל מאחר שלא ניתן להקפיד שכלל לא יתערבו מים, מנהג האשכנזים הוא לאסור כלל אכילת מצה עשירה בפסח. למעשה כיום ראוי גם לספרדים להחמיר בדבר זה מאחר ונתגלו בעיות שונות בייצור העוגיות האלו, ועוד שהמנהג היה לערב רק קמח ויין, וכיום מערבים גם חומרים אחרים, וכגון שמעריבים חומרי התפחה (שמפרישים מים במהלך התפחה והאפיה), ביצים וכד', ולכן רצוי לכל העדות כלל לא לאכול עוגיות מצה עשירה בפסח שנאפו במפעלים, והספרדים הנוהגים לאכול מצה עשירה יאכלו רק כזו שמכינים בבית, שניתן להשיג עליה היטב שאין בה כל תערובת מים – ש"ע, סימן תס"ב ס"א-ס"ד. משנה ברורה, ס"ק טו'. כף החיים, ס"ק מא'. ראוי לציין שבד"ץ בית יוסף, שהרב **עובדיה יוסף** זצ"ל עמד בראשו, פרסם לפני כמה שנים אזהרה לציבור המהדר בכשרות שלא לצרוך עוגיות אלו בשל חששות שונים.

²²³ עיין: ויקרא, פרק ז', פסוקים: יא-טו'. שים לב שקורבן זה נאכל רק ליום ולילה, כלומר שצריך לשרוף את בשר הקורבן שלא נאכל עד הבוקר ואסור להשאירו, וניתן להסביר שהטעם הוא שחייבים לסיים לאכול את הקורבן מהר בכדי שלא יישאר, ואז האדם יחלק מהקורבן (לאנשים טהורים), וכשישאל על מה הקורבן יאמר שהוא קורבן תודה, ויפרט את סיבת ההודאה, וכך יתרבה כבוד שמים, שהרבה אנשים יראו כיצד הקב"ה גומל חסדים טובים לבריותיו.

²²⁴ אמנם מהתורה אסור לאכול חמץ רק מחצות היום שזו תחילת השעה השישית, ולמדו כך מהאיסור 'לא תזבח על חמץ דם זבח', היינו שאסור לשחוט את קורבן הפסח כשעדיין יש חמץ, וזמן שחיטת הקורבן הוא מחצות היום, אך רבנן גזרו שיש להרחיק שעתיים מזמן זה, כדי שלא יבואו לטעות בדבר, ושיערו שטעות נפוצה יכולה להיות עד שעתיים ביום מעונן.

²²⁵ פסחים, פ"ה ה"א. ארוס שבעל ארוסתו בעודה אצל חמיו לפני שהביאה לביתו, מראה כי הוא לא מוכן להתאפק ולהמתין לקראת הרגע הגדול – רגע הנישואין, וכן מי שאוכל מצה בערב פסח מראה כי אין הוא מוכן להמתין לרגע הגדול, ליציאת מצרים.

ובמחנות הצבא כבר מתחילת היום ואף מהיום הקודם אין כלל חמץ במקום ומגשים לכולם מצות, והדבר רצוי, שאם לא כן אי אפשר להשגיח שלא יימצא חמץ גם לאחר זמן האיסור. במקרים אלו, אם ניתן, רצוי שהטבחים יכינו ליום זה לחמניות מקמח מצה או מיני תבשילים ומאפים מתפוחי אדמה או מקמח תפוחי אדמה וכיוצ"ב, אבל בכל מקרה, עדיף להימנע מאכילת מצות ממש, ואם אין אפשרות אחרת עדיף שיטבול את המצה במרק וכד' ויאכלה כד, שכן כך אינו טועם מטעם המצה²²⁶. אם אכל מאכלי חמץ באותו היום, ירחץ ידיים וינער את בגדיו. יש לנקות את מקום הסעודה ורצוי לבדוק שלא נכנסו בטעות מאכלי חמץ או פירורי חמץ לכיסי הבגדים. כל אדם צריך לנקות את שיניו היטב בקיסם, ולצחצח את פיו משאריות החמץ עם משחת שיניים הכשרה לפסח²²⁷. מי שיש לו שיניים תותבות או פלטה בשיניו, צריך לנקותם היטב ויש המחמירים לערות עליהם מים חמים²²⁸.

■ סוף זמן אכילת חמץ ביום שישי (לפי שעון קיץ): אופק ירושלים –

לנוהגים כמנהג הספרדים: 9:42. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 10:06.

דעת האדמו"ר הזקן והגר"א: 10:36.

זמנים נוספים למקומות שונים מופיעים בהערות השוליים²²⁹.

11. ביעור חמץ

יש לבער את כל החמץ ביום שישי עד לסוף השעה החמישית, ואף על פי שמעיקר הדין ניתן לבער אותו בכל צורה שהיא, יש עדיפות לבערו בשריפה ממש, ונזכה שכך ישרפו עוונותינו וייצרנו הרע. ראוי להקפיד לשרוף היטב את פיתית החמץ שמצא בבדיקה. אמנם ניתן לבער את החמץ גם בהשלכתו למקום בו לא ניתן לזכות בו ופירורו, או לפוסלו בשפיכת חומר ניקוי חריף עליו, וכיוצ"ב, וינהג כך כאשר אין כבר זמן לשרוף את החמץ או שבשל סיבה מסויימת אינו יכול לבערו בשריפה.

• **נוסח ביעור חמץ והסברו:** לאחר הביעור יאמר את הנוסח הבא: **'כל חמירא (וחמיעא) דאיכא ברשותי, דחזיתיה ודלא חזיתיה. דבערתיה ודלא בערתיה לבטיל ולהווי (הפקר) כעפרא דארעא'**. מי שאינו מבין ארמית, יכול לאומרו בכל לשון שמבין, ותרגומו בעברית: **'כל חמץ (ושאור) הנמצא ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו, שבערתיו ושלא בערתיו, ייבטל ויהיה (הפקר) כעפר הארץ'**. יש לומר שלוש פעמים **'כל חמירא'**, ובפעם השלישית יש נוהגים להוסיף **'לבטיל ולהווי הפקר כעפרא דארעא'** – **'ייבטל ויהיה הפקר כעפר**

שניהם בזים לעיתוי, ובעצם מזלזלים הם בקדושת הזמן. יש לציין שיש הנוהגים שלא לאכול מצה כבר מר"ח, ויש שלא אוכלים מצה כבר שלושים יום לפני הפסח (מפורים), אולם מצד הדין רק בערב פסח יש להימנע מאכילת מצה. (משנה ברורה, סימן תע"א, ס"ק יב').

²²⁶ האוכל מצה בליל הסדר בדרך זו לא יוצא ידי חובה (אלא אם כן מוכרח לעשות כך בגלל סיבות בריאותיות), שכן צריך להרגיש דווקא את טעם המצה, ובאופן פשוט במה שלא יוצאים ידי חובה בליל הסדר ניתן להקל בערב הפסח.

²²⁷ וזאת לשון הבן איש חי (ש"ר, צו, אות ח'): מעשה באחד שהיה נזהר הרבה בשמירת המצה בלישה ואפיה ובכל הלכות פסח. והנה בליל פסח אחר שישן חלם דאומר לו אדם אחד אוי שאכל חמץ משהו! ויקץ ויתמרמר מאוד ויבך בכי גדול. וחזר וישן מתוך בכייתו. ויחלום והנה האיש מדבר עימו ואומר לו זה החמץ שאכלת הוא שנשאר בין השיניים פירור קטן חמץ מאכילה שאכל בערב פסח בבוקר, ובעת שהיה אוכל ולועס המצה בלילה, נפרד אותו פירור מבין השיניים ונדבק במצה ואכלו עם המצה. על כן כמה וכמה צריך האדם לשום ליבו בדבר זה, להיזהר בניקוי שיניו היטב.

²²⁸ **הכשר שיניים תותבות:** יש הנוהגים להגעילן, אבל הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל סובר שמאחר שאין להכשיר כלי בדרך שיכולה לקלקלו מחשש שלא יכשירו כראוי, יערה על השיניים התותבות מים חמים מכלי ראשון שלא פסקה רתיחתו (=קומקום רותח), וכן ראוי לנהוג בכל שיניים תותבות שניתן להוציאן מהפה. לעומתו, הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל מקל וסובר שניתן להכשיר בניקיון בלבד, ועל כן יש לחצוץ בקיסם ולנקות היטב.

²²⁹ **זמנים מפורטים יותר: ירוחם ודימונה** – ספרדים: 9:43. אשכנזים: 10:07. גר"א וחב"ד: 10:37. **קרית שמונה** – ספרדים: 9:40. אשכנזים: 10:03. גר"א וחב"ד: 10:35. **טבריה** – ספרדים: 9:41. אשכנזים: 10:04. גר"א וחב"ד: 10:35. **חיפה** – ספרדים: 9:43. אשכנזים: 10:06. גר"א וחב"ד: 10:37. **תל אביב** – ספרדים: 9:44. אשכנזים: 10:07. גר"א וחב"ד: 10:38. **באר שבע** – ספרדים: 9:44. אשכנזים: 10:08. גר"א וחב"ד: 10:38. **אילת** – ספרדים: 9:44. אשכנזים: 10:08. גר"א וחב"ד: 10:38.

הארץ²³⁰. חשוב לדעת שאין זו תפילה מסויימת שתיקנו לחג הפסח, אלא הכוונה היא ביטול החמץ והפקעתו מרשותנו, ומי שלא מבין זאת לא ביטל את חמצו. גם אם לא הספיק לבער את החמץ בפועל יאמר את הנוסח הזה בזמן, כי העיקר הוא הביטול, וכך ייבטל את חמצו, ומיד שיתאפשר לו יבערו. מאחר ועיקר מצוות עשה של השבתת החמץ היא ביטול החמץ, בעל החמץ בעצמו חייב לאמר זאת בעצמו ולהבין מה הוא אומר. לכן ניתן לומר זאת בכל שפה שמבין. אישה אלמנה או בודדה, ל"ע, תאמר זאת עבור החמץ שברשותה, אולם במשפחה אחת, אין צורך שכל בני המשפחה יאמרו זאת, שהרי החמץ שייך לכל בני המשפחה, ולכן רק האיש יבטל את החמץ.

• **דין פחי אשפה:** לפני זמן ביעור החמץ יכול לזרוק את החמץ גם לפח אשפה ציבורי העומד ברשות הרבים, ואם עושה כן ישתדל לזרוקו לפני שמפנים את הזבל, ואם למרות זאת נשאר החמץ בפח האשפה אינו צריך לבערו ממש, הואיל והוא כבר מופקר. אולם לא יזרוק את החמץ לפח האשפה הפרטי שלו (וכגון משפחות הגרות בבתי פרטיים, שלכל אחד יש פח משלו) אם יודע שלא יפנו אותו לפני זמן ביעור החמץ, ואם זרק ולא פינו את הזבל, ישפוך על הזבל שבפח אקונומיקה וכד', כדי שייפסל ממאכל כלב²³¹.

• **דרך שריפת החמץ:** נוהגים להוסיף לשריפת החמץ גם את הנר שבעזרתו בדקו את החמץ²³². יש האומרים תפילה מיוחדת להינצל מאיסור חמץ השנה ובכל שנה ושנה, וכן כתוב בזוהר הקדוש²³³ שהשומר עצמו בפסח מחשש חמץ שמור גופו מיצר הרע, נשמתו עליונה ועליו נאמר 'לא יגורך רע', ובשם האר"י ז"ל מובא שמי שמצליח להשמר מאיסור חמץ בפסח ונזהר אפילו ממשוהו (מעט), מובטח לו שלא ייחטא כל השנה כולה, והוסיף מרן החיד"א²³⁴ בלשונו המתוקה: 'הנזהר מחמץ בפסח אפילו ממשוהו בטוח שתעלה לו שנה טובה'.

▪ סוף זמן ביעור חמץ ביום שישי (לפי שעון קיץ) אופק ירושלים –

לנוהגים כמנהג הספרדים: 10:55. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 11:24.

דעת האדמו"ר הזקן והגר"א: 11:39.

זמנים נוספים למקומות שונים מופיעים בהערות השוליים²³⁵.

• **הערה חשובה לגבי הזמנים:** כתבנו כאן זמנים שונים לאשכנזים ולספרדים, וראוי לכל אחד לנהוג ע"פ מנהגי עדתו, אבל אם נאנס ולא הספיק להכין את כל חפציו עד לשעה זו או שידוע שאם ילך אחר הזמן המאוחר יותר יהיה לו יותר פנאי נפשי לדקדק בהכנות השונות, ניתן להקל וללכת אף לכתחילה אחר הזמן המאוחר יותר, כיוון שהדבר הוא גזירה דרבנן, ובמחלוקת הפוסקים באיסור דרבנן ניתן להקל במקום

²³⁰ ויש נוהגים לומר בכל שלוש הפעמים את המילה 'הפקר', וטוב יותר להזכירה רק בפעם השלישית. שים לב שלנוסח האשכנזים כוללים גם את המילה 'הפקר' וכן מבטלים גם חמץ וגם שאור, בעוד בנוסח הספרדים מזכירים רק חמץ שהכוונה היא גם לשאור, ולא מציינים את ההפקר, מאחר שכשהחמץ בטל הוא גם הופקר. למעשה, כל אדם יכול לומר את הביטול לפי הנוסח השגור על לשונו, שהרי עניין הנוסחים זהה.

²³¹ לכן לא יניח את החמץ בתוך שקית ניילון, שהרי האקונומיקה לא תוכל לפסול את החמץ ממאכל כלב. אמנם מאחר שאסור לזרוק לחם לביזיון משום כבודו, יעטוף אותו בנייר וכד', כך שהאקונומיקה תחדור אותו, והלחם לא נזרק בביזיון.

²³² והסבירו גדולי המוסר שחפץ שכל עניינו הוא לבדוק מה לא טוב חייב בשריפה, והמשל ברור: אין לנו לבדוק מה לא טוב באחרים, אלא לשפר את מה שטעון תיקון אצלנו.

²³³ רעיא מהימנא, כי תצא, דף רפב עמוד ב', וז"ל: 'ומאן דנטיר לון מחמץ ושאור גופיה איהו נטיר מיצה"ר לתתא ונשמתא לעילא ואתמר ביה לא יגורך רע בגין דהא אתעביד גופיה קדש ונשמתיה קדש קדשים ואתמר ביצר הרע וכל זר לא יאכל קדש, והזר הקרב יומת'.

²³⁴ מורה באצבע אות קצו'.

²³⁵ זמנים מפורטים יותר: ירוחם ודימונה – ספרדים: 10:56. אשכנזים: 11:25. גר"א וחב"ד: 11:40. קריית שמונה – ספרדים: 10:53. אשכנזים: 11:22. גר"א וחב"ד: 11:38. טבריה – ספרדים: 10:54. אשכנזים: 11:22. גר"א וחב"ד: 11:38. חיפה – ספרדים: 10:56. אשכנזים: 11:24. גר"א וחב"ד: 11:40. תל אביב – ספרדים: 10:57. אשכנזים: 11:26. גר"א וחב"ד: 11:41. באר שבע – ספרדים: 10:57. אשכנזים: 11:26. גר"א וחב"ד: 11:41. אילת – ספרדים: 10:57. אשכנזים: 11:26. גר"א וחב"ד: 11:41.

הצורך, שהרי מהתורה איסור אכילת חמץ והנאה ממנו חל רק מחצות היום²³⁶. כמו כן, לצורך ילדים הקטנים מגיל חינוך שהתעוררו מאוחר ביום זה וטרם אכלו את ארוחת הבוקר וכד', ניתן להקל כזמנים המאוחרים יותר, מאחר שאין להחמיר על קטנים בדבר דרבנן.

12. ביעור מעשרות

מצוות תרומות ומעשרות תלויות בסבב של שבע שנים, כשהשנה השביעית היא שנת השמיטה. ביעור מעשרות חל בשנה הרביעית לשמיטה, בה אנו מבערים את כל המעשרות שלא ביערנו מהשנים הראשונה, השנייה והשלישית לשמיטה, וכן בשנת השמיטה עצמה בה אנו מבערים את כל המעשרות מהשנים הרביעית החמישית והשישית לשמיטה²³⁷. מאחר שתורמות ומעשרות אמורות להגיע ליעדן עד לשנים אלו (הרביעית והשביעית) צריך לוודא שאכן כך נעשה, ואם הדבר לא נעשה יש להפריש עכשיו²³⁸. לכן צריך לבדוק שאכן הפרשנו תרומות ומעשרות מכל הפירות, הירקות, היינות וקופסאות השימורים המצויים בביתנו²³⁹. זמן הביעור הוא חג הפסח של שנת השמיטה ושל השנה הרביעית. לכתחילה ראוי להפריש את התרומות והמעשרות בערב פסח, מאחר שאם ימצא מאכלי חמץ שלא הופרשו יוכל להפריש מהם תרומות ומעשרות ולהכשירם לאכילה²⁴⁰, והשנה ערב החג חל בערב שבת. אם לאחר ההפרשה בערב שבת קנה באחד מימי חול המועד פירות או ירקות שהם טבל²⁴¹ (דהיינו שצריך להפריש מהם תרומות ומעשרות ולא הפרישו מהם) יש להפריש מהם תרומות ומעשרות בימי חול המועד, ולכן גם בערב שביעי של פסח יש לוודא שאכן הפרשנו תרומות ומעשרות מכל מאכלינו.

חשוב לדעת כי השנה הינה גם שנת שמיטה. שנה שבה אסור לנו לעבד כדרכנו את הקרקע. שנה שבה עלינו לוודא כי התוצרת החקלאית שאנו רוכשים הינה ממקור מפקח ומושגח. שנת השמיטה הינה מראש השנה עד לראש השנה הבא (התחילה בראש השנה התשע"ה), וכבר מראש השנה האחרון אסור לעשות שום פעולה חקלאית מהפעולות האסורות בשמיטה, כשתילה, זמירה ועוד. אמנם התאריך בו תחול קדושת השנה

²³⁶ שו"ע, סימן תמ"ג, ס"א. משנה ברורה, ס"ק א', ג', ו'. לכן אם חושש שיהיה דחוק ולא יוכל לנקות היטב את ביתו עד לזמן זה יניקה באופן מרושל רק כדי לומר שסיים לפני הזמן המוקדם לא יעשה כן, ולא ייצאו תקלות תחת ידו, ויהיה הדבר כחומרא המביאה לידי קולא.

²³⁷ שנת השמיטה עצמה כמובן פטורה מתרומות ומעשרות, ולכן את התוצרת שגדלה בשנת השמיטה אנו לא מבערים.

²³⁸ מצ"ב נוסח הפרשת תרומות ומעשרות, שערכתי והראיתי לראשון לציון הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל, וסמך ידיו עליו. אם מפריש מטבל ודאי יברך על ההפרשה לפני אמירת הנוסח הזה, ויש מברכים גם על פדיון מעשר שני ונטע רבעי לאחר שייחדו אותו לפני שאומרים את נוסח החילול (לפני המילים 'המעשר שני הוא וחומשו'). כאשר מפריש ממספר מצרכים שונים, כגון תפוחים, אגסים, אפרסמון וכד', יפריש את הכמויות שנדרש מכל מין ומין ויאמר את נוסח ההפרשה המובא כאן. אם מפריש רק מסוג מאכל אחד, כגון רק תפוחים או רק לימונים וכד', לא יאמר 'כל מין על מינו':

אחד ממאה שבידי יישאר טבל. המעט יותר מאחד ממאה שבידי בצפון המצרכים יהא תרומה גדולה על הכל, כל מין על מינו. אחד ממאה שבידי ועוד תשעה חלקים כמותו בצפון המצרכים הם מעשר ראשון כל מין על מינו. אותו אחד ממאה שבידי שעשיתיו מעשר ראשון, יהא תרומת מעשר כל מין על מינו. עשרה חלקים בצד דרום של המצרכים הם מעשר שני כל מין על מינו, ואם צריך מעשר עני יהא מעשר עני בדרומם כל מין על מינו. המעשר שני הוא וחומשו מחוללים על פרוטה במטבע שייחדתי לחילול זה. אותו שאינו שווה פרוטה, יהא מחולל בשוויו על המטבע שייחדתי לחילול מעשר שני. אם יש כאן פירות רבעי יהיו מחוללים הם וחומשם על פרוטה במטבע שייחדתי לחילול זה.

²³⁹ אם יש ברשותו כמה יינות שלא הפרישו מהם תרומות ומעשרות והם מאותה שנה, וכן כמה קופסאות שימורים והן מאותה השנה (בעלות תכולה זהה), יכול לפתוח רק בקבוק יין אחד וקופסת שימורים אחת ולהפריש גם על הקופסאות והיינות הסגורים (רמב"ם, תרומות, פ"ג ה"ז, וכן פ"ה ה"א). יש להעיר שרוב קופסאות השימורים והיינות הנמכרים בארץ הינם מתוקנים ואין צורך להפריש מהם תרומות ומעשרות. לכן יש לבדוק האם מצויין על גבי האריזה ליד חותמת הכשרות של הרבנות שהופרשו תרומות ומעשרות, או שהמוצר 'ללא חשש טבל'.

²⁴⁰ אם שכח להפריש תרומות ומעשרות בערב שבת וזכר בחול המועד שיש ברשותו מאכלי חמץ שלא הופרשו או מאכלים שיש בהם חשש חמץ, וכגון קופסאות שימורים, יעשה שאלת חכם.

²⁴¹ יש להעיר שאם קונים ממקום שיש בו השגחה על ענייני תרומות ומעשרות אזי התוצרת אינה טבל. אם קונה ממקום שאין השגחה ברורה על ענייני זה, וכגון רוב השווקים בארץ, צריך להפריש תרומות ומעשרות ללא ברכה. אם יודע בבירור שלא הפרישו תרומות ומעשרות מהתוצרת צריך להפריש תרומות ומעשרות עם ברכה, וכגון שקוטף פירות או ירקות מגינתו או מגינת חבירו הפרטית, או שקונה ישירות מהחקלאי.

המיוחדת הזו שונה: בירקות הזמן הקובע הוא לקיטת הירק, היינו קטיפתו, ולכן ירקות שנלקטו (נקטפו) בשמיטה קדושים בקדושת שביעית הגם שהם נזרעו לפני שנת השמיטה. לעומת זאת, בפירות קדושת שנת השמיטה חלה לפי החנטה (שלב מסוים בגידול הפרי) ולכן כל פרי שחנט בשנה השישית (התשע"ד) אינו קדוש בקדושת שביעית, גם אם נלקט בשמיטה. משמעות הדברים היא שכיום אין לרכוש ירקות ללא הכשר מסודר על מנת שלא להיכשל באיסור 'ספיחין' ובחיזוק ידי עוברי עבירה, ומכיוון שחובה לרכוש את הירקות ממקום מפקח (עיין בהערה לגבי האפשרויות ההלכתיות השונות)²⁴², גם אין צורך להפריש תרומות ומעשרות מתוצרת של שנת השמיטה²⁴³. לעומת זאת, פירות החורף אינם קדושים בקדושת שביעית, ולכן אם רוכש אותם ממקום שלא הפריש תרומות ומעשרות, או שאינו בטוח שכך עשה, או שקוטף אותם מגינה פרטית וכד' חייב להפריש מהם תרומות ומעשרות עוד לפני חג הפסח. במקרה זה, יפריש מהפירות הללו מעשר עני, כדין כל תוצרת חקלאית הגדלה בשנה השישית לשמיטה.

יש לתת את כל התרומות והמעשרות למי שצריך לתת לו, ולכן יפריש את התרומות ויניחן בפח עטופים בשתי עטיפות בכבוד (שהרי לא ניתן להאכיל בהן היום כהנים, והעונש על אכילת תרומה הוא מיתה בידי שמים), וייתן ללוי מעשר ראשון, ולעני מעשר עני. יש לפדות את המעשר השני ואת הנטע הרבעי על מטבע. יש לחלל את הכסף של המעשר השני ואת הנטע הרבעי, ולכן יפדה את ערך המטבע בשווי של פרוטה על מטבע אחר וישחק את המטבע, ורצוי לפדות את המטבע במאכל בשווי של פרוטה ויאבד אותו. לכן הטוב ביותר לקחת כפית סוכר שוות פרוטה, להחזיק את המטבע שחיללנו עליו את המעשרות ביד אחת ולומר:

'כל קדושה שיש במטבע שבידי, היא וחומשה, תחולל בשווי פרוטה על הסוכר שבידי'

ולאחר מכן להמיס את הסוכר במים, וישפוך את הכל לכיור²⁴⁴. ניתן לחלל את המטבע גם אם אינה בידו, וכגון שהיא מונחת בביתו אבל הוא נסע, יכול לומר במקום 'המטבע שבידי' 'המטבע שנמצאת במקום פלוני'. גם מי שמנוי על קרנות מיוחדות להפרשת מעשרות, צריך לוודא לפני החג מה קרנות אלו עושות עם המטבעות, ובכל מקרה עליו לוודא שכל התוצרת שבביתו מופרשת. ראוי להעיר כי הימנות על קרן המעשרות אינה פוטרת את ההפרשה בפועל, אלא רק את החובה להחזיק מטבע לחילול המעשרות.

²⁴² איסור ספיחין קיים ברכישת תוצרת חקלאית שגדלה מעצמה או גודלה באיסור בשמיטה. על מנת שלא להיכשל באיסור זה עלינו לרכוש בשמיטה רק תוצרת חקלאית שגודלה לפי כללי ההלכה. ראוי לציין כי למעשה לעניין ירקות הדבר כולל את כל שנת השמיטה, וכן גם לאחר שנת השמיטה עד שייזרעו ירקות חדשים, על מנת שנדע בבירור שתוצרת חקלאית זו לא נשתלה ועובדה באיסור בשמיטה, וה"ה לפירות שיש לוודא את כשרותם לעניין השמיטה עד לפירות הקיץ של שנת התשע"ו שמהם נצטרך להפריש בע"ה מעשר ראשון והם יהיו השנה הראשונה לשמיטה. אלו הדרכים המרכזיות לרכישת תוצרת חקלאית בשמיטה: **יבול שישית**: ירקות שנלקטו מהשדה לפני שנת השמיטה או פירות שחנטו בשנה שלפני שנת השמיטה (השנה השישית). בפירות אלו אין קדושת שביעית כלל, אלא הם פירות רגילים לחלוטין ויש להפריש מהם תרומות ומעשרות כבכל שנה. **היתר מכירה**: החקלאי מוכר את קרקעותיו לגוי, ומאחר והקרקע אינה בבעלות יהודית, מותר לעשות מלאכות מסוימות בקרקע ובפירות. מעיקר הדין אין בפירות אלו קדושת שביעית, אולם ראוי להחמיר ולנהוג גם בפירות וירקות אלו לפי הכללים המפורטים לקמן.

יבול נוכרי: יבול שגדל אצל הגויים, ויש מחמירים לנהוג בו קדושת שביעית אם הוא גדל על קרקע בארץ ישראל, אך למעשה לא נוהגים כך. יבול גויים שאינו מהארץ (ייבוא), מותר לכל הדעות ואף המחמירים לא נוהגים בו קדושת שביעית. **ערבה דרומית**: חלקים מסוימים בתוך ארץ ישראל חלה בהם מצוות השמיטה, ולכן מותר לעבד את הקרקע כרגיל. אמנם למעשה אנו מהדרים לצרף לאזורים אלו גם היתר מכירה.

מצעים מנותקים: בשנת השמיטה אסור לעשות פעולות חקלאיות בשדה רגיל, ולכן מצוות השמיטה לא חלה בעץ הגדל בתוך בית על רצפה כך שהוא אינו מחובר לאדמה, ולכן ניתן לעבד את הגידולים החקלאיים כרגיל. ההשלכה המעשית של דין זה היא גידולים חקלאיים בחממות (הצמח גדל בתוך מבנה) שבקרקעיתן יריעות פלסטיק חזקות (הצמח אינו גדל בתוך הקרקע הרגילה) שאינם קדושים בקדושת שביעית ומותר לעבדם גידולים אלו ולסחור בהם כבכל שנה.

אוצר בית דין: הדרך המהודרת ביותר לקיום מצוות השמיטה, מאחר שבדרך זו התוצרת קדושה בקדושת שביעית. התורה מתירה לנו לאכול את התוצרת החקלאית שגדלה בשמיטה, ולדעת הרמב"ן יש אפילו מצווה באכילה זו. בית הדין הופך למתווך המעביר את התוצרת החקלאית מהשדה לכל העם. בעל השדה נשכר על ידי בית הדין כפועל, והשכר שהוא מקבל מבית הדין, וכן המחיר שהצרכן משלם אינם על התוצרת עצמה אלא רק על דברים נלווים, כהשקית הפירות והירקות, שינוע התוצרת וכד'. המלאכות הנעשות בשדה הינן מלאכות המותרות לקיום העץ או הפירות בלבד. תוצרת זו הינה קדושה בקדושת שביעית, ואין לסחור בה או להפסידה.

²⁴³ ראוי לציין שמספק אנו נוהגים להפריש תרומות ומעשרות מתוצרת של היתר מכירה, ואנו מפרשים הן מעשר עני והן מעשר שני. הנוהגים להדר ולהפריש שוב בבית למרות ההפרשה שעושה הרבנות (כשקנה ממקום מפקח), צריכים לבער גם את המעשרות האלו.

²⁴⁴ ש"ע, י"ד, סימן של"א ס"קלח. אם המטבע אינו בידו יאמר 'הקדושה שבמטבע שברשותי', אולם טוב יותר שהמטבע תהיה אצלו, ולאחר מכן המטבע יוצאת לחולין, היינו שניתן לקנות בה כל דבר שחפץ, ולא יהיה בו יותר קדושה.

ניתן לעשות את ביעור המעשרות גם לפני ערב שבת של חג הפסח וכן לפני ערב שביעי של פסח, ולכן אם חושש שלא יהיה לו מספיק זמן, יכול להפריש תרומות ומעשרות גם לפני זמנים אלו, וכגון שיכול להפריש תרומות ומעשרות גם באמצע השבוע. אמנם לאחר מכן יפריש תרומות ומעשרות מהתוצרת שקנה מאז הפרשתו האחרונה (אם התוצרת לא מתקנת כבר), ולכן יש לבדוק את הפרשת התרומות והמעשרות בשני מועדים: בערב חג הפסח ובערב חג שביעי של פסח.

13. חצות היום

מחצות היום חל איסור עשיית מלאכה עד לחג. האיסור בעשיית מלאכה קיים בתספורת, בתגלחת וכן בכל מיני עבודות שונות. למרות שכיום יש שמקילים להתגלח לכבוד החג גם לאחר חצות היום, מאחר ואנו מתגלחים במכונת גילוח, יש להתגלח לפני זמן זה²⁴⁵. ראוי להתכונן לקראת היום הגדול ולקראת ליל הסדר, וללכת לישון קצת, כדי שיהיה כח לעסוק בלילה בסיפור יציאת מצרים²⁴⁶. אע"פ שכל השנה קיימת מצוות זכירת יציאת מצרים, בפסח היא מצווה מיוחדת נוספת, שכן עתה אנו מצווים בסיפור יציאת מצרים, כדי להודות לקב"ה על כל אשר גמלנו ועל הניסים הרבים שהראנו ושעשה לאבותינו ולנו. המקיים מצווה זו, מקיים מצוות 'והגדת לבנך ביום ההוא' (היום ההוא הוא פסח, שהוא זמן יציאת מצרים), ועל כן צריך כל אדם לספר בלילה הזה בסיפור יציאת מצרים, וכבר אמרו חז"ל: 'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים – הרי זה משובח'. מי שיכול לעבור על מדרשי חז"ל בנושא הפסח וכן על משניות ממסכת פסחים כדי להבין את עוצמת הקרבת הקורבן ואת גודל המעמד, תבוא עליו ברכה. חשוב לזכור כי בכל מקרה, על עורך הסדר לעבור על ההגדה לפני הסדר, למען ידע את ההלכות הבסיסיות, ולמען יוכל להסביר, לנהל ולערוך את הסדר להדרת המלך.

• חצות היום (לפי שעון קיץ): לפי אופק ירושלים – 12:42.

14. אכילה בערב פסח

אסור לאכול מצות ביום זה כלל, וזאת משום שהמצה שתאכל בלילה תהיה חביבה על האדם, וגם כדי שיהיה היכר לאכילת מצת המצווה. האיסור חל גם על ילדים קטנים המבינים את עניין הסדר, ומתחיל מעלות השחר. לאחר סוף זמן אכילת חמץ, ספרדים יכולים לאכול מאכלי קטניות שונים, ואשכנזים יכולים לאכול קציצות מבושלות העשויות ממצות טחונות מעורבות עם ביצה, כך שטעם המצה אינו ניכר, וגם אין עליהן שם מצה, ויש מקילים ומתירים אפילו לאכול עוגות ועוגיות מקמח מצה, וראוי להחמיר ולאכול רק כופתאות מקמח מצה (קניידלך)²⁴⁷, וטוב לטחון את המצות ולבשל את הקניידלך לפני ערב פסח. מי שקונים קמח מצות

²⁴⁵ וטוב לקצוץ את הציפורניים לפני חצות היום – בן איש חי, ש"ר, צו, אות כד'. אמנם גיהוץ או צחצוח נעלים וכד' אינן מלאכות גמרות ומותר לעשותן אף לאחר חצות היום. כמובן שמשחת נעליים אינה צריכה שום הכשר לפסח.

²⁴⁶ מצווה על כל אדם לטהר עצמו ברגל, ולכן כל אדם (גברים) ישתדל לטבול במקווה בערב החג, ורצוי לטבול לאחר חצות היום, או לכל הפחות כשעה לפני חצות. כמו כן, יש נוהגים לאפות מצות לליל הסדר אחר חצות היום, ורצוי לנוהגים כך לבטל את כל הפירורים שיפלו במהלך הלישה משום שהם נעשים חמץ, ועל כן הנוהגים כך יאמרו בפה: 'אני מבטל ומפקיר את כל הפירורים שיפלו ואת כל הבצק שיידיבק בכלים', ואם כבר החמיצו חייב לשרוף אותם מיד.

²⁴⁷ נראה שלדעת רמ"א (סימן תע"א, ס"ב) ניתן לאכול עוגות העשויות מקמח מצה, מאחר שברכתם 'מזונות', ופקעה מהם ברכת 'המוציא' הראויה למצה, וכן פסק הגרש"ז או"י (ש"כ, פ"נו, הערה נ'). הליכות שלמה, פ"ח, ס"ד, ובהערות), אולם למעשה ראוי להחמיר בדבר, הואיל ועדיין שם מצה על העוגות, ואם יאכל הרבה מהם בשיעור ובזמן קביעת סעודה, יתחייב בברכת המוציא ובברכת המזון, כך שעדיין לא פקע מהם שם מצה לגמרי, שלא קניידלך שאין עליהם כלל שם מצה, וברכתם לעולם 'מזונות' ו'מעין שלוש', ואין לאסור את אכילתם בזמן זה כלל – משנה ברורה, ס"ק כ'. עולת ראיה, ח"ב, עמוד רמג'. חזון עובדיה, פסח, פ"ט, ס"ה. מי שנהג שלא לאוכלם בזמן זה מחמת שחשב שאסור לאכול קניידלך בזמן זה, יכול לאכול מעכשיו גם ללא התרת נדרים, אבל אם יכול לעשות התרה בפני שלושה, והדבר לא גורם לו טורח רב מידי עדיף שיעשה התרת נדרים (מספיק לעשות פעם אחת ולא צריך כל שנה ושנה), ויפרט את מנהגו ואת הסיבה שבגינה הוא רוצה להפסיק לנהוג איסור. למרות זאת, אם ידע שהדבר מותר ונהג בו איסור, ישאל חכם האם הוא יכול להתירו, ואם כן חייב להתיר נדרו בפני שלושה, ויפרט את הנדר ואת סיבת ההתרה לפחות לאחד מהמתירים. עיין: שו"ע, יו"ד, סימן רי"ד ס"א. נר"כ.

מוכן ולא טוחנים את המצות בבית, יכולים להכין את הקניידלך אפילו בערב פסח, מאחר שקמח זה לא היה מצה בערב פסח²⁴⁸. שלוש שעות זמניות לפני השקיעה בערב פסח אין לאכול תבשילים שברכתם 'מזונות' וברכה אחרונה שלהם 'מעין שלוש', כדי שיאכל בלילה מצה לתיאבון, וזה הנקרא שעה עשירית. לכן מזמן השעה העשירית יאכלו רק פירות וירקות, בשר ודגים, או עוגיות שברכתם 'שהכל', ויזהרו שלא למלא את כרסם יותר מדי, כדי שיאכלו את המצה לתיאבון²⁴⁹. יש נוהגים שלא לאכול חסה בערב פסח כלל, כדי שבאכילת המרור בליל הסדר תהיה חיוב מצווה²⁵⁰. יש אומרים שבערב פסח לא אוכלים חרוסת ופירות שמכינים אותה מהם ואין לחוש לזה²⁵¹. אין לשתות הרבה משקאות משכרים (מדובר כמובן על משקאות הכשרים לפסח) בערב פסח מחשש שישתכר, ועוד שצריך להגיע בליל הסדר כשהאדם תאב לאכילה, ולכן אין לשתות אפילו הרבה יין או מיץ ענבים (טבעי המשמש לקידוש) רב. הגדרת 'הרבה' תלויה בהרגשת האדם, אם הוא מרגיש שהשתיה סותמת את תאוות האכילה שלו או משביעה אותו יימנע ממנה, ואם היא רק גורמת לו לרצות עוד יכול לשתות עוד, וכן ינהג הלכה למעשה בכל סוגי המאכלים המותרים²⁵².

• זמן שעה עשירית (לפי שעון קיץ): לפי אופק ירושלים – 15:50.

15. ההכנות לסדר

יש לפתוח לפני החג את חבילות המצות, וכן לפתוח את בקבוקי היין²⁵³, לערוך את השולחן ולכסותו במפה יפה, ורצוי להניח כריות על כסאות האנשים למען יהיה להם נוח ויוכלו להסב על צידם השמאלי – הלילה הזה על כולנו לנהוג כבני חורין. צריך שכל אחד מהמסובין יאכל מהמצות וישתה ארבע כוסות, ולכן צריך להניח לפני כל אחד מהמסובין כוס יין שמכילה לפחות שיעור רביעית, שהוא לפחות כ-86 סמ"ק²⁵⁴. יש לדאוג שכל אחד מבני הבית יאכל כזית מצה, ולכן יש להיערך לכמות מספקת של מצות בליל הסדר, ועדיף שהמצות תהיינה שמורות. יש להכין הגדה לפני כל אחד מן המסובין, ומי שיכול, טוב יעשה אם יקנה הגדה אחידה לכולם כדי שלא ירבו הטעויות והוויכוחים במהלך הסדר. יש לצלות את הביצה והזרוע, וכן יש לבדוק היטב את עלי החסה והכרפס, וישרו אותם במים עם נוזל ניקוי למשך פחות מחמש דקות²⁵⁵, ויניחו את העלים עטופים בניילון במקרר²⁵⁶, ועיין עוד לקמן בדיני המאכלים בקערת הסדר.

• **אכילה בכלים חד פעמיים:** יש להכין כלים נאים ומכובדים לחג, ולכן נראה שעדיף לאכול בכלים רגילים מחרסינה או זכוכית וכד' ולא בכלים חד פעמיים²⁵⁷. אולם אם ישנם הרבה אנשים בשולחן הסדר וחושש שמא יצטרך להתעסק הרבה בשטיפת הכלים וכד', ועל ידי כך יפסיד מצוות מההגדה, או את החלק שלאחר ברכת המזון בגלל שמתעסק עם הכלים ורוצה לשטוף אותם עוד בלילה, יכול לאכול בכלים חד פעמיים נאים ויפים, ובפרט כיום שהכלים החד פעמיים חזקים וטובים ואנו משליכים אותם לפח רק מחמת

²⁴⁸ בן איש חי, ש"ר, צו, אות כו'. רב פעלים, א"ח, ח"ג, סימן כז'. וטעם הדין הוא משום שכאשר מבשלה לפני ערב פסח לא חל עדיין האיסור לאכול מצה בערב פסח, ודומה הדבר למבשל סתם קמח כשר לפני הפסח. לכן למעשה המכונים קניידלך מקמח מצה יכולים לאוכלם עד השעה העשירית.

²⁴⁹ ולכן אנשים רגישים במיוחד, יפסיקו לאכול כבר מבעוד זמן כדי שיאכלו לתיאבון, ואפילו מחצות היום.

²⁵⁰ שו"ע, סימן תע"א ס"ב. כף החיים ס"ק כז'.

²⁵¹ שו"ע, סימן תע"א ס"ב. כף החיים ס"ק ל'.

²⁵² ט"ז, סימן תע"ב, ס"ק ב'. ביאור הלכה, ד"ה ויין מעט.

²⁵³ אמנם אם לא פתוח לפני החג יכולים לפתוח דברים אלו בחג עצמו.

²⁵⁴ ישנה מחלוקת בין הגר"ח נאה שסובר שרביעית היא 86 סמ"ק וכך פסקו הספרדים וחלק מהאשכנזים, אך יש מהאשכנזים שנוהגים להחמיר כשיטת החזון איש ולשתות 150 גרם.

²⁵⁵ ועיין לקמן שיש לקנות תוצרת נקינה מחרקים, ועדיף גם אותה לשטוף היטב עם חומר ניקוי, וכיום קיים חומר ניקוי טבעי בשם סטרילי, ואע"פ שלא ניתן להסתמך עליו לבדו הוא בוודאי מאוד יעיל לניקוי ושטיפה של תוצרת שגודלה בפיקוח ללא חרקים.

²⁵⁶ לא יוצאים ידי חובה במרור וכרפס כבושים, ועל כן אסור להשאירם עם מים למשך 24 שעות, וכן אסור להניחם בתוך כלי עם נוזל חריף מעל לזמן שהיה לוקח לו לרתוח על האש, שזה כשלוש-חמש דקות, משום שבמקרים אלו העלים נחשבים כבושים.

²⁵⁷ שו"ע, סימן תע"ב ס"ב. משנה ברורה, ס"ק ו'.

שאינו רוצים לטרוח בניקיונם, וכל אחד ישתדל שהכלים יהיו נאים ביותר ומכובדים ביותר כפי יכולתו לכבוד החג. ראוי להעיר שבשנים האחרונות בחלק מהכלים החד פעמיים (מנייר וקרטון) היתה בעיה של עמלון הכלים במוצרי חמץ, ולכן יקפיד לקנותם עם ההכשר. אין צורך בהכשר על כלים חד פעמיים מפלסטיק.

16. כניסת החג, תפילות הלילה והקידוש

יתלבשו בבגדים נאים ומכובדים לכבוד יום טוב, ומי שיש לו בגד חדש, ילבשנו ויברך עליו 'שהחיינו'.²⁵⁸ למרות שביארנו לעיל שמעיקר הדין אין צורך בכשרות מיוחדת לפסח לכל תמרוקי הנשים, ורק המחמירים בדבר תבוא עליהם ברכה, דין השפתון (אודם) שונה, ויש לוודא שיש לו כשרות מיוחדת לפסח.²⁵⁹ ישתדלו להרבות אור בבית, ובוודאי במקום בו עורכים את הסדר, ויש לעשות כן לפני כניסת החג. צריך להדליק שני נרות ולברך עליהם שתי ברכות: 'להדליק נר של יום טוב' ו'שהחיינו'.²⁶⁰ חלק מהנשים האשכנזיות תדלקנה ביום טוב את נרותיהם כמנהגן בשבת, כלומר קודם תדלקנה ואחר כך תברכנה, אבל נשים ספרדיות לכל הדעות תברכנה לפני ההדלקה,²⁶¹ וכן נוהגות גם חלק מהאשכנזיות נוהגות כך.²⁶² וחילוקים אלו נכונים השנה לחג שביעי של פסח, אולם לחג הראשון של פסח ינהגו כולם כמנהגן בהדלקת נרות שבת. השנה אין להניח נר דולק על מנת להעביר מנו אש בחג הראשון אלא בשביעי של פסח כמבואר לקמן בדיני יום טוב. אם לא התפללו, יתפללו מנחה ויש הקוראים את סדר הקרבת קורבן הפסח בזמן שבת המקדש היה קיים. כמו כן יש שקוראים חלק מההגדה. רב העיר מניח עירוב חצרות, ועיין בדיני השונים בהערה²⁶³.

● **תפילת ערבית:** למנהג כולם מתפללים כתפילת ערבית לשבת, ומאחר שהשנה החג חל בשבת אומרים את המזמורים הקשורים לקבלת שבת, ויש כאלו שלא אומרים את כל המזמורים וכל אחד ינהג כפי מנהג עדתו המופיע במחזור. הספרדים נוהגים לומר 'לכה דודי' וקבלת שבת כמו בכל שבת, אולם לא אומרים את המשניות של פרק 'במה מדליקין', וקוראים בדילוג: 'כל ישראל...אמר ר' אלעזר...תלמידי חכמים', ולאחר מכן את המזמור המיוחד לפסח 'הודו לה' כי טוב', 'ימלוך', קדיש. 'ברכו', קריאת שמע וברכותיה, 'השכיבנו'.

²⁵⁸ למנהג הספרדים, לפני ברכת שהחיינו, אם אומרה על בגדים חדשים אומר 'ברוך מלביש ערומים' (ללא שם ומלכות), והטוב ביותר ללבושו בבוך ולכוון בברכת 'מלביש ערומים' שבברכות השחר גם עליו.

²⁵⁹ הבעיה שבאודם יש חומרים שאינם כשרים לפסח, ואע"פ שיש שהעלו להתיר להשתמש באודם בפסח, כיוון שאינו ראוי למאכל כלב, להלכה צריך להחמיר בדבר, מאחר שחלק מהשפתון נמרח על מאכלי האשה, כך שלמעשה היא אוכלת את השפתון, וברור שאינו פסול מאוד לאכילה. יש לזכור שאסור למרוח אודם בחג עצמו ובשבת, משום איסור צובע, ולכן למעשה יכולה למרוח אודם כשר לפסח לפני כניסת החג (והשבת) ובחול המועד.

²⁶⁰ לדעת הרב **עובדיה יוסף זצ"ל** אין לאישה לברך שהחיינו בהדלקת הנרות, וזאת בכדי שתוכל לצאת ידי חובת קידוש בבעלה שמברך שהחיינו בקידוש, אבל המנהג הרווח בין אצל האשכנזים ובין אצל הספרדים הוא כדעת בן איש חי והרב **מרדכי אליהו זצוק"ל** שתברכנה 'שהחיינו' גם בהדלקה.

²⁶¹ אמנם נשים ספרדיות נוהגות כבן איש חי והרב משאש מדליקות את נרות השבת ורק אחר כך מברכות, כאשכנזיות, אך ביר"ט לא תעשינה כך.

²⁶² אשכנזיות הפוסקות כדעת משנה ברורה (סימן רס"ג, ס"ק כו'-כו') תדלקנה ואז תברכנה, אמנם לדעת הגרש"א (שמירת שבת כהלכתה, פ"מ, ס"ז. הליכות שלמה, פ"ט, הערה 146) יברכו ואז ידליקו.

²⁶³ נוהגים לעשות עירוב חצרות מידי שנה בשנה, כאשר מטרתו היא להתיר לנו את הטלטול וההוצאה בשבת ובי"ט. רגילים לעשות את העירוב בדרך כלל בערב פסח עם חצי קילו מצות, ויש הנוהגים לעשות כן בערב שבת חול המועד, ויעשו זאת לאחר מנחה לפני השקיעה וכניסת השבת, שכן טוב שיהיו כמה שיותר אנשים במעמד הנחת העירוב, אולם אם אין שהות בדבר יעשו עירובי חצרות לפני מנחה. העירוב נעשה ע"י חכם הבקיא בהלכות אלו, והוא יקנה את המצות ויגביהן לפחות טפה, ואחר כך ייתן את המצות לאדם אחר ויאמר לו: 'זכה בעירוב זה לאחינו בני ישראל הדדים פה עימנו ושיבואו לדור בעיר הזאת שיסמכו לטלטל על ידו מרשות לרשות בשבת וביום טוב'. (אם המצות לא שייכות לרב, אדם אחר ייקח אותן וייתן אותן לרב ואז הוא ימסור אותן למישהו אחר שיזכה בהן עבור כל הקהל). האדם האחר יגביה את המצות טפה, ואז ייקח הרב בחזרה ויברך "...על מצוות עירוב", ויוסיף: 'בדין עירובא יהא שרי לנא לאפוקי ולעילוי ולטלטולי מבית לבית ומבית לחצר ומחצר לבית ומבית לבור ומבור לבית ומגג לגג ומעליה לתחתית ומתחתית לעליה ומזווית לזווית ומרשות לרשות כל מאי דצריך לן בכל שבתות השנה וימים טובים לנו ולכל המסתופפים עימנו מכאן ולהבא מפסח זה עד פסח של השנה הבאה שיבוא עלינו לשלום בעזרת האל יתברך שמו לעד'. טוב לחזור על נוסח העירוב בעברית למען יבינו את מה שאומרים. נוהגים להניח את העירוב בבית הכנסת במקום בולט ויש להזהר שלא לתלות את המצות על וו, משום שהדבר קשה לעניות (עיי' כף החיים, סימן ק"פ, ס"ק יד', וכן סימן תל"ד, ס"ק יג') אלא להניח על מדף או בתוך תיבה בכבוד, ויש נוהגים להניח את העירוב בתוך תיבה מיוחדת שכתוב עליה עירוב חצרות ונאה הדבר. הרוצה להניח בעצמו עירובי חצרות רשאי לעשות כן אבל לא יברך על העירוב, שהרי העירוב המונח עבור כולם כולל גם אותו, אולם יאמר את נוסח היתר הטלטול שלאחר הברכה, ואם לא מתכוון שעירוב זה יהיה לכל השנה לא יאמר מפסח זה עד פסח הבא.

הקהל אומר תחילה 'ושמרו בני ישראל את השבת', ולאחר מכן פסוקים הקשורים לחג: האשכנזים אומרים: 'יידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל', והספרדים מוסיפים לפני פסוק זה ואומרים: 'אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם במועדים'. חצי קדיש, תפילת שבע לחג ולשבת. הברכה האמצעית חותמת 'מקדש השבת וישראל והזמנים'. אם שכח להוסיף את השבת ונזכר מיד בחתימת הברכה יוסיף 'והשבת', אולם אם נזכר רק אחרי תוך כדי דיבור אינו חוזר כיוון שהזכיר שבת בנוסח הברכה. אם חתם 'מקדש השבת' ולא אמר 'והזמנים' לא חוזר, כיוון שהזכיר את חג המצות בתוך הברכה. לאחר התפילה אומרים 'ויכולו'. נחלקו המנהגים לגבי אמירת מעין שבע: למנהג האשכנזים לא אומרים מעין שבע²⁶⁴, שנתקן על שמירה מהמזיקים ובבליה זה כולנו שמורים מהם, וכן פסק גם הרב **עובדיה יוסף זצ"ל**²⁶⁵ והרב **משאש זצ"ל**, אולם למנהג המקובלים אומרים ברכת מעין שבע כרגיל, וכן פסק הרב **מרדכי אליהו זצוק"ל**²⁶⁶. קריאת ההלל – הלל שלם בברכה גם לספרדים. טוב לכוון לפטור את ההלל שמופיע בהגדה בברכה זו, כיוון שלא מברכים על ההלל המופיע בהגדה. קדיש. הספרדים מוסיפים מזמור לפסח 'בצאת ישראל ממצרים', קדיש ו'עלינו לשבח'. לאחר התפילה, מאחלים איש לרעהו חג שמח, וממהרים העם איש לביתו, ועורכים את הסדר המיוחל.

■ **קידוש:** הקידוש של החג מורכב משלוש ברכות: ברכת היין (בורא פרי הגפן), ברכת הקידוש (אשר בחר בנו...מקדש השבת וישראל והזמנים), ברכת הזמן (שהחיינו). לאחר הקידוש שותים כולם מהיין, וזו היא הכוס הראשונה, ועל כן כבר לפני הקידוש יש להקפיד שלכולם יהיה יין בשיעור המתאים. בניגוד לקידוש רגיל, שם כולם שותים מכוסו של המקדש, כאן יש להניח כוסות לפני כל אחד מהמסובים כדי שכולם יוכלו לשתות את הכוס הראשונה כשיעורה בהסבה.

17. עריכת הסדר

■ הכנת קערת הסדר

ראשית, נבאר מהם מאכלי הסדר המיוחדים, ועל איזה דברים צריך להקפיד בהם.

כ ר פ ס

■ **סוג הירק:** יש להשתמש בירק שברכתו 'אדמה', רצוי בכרפס, סלרי, כרתי, צנון או תפוז"א. רצוי להימנע מלקחת את אותו הירק גם למרור וגם לכרפס, אך אם אין לו ירק שונה, הדבר לא מעכב. רצוי מאוד להקפיד דווקא על הכרפס, שכן כך תיקנו חז"ל. יש לבדוק אותו היטב מחשש לתולעים, ועדיף לקנות כרפס מתוצרת 'גוש קטיף' המוחזק כנקי מתולעים²⁶⁷, אמנם אם אינו יכול להשיג כרפס כזה וחושש מתולעים ישתמש לכתחילה בירק אחר.

■ **כמות האכילה והברכה:** אוכלים פחות מכזית מהכרפס, כלומר פחות מ-27 גרם, וזאת בגלל ספק ברכות בעניין ברכה אחרונה, אך אם טעה ואכל בכל זאת כזית ומעלה – לא יברך. עדיף לכוון ולפטור בברכת 'בורא פרי האדמה' שמברך על הכרפס את המרור שיאכל בהמשך, שלמרות שגם ברכתו 'בורא פרי האדמה' אין מברכים עליו, שכן אוכלים אותו לאחר שאוכלים את המצה.

²⁶⁴ ביאור הלכה, סימן רסח, ד"ה יו"ט שחל להיות.

²⁶⁵ חזון עובדיה, הלכות תפילת ליל הסדר, אות ו'. לנוהגים שלא לאומרה, אם הש"ץ התחיל לומר ברכת מעין שבע לא יפסיקו אותו באמצע הברכה שזה בוודאי הזכרת שם שמים לבטלה, אלא יסיים אותה כתקנה: 'ברוך אתה ה' מקדש השבת', ונכון שמיד יאמר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'. נחלקו הדעות לגבי עניית אמן ע"י הקהל: לרב עובדיה יוסף זצ"ל לא יענו, שכן ספק אמן לקולא, אולם הרב יהושע מאמן סובר שיאמרו אמן, שכן מאחר שיש נוהגים לומר ברכה זו לכתחילה אין בזה אמן לבטלה.

²⁶⁶ הרש"ש בספר נהר שלום. כף החיים, סימן רסח' ס"ק מו'. סימן תפז' ס"ק כב', וכן פסק הרב עובדיה הדאיה זצ"ל, ועיין עוד בנתיבי עם לרב עמרם אבורביע במנהגי ירושלים אות א, וכן בסימן רסח' ס"ט.

²⁶⁷ מאחר ונמצאו בעיות שונות בחלק מהחברות המשווקות ירק ללא תולעים, הרצוי ביותר הוא להשרות את הכרפס במים עם חומר ניקוי, כגון נוזל לניקוי כלים, למשך כ-3 דקות, ולאחר מכן לשטוף את הירק תחת זרם מים חזק, וכן רצוי לבדוק בדיקת מדגם של שלושה עלים. דינים אלו שייכים לגבי כל העלים הירוקים המוחזקים כנגועים, כגון חסה, נענע, פטרוזיליה וכד'.

■ **טיבול הכרפס:** יש לטבול את הכרפס במי מלח, או במיץ לימון או בחומץ²⁶⁸, ויש ליטול ידיים לפני הטיבול הזה, כדין אכילת דבר המטובל במשקה, שזוקקת נטילת ידיים ללא ברכה. דיני הנטילה זהים לדיני נטילת ידיים ללחם, חוץ מהברכה, ולכן צריך להקפיד ליטול ידיו היטב לפחות ברביעית מים ולנגבן. אע"פ שלדעת הרבה פוסקים יש להקפיד על נטילת ידיים לדבר שטיבולו במשקה גם במשך כל השנה, וכן ראוי לנהוג למעשה, גם אדם שבדרך כלל אינו מקפיד על כך, צריך להקפיד על נטילה זו בליל הסדר. טוב שלא לדבר לאחר הנטילה עד לאחר אכילת הכרפס, ואם דיבר לא חוזר ליטול. אין צורך לאכול את הכרפס בהסבה כיוון שהוא מורה על השיעבוד וההסבה היא דרך חירות, אך אם הסב אין זה לעיכובא.

ב י צ ה

■ **סיבת אכילת הביצה:** הביצה היא זכר לקורבן חגיגה שהיה מוקרב גם כן בערב הפסח. נהגו לציין קורבן זה היום בביצה כיוון שביצה מסמלת חורבן ואבילות, ותמיד באותו יום בשבוע שחל פסח, יחול תשעה באב. עיקרו של חג הפסח היה הקורבן, וכיום שנוטל כבוד מבית מקדשנו, אנו חסרים חסרון גדול. עלינו לזכור דווקא ביום זה את בית המקדש ואת חורבנו ולהבין ולחוש כמה חסרים אנו. כשבית המקדש היה בנוי, היו כל העם עולים בערב פסח לבית המקדש ומקריבים פסחיהם, ובערב היו יושבים כל בני המשפחה מסובים ואוכלים את הקורבן. בנוסף, כמו בכל חג היו מקריבים גם קורבן חגיגה, וכזכר לשני הקורבנות הנפלאים האלו אנו מייחדים היום שני תבשילים – ביצה וזרוע. חייבים אנו לזכור את עיקר מבוקשנו ומושא תפילותינו 'ואישי ישראל (=קורבנותיהם) ותפילתם מהרה באהבה תקבל ברצון...ותחזינה עיננו בשובך לציון ברחמים' ונזכה במהרה לעלות ולראות בבית הבחירה שלוש פעמים בשנה.

■ **זמן אכילת הביצה:** יש שאוכלים את הביצה תוך כדי קריאת ההגדה לפני ה'מגיד' ולאחר ה'יחץ', ויש שלאחר הכרפס. יברך עליה ברכה ראשונה (שהכל) יאכל פחות מכזית²⁶⁹ ולא יברך ברכה אחרונה, ואם טעה ואכל יותר מכזית בכל אופן לא יברך ברכה אחרונה. לפני אכילת הביצה יש נוהגים לומר שהיא 'זכר לקורבן חגיגה'²⁷⁰. יש הנוהגים לאוכלה תוך כדי הסעודה, והעושים כך, כמובן שלא יברכו עליה ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה. יש הנוהגים שרק הבכורים אוכלים מהביצה או שרק עורך הסדר אוכל אותה, וכל אחד ינהג כמנהגו. אין לאכול את הביצה המונחת בקערת הסדר, כדי להשאירה שלמה עם כל סימני הסדר עליה, ולפחות עד לזמן הארוחה.

מ ר ו ר ו ח ר ו ס ת

■ **כמות המרור:** נוהגים לאכול חסה למרור, ויש לבדוקה היטב מתולעים. יש לאכול כזית מרור, ולטבולו בחרוסת²⁷¹. שיעור כזית מרור הוא כשניים-שלושה עלי חסה למנהג הספרדים, וכעלה אחד למנהג האשכנזים²⁷². כיום, עדיף לקחת חסה ללא חרקים שיש עליה השגחה, שכן כך זוכה גם לחזק את היישוב היהודי בארץ הקודש, משום שמגדלי החסות האלו הם יהודים המקיימים בהידור מצוות יישוב הארץ ודבקות בה, וגם נזהר מתולעים²⁷³. יש לשטוף היטב חסה זאת. אם אינו יכול לקחת חסה נקייה, או שלא

²⁶⁸ משנה ברורה, סימן תע"ג, ס"ק נד'. כף החיים, ס"ק קיב'. אם רוצה לטבל דווקא במי לימון צריך להקפיד לערב מים יותר ממיין הלימון, מאחר שמי לימון הם מי פירות שלא צריך ליטול עליהם ידיים, וחז"ל תיקנו ליטול ידיים ואין לבטל תקנתם – חזון עובדיה, פסח, הלכות ליל פסח, כרפס, אות א'.

²⁶⁹ שזה כרבע או כחצי ביצה.

²⁷⁰ יאמר זאת גם לפני שיברך, שאם לא כן מפסיק בין הברכה לאכילה, ואם שכח לומר זאת לפני הברכה וכבר ברך, יאכל קצת, ואז יאמר זאת, אך בכל מקרה אין זה מעכב. קורבן זה הוא הקורבן שמוקרב בכל חג וחג כדי לסמן שיום החג הוא מיוחד ושמוח.

²⁷¹ המנהג הפשוט הוא לטבול רק את ראש הירק ולא את כולו, וזאת משום שהתולעת שהיתה בזמן הגמרא והומתה ע"י שיקוע המרור בחרוסת אינה מצויה בזמננו. עיין: שו"ע סימן תע"ה, ס"א. ארץ חיים סתהון. משנה ברורה, ס"ק יג'. כף החיים, ס"ק כג'.

²⁷² וזאת משום ששיעור כזית הוא 27 גרם, והאשכנזים מחשבים זאת בנפח, בעוד הספרדים מחשבים זאת ע"פ המשקל וכידוע, לעלי חסה נפח גדול ומשקל קטן.

²⁷³ יש להזהר בדבר במיוחד היום שכן חנויות המזון משווקות כיום עלי חסה רחוצים עטופים בניילון בצורה יפה, אך הם אינם נקיים מחרקים, ולכן יש לבדוק היטב שיש השגחה מיוחדת לעניין הנקיות מהתולעים על החסה.

הספיק לנקותה או שחושש, יאכל רק את הקלחים (העמודים הלבנים שבכל עלה ועלה) שאינם טעונים אלא שטיפה לבדם²⁷⁴.

■ **סוג החרוסת והרכבה:** את החרוסת נוהגים להכין מכל מיני פירות שנמשלו בהם עם ישראל, ויש המכנים אותה מתמרים (סילאן) ומערבבים בהם אגוזים. אין להכין את החרוסת מפירות יבשים מחשש שייבשו אותם עם קמח, ובוודאי החמיצו ואסורים באכילה כל החג. אמנם אם יודע בפירוש שלא יובשו עם קמח ויש עליהם השגחה מרבנות מסודרת כמבואר לעיל, רשאי להכין מהם את החרוסת. לדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל יש לערב מעט מיץ לימון או חומץ בחרוסת בסמוך לתיבול המרור כדי שהיא לא תהיה מתוקה מדי, שהרי החרוסת היא זכר לשיעבוד²⁷⁵, וראוי לנהוג כך.

■ **צורת אכילת המרור:** מאחר שנטל ידיו כהלכה לאכילת המצה, לא נוטלים ידיים למרור, אולם מי שלא נטל ידיו לאכילת המצה, וכגון שאוכל מצה רק בסוף כמבואר לקמן בעניין החולים, ייטול ידיו גם למרור. מאחר והמרור מורה על השיעבוד, לא מסבים בזמן אכילתו, אמנם אם הסב יצא ידי חובה²⁷⁶. בזמן קריאת ההגדה כשאומר 'מרור זה שאנו אוכלים...' יגביה את עלי המרור ויראה אותו לכל המסובים, ובעיקר לילדים.

ז ר ע

■ **הגדרת הזרוע:** יש לצלות בשר לשם זרוע והוא כנגד קורבן הפסח שהיו אוכלים אותו בסוף הסדר. יש הנוהגים לקחת דווקא בשר כבש, זכר לקורבן שהיה מבשר כבש, אך יש להקפיד על דיני הכשרות שכן כל שנה מתגלות בעיות כשרות רבות בבשר זה, דווקא בימים אלו. ניתן גם לקחת עוף ולצלות אותו. יש הנוהגים לצלות את כנפיו, ויש הנוהגים לצלות דווקא את ה'פולקע'. מאחר וקורבן הפסח היה צלי אש כולו ללא בישול, כך יש לעשות עם הזרוע שהיא זכר לקורבן, ולכן יצלה את הזרוע.

■ **אכילת הזרוע:** רוב הספרדים והאשכנזים נהגו שלא לאכול את הזרוע בלילה, שאז ייראה כאוכל את בשר הקורבן שהיה כולו צלוי כשאין בית המקדש בנוי. יש נוהגים לא לאכול בשר צלוי גם במהלך יום הפסח וכן ראוי לנהוג²⁷⁷, אמנם יש שנהגו לאכול את הזרוע ביום הפסח. יש שנוהגים לא לאכול כלל ולשמור אותה בהקפאה משנה לשנה, ובכל שנה להוסיף עליה מעט בשר ולצלות אותו עם הזרוע החדשה, וכמובן שחייבים להקפיד לבל יתערבו בהם פירורי חמץ, ולכן יקפידו לעטוף אותה בשקית ניילון וכד'. איסור אכילת בשר צלוי הוא לא רק בזרוע, אלא בכל סוגי הבשר, ולכן אין לאכול בשר צלוי, וכן אין לאכול כבד, ואפילו אם בישל אותו או טחן אותו כך שהכבד לא נראה (כבסלט כבד), הואיל ודרך הכשרת הכבד היחידה היא בצליה²⁷⁸.

²⁷⁴ אם בכל זאת אין ידו משגת חסה נקיה מתולעים, כגון 'חסלט', ורוצה לאכול דווקא עלים שלמים ולא רק את קלחיהם, ישרה אותם לפני החג במים עם סבון או חומץ למשך קצת פחות משלוש דקות, לאחר מכן יוציאם וישטפם היטב, ויסתכל כנגד האור על כל עלה ועלה בפני עצמו ויבדקנו היטב. למרות שבדרך כלל ניתן להשאיר את החסה במי הניקוי או בחומץ לזמן רב יותר, ולעיתים הדבר אף רצוי, בפסח לא יעשה כן כדי שעלי החסה לא יהיו כבושים, ולא יוצאים ידי חובה במרור כבוש כמבואר לעיל. למרות שצריך שכל אחד מהמסובים יאכל כזית וקשה לנקות כל כך הרבה עלי חסה, לא יתירשל בבדיקת העלים מהתולעים, שכן האוכלם עובר על חמישה לאווים, וגאון עוזנו ותפארתנו הר"ח הטוב בעל בן איש חי הביא מעשה שחכם אחד הזהיר אישה שלא ניקתה כראוי את עלי החסה, ואמר לה שהיא חייבת הרבה מלקיות מאחר שהיא מאכילה את כל בני הבית בתולעים (בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, אות כז'). לכן אם חושש שלא יספיק לו הזמן, או שלא יבדוק היטב – ישתדל בכל מאודו לקנות חסה שיש עליה השגחה מסודרת שהיא נקיה מתולעים, ואם לא משיג, יעשה כדברינו, כלומר יאכל את הקלחים הלבנים בלבד. יש נוהגים שלא לאכול חסה בערב הפסח, היינו ביום שני.

²⁷⁵ כמו כן, לפי דברי תוס' (פסחים קטו; ד"ה קפא) התולעים שבחסה מתות מחריפות החרוסת, ולכן צריך שהחרוסת תהיה חריפה מעט או חמוצה.

²⁷⁶ שו"ע, אר"ח, סימן תעה' ס"א. מג"א ס"ק ו'. מחצית השקל.

²⁷⁷ בן איש חי, ש"ר, צו, אות ל'. אמנם במקום צורך ניתן להקל באכילת הכבד ביום, הואיל וכל האיסור הוא רק מצד המנהג – כף החיים, סימן תעו', ס"ק ב'.

²⁷⁸ הגדה של פסח לרא"ה, עמוד ז', אות לא'. מג"א סימן תעו', ס"ק א'. משנה ברורה, ס"ק א'. כף החיים, סימן תעו', ס"ק ד'. אמנם יש להקל בדבר לצורך חולה, ואפילו אין בו סכנה – כף החיים, ס"ק ו'.

- **הכנת הזרוע:** מאחר שלא אוכלים את הזרוע בליל הסדר, לכתחילה יש לצלותה לפני החג, אבל אם נאנס ולא צלה אותה לפני החג, יכול לצלותה ביום טוב²⁷⁹, אמנם ניתן להכין אוכל ביו"ט רק אם אוכלים אותו בחג, ולכן במקרה זה טוב להאכיל אותה ביום פסח לקטנים.
- **הזרוע בהגדה:** אין להגביה את הזרוע כשאומרים: 'פסח זה שאנו אוכלים...', משום שנראה כאוכל קודשים (קורבן הפסח) מחוץ לעזרה, וטוב להסביר מדוע לא מגביהים את הזרוע, ולעורר את הצפייה לבית המקדש ולגאולה השלימה.

מ צ ה

- **סוג המצה:** יש לאכול בליל הסדר מצות שמורות ולכתחילה נכון לקדש ולברך רק עליהן, שנאמר: 'וּשְׁמֵרְתֶּם אֶת הַמִּצְוֹת' ²⁸⁰, אבל אם נאנס ואין לו מצה שמורה, יוכל לברך על מצה רגילה²⁸¹. בכל מקרה, אם אדם לא יכול לאכול מצות שמורות בשל סיבות בריאותיות או שהוא קץ בהן, לא יימנע מלאכול את שיעור המצות הנדרש, אלא יאכל מצות רגילות²⁸². מצת חיי רגעים איננה מצה שמורה משעת קצירה²⁸³.
- **המצה בהגדה:** צריך להגביה את המצות המונחות בקערה כשאומר: 'מצה זו שאנו אוכלים...', ולהראות זאת לכל המסובים ובעיקר לילדים.
- **צורת אכילת המצה:** יש לברך את ברכת 'המוציא' על שני לחמים שלמים כבכל קידוש של שבת ויום טוב, שכן צריך לחם משנה (הלחם של פסח הוא המצה) ולכן יאחזו את כל שלוש המצות בשעה שמברך המוציא: יאחזו בעליונה ובתחתונה ואז יניח את התחתונה ויבצע את העליונה ואת המצה שחצה ב'יחץ' לאפיקומן, שכן דרכו של עני בחצי מצה, כלומר, עני בוצע רק חצי מצה, כיוון שהוא שומר את אוכלו גם לעתיד. יש לטבול את המצות במלח שלוש פעמים, ויאכל את המצות בהסיבה על צד שמאל.
- **דיני הסבה:** מסיבים בליל הסדר כיוון שזו דרך חירות ואנו בני מלכים בלילה זה. יש להסב על כרים וכסתות, ומי שאין לו, יכול להסב על חברו או על שולחן אבל לא על עצמו (כיוון שהוא נראה כדואג ואין זו דרך חירות)²⁸⁴. מסיבים דווקא על צד שמאל כיוון שאם יסב על צד ימין יש חשש שיקדם קנה לושט²⁸⁵. גם איטר יד, היינו שמאלי, יסב על צידו השמאלי²⁸⁶. אמנם מי שיש לו מכה ביד ימין ואם יסב על צידו השמאלי לא יוכל לאכול או שיש לו מכה בזרוע שמאל וכואב לו להסב על צידו השמאלי, פטור מהסיבה, מאחר שטעם

²⁷⁹ בן איש חי, ש"ר, צו, אות ל'.

²⁸⁰ שמות, פרק יב, יז'.

²⁸¹ ובפרט בימינו, שגם המצות הרגילות מוכנות מקמח שנשמר משעת הטחינה, ויש הסוברים שדי בזה כדי להחשיב מצה כשמורה (והשמירה משעת הקצירה אינה מעכבת), אולם העיקר להלכה לברך ולאכול מצות שמורות ממש, שנשמרו משעת הקצירה, ורק אם אין לו או שלא יכול להשיג מצה שמורה יאכל מצה רגילה. עיין: איכה רבה, פרשה ג', ד"ה גדר בעד', וכיום שנחלשו הגופים, ד"ה טוב לשומרן, וכן ד"ה ולפחות משעת. שו"ע, תפב' ולחונים עלי'.

²⁸² יש לדעת שמצות שמורות מוכנות מקמח מלא, בעוד מצות רגילות מוכנות מקמח שאיננו מלא, ובכל אופן כולן מוכנות מקמח מיוחד הכשר לפסח.

²⁸³ ביארנו לעיל שעיסה יכולה להחמיץ כל עוד לא התעסקו בה 18 דקות ומעלה, ולכן פוסק שו"ע (סימן תנ"ט ס"ב) שכאשר לשים את העיסה להכנת המצות היא אינה מחמיצה כלל, ואפילו אם ילושו אותה כל היום כולו. אולם למעשה האחרונים העלו להחמיר בדבר זה, בשל כמה טעמים: יש לחוש שפירורים ייפלטו מהעיסה וישארו על השולחן ללא עסק כלל ויתערבו אחר כך בעיסה אחרת. לעיתים, לא לשים את העיסה כל הזמן אלא נותנים לה לנוח מעט, ויש הסוברים שבמקרה זה גם זמן הלישה נחשב בשיעור הליכת מיל. בזמן חז"ל אנשים יכלו להכין עיסות מהר יותר (עיין: איכה רבה, פרשה ג', ד"ה גדר בעד'), וכיום שנחלשו הגופים, ייתכן שגם העסק שלנו לא מספיק כדי להחשיב את העיסה כנלושת כל הזמן, ועל כן יש למהר לאפותה לפני שיעברו 18 דקות. לכן ישנה עדיפות לקנות מצות חיי רגעים על מצה רגילה, שכן בהם מקפידים שלא יעברו 18 דקות מרגע נתינת המים בעיסה עד גמר האפייה, ועוד שמנקים היטב את כל המכונות וכל כלי הלישה והאפייה כל 18 דקות, לבל יישארו פירורי חמץ, ומי שרגיל לאכול דווקא מצות רגילות אבל מקפיד על מצות חיי רגעים תבוא עליו ברכה. עיין: ערוך השולחן, ס"ק א', ז'. חתם סופר, השמטות חו"מ, סימן קצו'. ראוי לציין שגם המצות השמורות נאפות תוך פחות משמונה דקות מרגע נתינת המים בעיסה ועד לאפייה.

²⁸⁴ משנה ברורה, סימן תע"ב ס"ק ח'. מנסיון, נראה לי שהכי נוח להסב על צידה השמאלי של הספה שבסלון.

²⁸⁵ והדבר עלול לגרום לחנק חלילה.

²⁸⁶ יש הסוברים שאם הסב על צידו הימני יצא ידי חובה, ויש הסוברים שלא יצא ידי חובה, ולכן להלכה, אם אכל כזית מצה בהסבה על צידו השמאלי וקשה לו עוד להסב על צד זה יצא ידי חובה, ואפילו אם לא שתה אף כוס אחת בהסבה על צידו השמאלי. (עיין: שו"ע, סימן תע"ב ס"ג, ס"ז. פרי מגדים, משבצות זהב, ס"ק ב'. משנה ברורה, ס"ק יא'. כף החיים, ס"ק כג', מה"מו').

ההסבה הוא אכילה דרך חירות ותענוג ולא בדבר המביא לידי צער²⁸⁷. יש לזכור כי חובה לאכול את המצה בהסבה, ומי שלא אכלה כך צריך לחזור ולאכולה. גם אבל תוך שנה על אב ואם או תוך 30 יום על שאר קרוביו חייב בהסבה בליל הסדר, אמנם ראוי להסב בשינוי, וכגון שאם כל המסובים מסיבים עם שתי כריות ייקח כרית אחת, או שישב על ברכי חברו וכד'²⁸⁸. יש הנוהגים להסב בכל סעודה, ותבוא עליהם ברכה, אמנם לא יסבו בזמן קריאת ההגדה, שאין זה דרך ארץ לעסוק כך בתורה.

■ **נטילת ידיים ובציעת המצה:** יש ליטול ידיים כדין בברכה, למרות שנטל ללא ברכה לטיבול הכרפס. יש לאכול בתחילה שני כזיתות של מצה, כלומר לאוכלם מיד לאחר ברכת 'המוציא לחם מן הארץ'. על בעל הבית לחלק לכל אחד מהמסובים שני כזיתות מהמצות המונחות בצלחת הסדר, וכיוון שאין מספיק מצות בקערת הסדר לכל בני הבית, יחלק לכל המסובים חלק קטן מהמצות עליהם בצע, וכל אחד ישלים לכזית מצה ממצות שמורות אחרות.

■ **משך זמן אכילת המצה:** לכתחילה יאכל כל כזית תוך פחות מכדי אכילת פרס, שלדעת רוב הפוסקים זהו שיעור של ארבע דקות, ויש הסוברים²⁸⁹ ששיעור אכילת פרס הוא שבע דקות. אמנם אם לא הפסיק בדיבור או במעשה בזמן אכילת המצה אלא אכל את המצה ללא הפסקה יצא ידי חובה. לכן מי שיכול לעמוד בזמנים אלו של אכילת פרס תבוא עליו ברכה, ומי שאינו מסוגל יקפיד מאוד שלא להפסיק בדיבור וכד' בזמן האכילה.

■ **כזית מצה:** לספרדים – קרוב למצת מכונה שלמה. לאשכנזים – יש אומרים שליש מצה, ויש אומרים שני שלישי מצה²⁹⁰. מי שיכול לאכול שני שלישי, תבוא עליו הברכה, ובכל אופן יאכלו בכזית הראשון שני שלישי מצה, כיוון שאם כזית הוא שליש יוצא ידי חובה בשני כזיתים שהוא חייב בהם, ואם יאכל אחר כך עוד שליש מצה, יוצא שאכל את הכזית הראשון כדעה המחמירה. גם ספרדים שקשה להם לאכול כל כך הרבה מצות יכולים להקל ולאכול שליש מצה, וכן פסק הרב **שלום משאש** זצ"ל. מי שאינו יכול לאכול כל כך הרבה מצות כיוון שזה מזיקו או שהוא זקן וקשה לו ללעוס את המצות, יכול להקל לכל השיטות לאכול רק שליש מצה, ואת כל שאר המצות יכול לאכול כשהם שרויים במים, וכן הורה הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל אף למי שמחמיר בדיני שרויה. מי שכלל לא יכול לאכול אפילו שליש מצה, יאכל ככל יכולתו, אך לא יברך על אכילת מצה, וראה עוד לקמן בדיני החולים.

■ **אכילת מצה בחול המועד:** במהלך שאר ימי החג אין חיוב לאכול מצות, אם כי כמובן אסור לאכול חמץ, ולכן מי שקשה לו יאכל מאכלים אחרים כגון תפוחי אדמה, או מאכלי קטניות (לנוהגים לאוכלם), וכן ינהגו חולי מעיים וכל מי שהמצות קשות לו לעיכול. אף על פי שהאוכלים מצות בכל ימי החג רשאים לאכול גם מצות רגילות של ימינו ששמורות משעת טחינה, יש שכתבו שהדבר המובחר ביותר הוא שגם מצות אלו תהיינה שמורות משעת קצירה, ואין בדבר חשש יוהרא כלל²⁹¹.

²⁸⁷ כף החיים, סימן תע"ב, ס"ק כב'.

²⁸⁸ משנה ברורה, סימן תע"ב ס"ק יג'. כף החיים, ס"ק כט'.

²⁸⁹ הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל.

²⁹⁰ טעם המחלוקת הוא שמדין תורה מודדים את שיעורי המאכל בנפח, אולם הרמב"ם המיר חישוב זה למשקל ומרן השו"ע נמשך אחריו, וכן נוהגים הספרדים, אולם האשכנזים נוהגים עדיין לשער בנפח. מחלוקת זו נכונה לכל סוגי המאכלים ולכל השנה כולה, ובדרך כלל יותר נח לשער במשקל מאשר בנפח בעיקר שדבר זה יותר ברור וקל למדידה, אולם לפסח שיעור בצורה זו יוצר חומרה מסוימת משום שמשקל המצה ביחס לנפחה הוא גדול.

²⁹¹ מחזיק ברכה, סימן תס' אות ג'. ברכי יוסף, סימן תנג' אות ז'-ח'. ארץ חיים. ביאור הלכה, ד"ה טוב לשומרן. כף החיים, ס"ק סג'. מי שנהג לאכול רק מצות שמורות כל ימי הפסח ועתה רוצה לאכול גם מצות רגילות ראוי שיעשה התרה על נדרו, והמקל בלא התרה יש לו על מה שיסמוך, אולם לכתחילה יש לקבל על עצמנו את כל החומרות רק בלא נדר: כף החיים, סימן תנג', ס"ק סד'-סה'.

א פ י ק ו מ ן

■ **חציית האפיקומן:** לאחר אכילת הכרפס (וליוצאי בבל לאחר אכילת הביצה) יש לחצות את המצה האמצעית לשניים (זה 'היחץ' המופיע בסימני הסדר). למרות שאנו נוהגים כל הלילה הזה כבני חורין (מסיבים, אוכלים ושותים בשמחה רבה וללא הגבלה) עלינו לזכור כי יצאנו מעבדות. המצה קרויה לחם עוני, ואנו נוהגים בכל הקשור אליה ולכל מאכלי הסדר: מרור וחרוסת, כמנהגי עניים. עני חושש שמא לא יהיה לו מה לאכול, ולכן הוא לוקח כבר בראשית האוכל מהמצה המוכנה אצלו, ומטמין אותה למען העתיד, כביטוי ישראלי אופייני: 'שיהיה'. הטמנה זו מבטאת את התלות המוחלטת שלנו באדון כל המעשים, שכן אליו ענינו נשואות: 'פֹתֵחַ אֶת יָדְךָ וּמִשְׁבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן', ואנו מבקשים ממנו שיזון ויפרנס אותנו.

■ **אכילת האפיקומן:** צריך לאכול כזית מצה לאפיקומן (לפי הגדרות הכזית דלעיל) בסוף הסעודה והוא זכר לקורבן פסח שנאכל על השבע, היינו לאחר הארוחה המרכזית. אמנם יש מחמירים לאכול שתי כזיתות – האחת כנגד קורבן הפסח, והשניה כנגד המצה הנאכלת איתו ותבוא עליהם ברכה²⁹². יש לאכול את האפיקומן בהסבה, ולסיים את אכילתו עד חצות הלילה, שכן בחצות הלילה ה' עבר במצרים והיכה כל בכור בארץ מצרים ועשה שפטים בכל אלוהי מצרים. לאחר האפיקומן אין לאכול ולשתות כלום, מלבד שתיית הכוס השלישית והרביעית. מי שרוצה לשתות תה וקפה למען יהיה ערני יותר, ויוכל להמשיך ולספר ביציאת מצרים ולהמשיך לקרוא את ההגדה, רשאי לעשות כן, ואפילו אם מערב בהם סוכר, והנמנע גם מזה – תבוא עליו הברכה²⁹³.

■ חצות הלילה (לפי שעון קיץ): לפי אופק ירושלים – 00:42.

ישנם שלושה מנהגים בסיסיים לגבי סדר הקערה:

1. **מנהג ספרדים וחסידיים (כדעת האר"י ז"ל):** מניחים שלוש מצות, את הזרוע למטה מהם מצד ימין, ואת הביצה משמאל. המרור (לברכה) באמצע. חרוסת תחת הזרוע. כרפס תחת הביצה, ומרור לכורך באמצע תחת המרור העליון. המרור העליון (המיועד לברכת 'על אכילת מרור') צריך להיות מעלי חסה והמרור התחתון המיועד לכורך, יהיה קלחי החסה הלבנים. יש להניח את כל המוצרים על קערה ולכסות במפה נאה. את החומץ או מי המלח יניח מחוץ לקערה.
2. **מנהג הרמ"א (אשכנזים):** כיוון שאין מעבירים על המצוות, צריך שכל מאכל יונח לפני עורך הסדר לפי סדר קדימות נטילתו, ולכן: הכרפס יהיה סמוך לבעל הבית, מעל כל שאר המצרכים, שכן אותו אנו נוטלים בתחילה, והחומץ או מי המלח יהיו קרובים אליו למען יוכל לטבל בהם. על המצות להיות יותר קרובות מהמרור ומהחרוסת, שהם צריכים להיות יותר קרובים מהבשר ומהביצה.
3. **מנהג הגר"א:** מניחים בקערה רק שתי מצות, מרור, חרוסת, זרוע וביצה. לאחר בציעת המצה והטמנת האפיקומן (יחץ) המצה הפרוסה תשאר עליונה ותחתיה המצה השלמה. הזרוע תהיה קרובה יותר לבעל הבית בצד ימין, והביצה מצד שמאל ועל שניהם תהיה מצה שלמה. יותר רחוק מבעל הבית מניח את המרור מימין ואת החרוסת משמאל.

²⁹² מג"א, סימן תע"ז ס"ק א'. בן איש חי, ש"ר, צו, אות לה'. יש לזכור שיש מצווה לאכול את האפיקומן דווקא לאחר הארוחה, ולכן צריך 'להשאיר מקום בבטן' לאכילה זו.

²⁹³ ברכי יוסף, או"ח, סימן תפ"א. מורה באצבע, אות ריא'. עוד יוסף חי, וישלח, אות ג'. שו"ע, סימן תפ"א ס"א. בן איש חי, ש"ר, פרשת צו, ס"ק לה'. כף החיים, ס"ק ד'.

ארבע כוסות

- **סוג היין והברכות: כל אחד** – גברים, נשים וילדים מעל גיל מצוות – חייב לשתות ארבע כוסות של יין או מיץ ענבים. הסכמת רוב הפוסקים היא שניתן לקדש על יין מבושל, ומאחר שגם יין מפוסטר דינו כמבושל, אין למעשה כל עדיפות הלכתית ליין על פני מיץ ענבים וכן להפך.²⁹⁴ למנהג הספרדים מברכים רק על כוס ראשונה וכוס שלישית, כלומר רק על כוס הקידוש והכוס שלאחר ברכת המזון²⁹⁵, ואילו האשכנזים מברכים על כל הכוסות. למנהג כולם מברכים ברכה אחרונה רק על הכוס הרביעית. יש לשתות את היין בהסבה על צד שמאל, ומי שלא עשה זאת, חייב לחזור ולשתות שוב את הכוס הראשונה והשלישית.
- **טעם שתיית ארבע כוסות:** כל כוס היא כנגד לשון אחרת של גאולה שמבטיח הקב"ה למשה: 'והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי'²⁹⁶. יש נוהגים להכין כוס נוספת, חמישית, כוסו של אליהו הנביא כנגד הלשון החמישית בגאולה: והבאתי, המדברת על הבאת העם לארצו, וזכות זו שמורה למבשר הגאולה שתפקידו לקרוא למלך המשיח, שעתיד לקבץ נדחי ישראל ולבנות את בית המקדש, והמנהג שלא לשתות אותה בלילה²⁹⁷. יש הנוהגים לקדש על כוס זו למחרת, בקידוש היום של יום טוב, אך יקפידו לכסות את הכוס בלילה ע"י כלי.

חיוב נשים במצוות הפסח

נשים חייבות בכל מצוות הלילה ובכל מצוות היום, כיוון שגם הן היו באותו הנס – גם הן התענו תחת ידו הקשה של פרעה, ונגאלו משם. הגמרא אומרת שלא זו בלבד שהן גם היו שם, אלא שבזכותן נגאלו ישראל ממצרים, שכן הן לא איבדו את האמונה הגדולה בגאולה וביציאת מצרים. הן אלו שהיו מעודדות את בעליהן להוליד עוד ילדים למרות גזירותיו של פרעה. עליהן דרשו חז"ל את הפסוק: 'חַכְמוֹת נָשִׁים בְּנִתָּה בֵּיתָה', שאלו נשי דור מצרים שבנו את כל עם ישראל בזכות עיקשותן ודבוקתן באמונתן הגדולה. יש הסוברים שכיום נשים חייבות בהסבה ויש הסוברים שאינן חייבות, וכן ראוי לנהוג²⁹⁸, אמנם אם מנהגה להסב או שרוצה להסב, רשאית לעשות זאת בתנאי שתשמור ותשים לב לכל דיני הצניעות²⁹⁹, ובכל מקרה אינן צריכות לחזור לשתות מהכוס.

חוליים

- **חיוב אנשים חולים במצוות האכילה והשתיה:** כמו שראינו, האכילה והשתיה מהותיות לקיום מצוות החג, וזאת משום שלדבר על דבר מסויים שונה מלהרגיש אותו בצורה מוחשית, והתורה רצתה שאנו נרגיש את עניין השיעבוד והחירות לא רק בפן הרוחני, אלא בפועל ממש, ולכן חובה על כל אדם לאכול ולשתות כפי הנדרש, ולא יימנע מלאכול מצות או לשתות יין בשיעורים הראויים רק בגלל שרוצה לאכול יותר

²⁹⁴ אמנם לדעת רמב"ם לא ניתן לקדש על יין מבושל, ולכן הנוהגים כך צריכים להקפיד שהיין גם לא יעבור פיסטור. כיום רוב היינות מפוסטרים, וכמו שנתבאר דינם כיון מבושל. מאחר שקשה לרוב הציבור לשתות ארבע כוסות מיין, יש הנוהגים לשתות כוס יין אחת שלא עבר פיסטור, או שמעריבים בכל כוס מיץ ענבים ויין – אור לציון, ח"ג, פ"ט אות ד', אולם כאמור אין זו חובה, וניתן לצאת ידי חובת ארבע כוסות גם במיץ ענבים – הליכות שלמה, פ"ט, ס"א.

²⁹⁵ ואע"פ שבאופן רגיל מברכים על הכוס של ברכת המזון רק בעשרה, בליל הסדר מברכים עליה תמיד גם כשאין עשרה לזמון.

²⁹⁶ ארבע הכוסות הן כנגד ארבע אימהות – הכוס הראשונה שנאמרת בזמן הקידוש 'אשר בחר בנו מכל העמים', היא כנגד שרה אימנו שגיירה את הנשים. השנייה המספרת על יעקב ולבן היא כנגד רבקה שזכתה לצאת להתעלות מבית עובדי ע"ז. הכוס השלישית שמברכים עליה ברכת המזון היא כנגד רחל אימנו, שבנה יוסף כלכל את אביו וכל אחיו במצרים. הכוס הרביעית שעליה אומרים את ההלל היא כנגד לאה אימנו שהודתה לקב"ה בכל נפשה ומאודה.

²⁹⁷ חזון עובדיה, חלק השו"ת, עמוד תתע'. אמנם עיין בהגדה של פסח למהר"ל, שכתב שאת הכוס החמישית שותה ראש הבית לבדו בהסבה ללא ברכה, והסביר שלמרות שאסור לשתות או לאכול סתם כך לאחר הכוס הרביעית, על מנת שטעם המצה יישאר בפינו, כל שתיה שבאה כמצווה לא נחשבת בהפסק הטעם המצה והיא מותרת, ולכן מאחר שיש גם מצווה בכוס החמישית ישתו אותה, ולדעתו לאחר 'ההלל הגדול' יאמרו 'מזמור לדוד', ואז בעל הבית ישתה את הכוס החמישית.

²⁹⁸ למרות שהן חשוכות כבעליהם. אולם צריכות לשתות את הכוסות בישיבה ולא בעמידה. שו"ע, סימן תע"ב ס"ד. ערוך השולחן, ס"ק ו'. כף החיים, ס"ק כח'. הליכות שלמה, מועדים (ניסן-אב), פ"ט, סעיף יט'. אמנם הרב **עובדיה יוסף זצ"ל** (חזון עובדיה, קדש, ס"ד) סובר שנשים ספרדיות צריכות להסב, וברור שגם לדעתו תקפדנה על דיני צניעות.

²⁹⁹ והנהוגות כך תסבנה לפחות באכילת כזית המצה הראשון, שהוא מצווה מהתורה.

בשאר הסעודה וכד'. אמנם אדם שיש לו בעיות בריאותיות שבשלבן אסור לו לאכול מצות, יעשה שאלת חכם היטב לפני החג כדי שידע מה עליו לעשות, ולא יחליט את הדבר על דעת עצמו, כיוון שלעיתים יקל במקום שצריך להחמיר ולעיתים יחמיר במקום שניתן להקל, והדבר יכול להזיקו.

▪ **חולי צליאק (אי סבילות לגלוטן):** מאחר שהמצות הרגילות והשמורות מכילות גלוטן, אנשים אלו לא יכולים לאוכלן. אמנם יכולים לאכול מצות מקמח שיבולת שועל, וב"ה בשנים האחרונות מייבאים מצות מסוג זה לחולי צליאק³⁰⁰. ניתן למצוא מצות עבודת יד ומצות מכונה מקמח זה. כל המצות הנעשות מקמח שיבולת שועל הינן מצות שמורות. מי שמקפיד דווקא על מצות עבודת יד ולא הצליח להשיג מצות עבודת יד מקמח שיבולת שועל לא יימנע מאכילת המצות, אלא יאכל מצות מכונה מקמח זה, וגם אינו רשאי להחמיר על עצמו ולסכן את בריאותו בכך שיאכל מצות שמורה עבודת יד מקמח רגיל. אמנם, אם תגובתו למצות קשה מאוד³⁰¹ פטור לגמרי מאכילת מצות, ועיין עוד בסעיף הבא.

▪ **חולים וזקנים שלא יכולים לאכול יותר מכזית מצה אחד:** לחולים וזקנים מקילים לחשב כזית מצה בשיעור של 20 גרם במקום 27 גרם, ולאשכנזים יחשבו זאת בנפח. לכתחילה יאכלו ארבע כזיתות בסדר הראוי לפי שיעור זה, ולא יחמירו על עצמם לאכול שני כזיתות באפיקומן. אמנם מי שמאוד סובל מהמצות או שמאוד קשה לו לאכול מהן גם אם הן מפוררות או שריות במים³⁰², יערוך את סעודתו ללא מצות³⁰³, בסוף הסעודה ייטול ידיים ללא ברכה³⁰⁴, יברך המוציא ועל אכילת מצה, ויאכל כזית אחד בלבד לשם מצת מצווה ואפיקומן, ולאחר המצה לא יאכל כלום ככל אדם לאחר האפיקומן³⁰⁵. בדרך זו ינהגו כל חולי הצליאק הקשים, וכן אדם שאין לו מספיק מצות שמורות או מצות רגילות של ימינו.

▪ **חולי סוכרת:** מאחר שכל היינות ומיצי הענבים מכילים סוכרים רבים, אנשים אלו לא יכולים לשתות יין רגיל בשיעור הנדרש. לכן עליהם לשתות ארבע כוסות בשיעור מינימאלי, ולכן ישתו כך: ימלאו כוסות קטנות המכילות בדיוק רביעית (רק 86 סמ"ק)³⁰⁶, וישתו רק רוב רביעית, היינו 45 סמ"ק, ואף אם אין להם כוסות קטנות כאלו ישתדלו לקחת כוסות קטנות יותר (המכילות לא פחות מ-86 סמ"ק), וישתו רק 45 סמ"ק. כמו כן, חולים אלו יאכלו פחות קלוריות מהרגיל בתוך הסעודה,

³⁰⁰ לפי דברי הייצרנים, הגלוטן במצות אלו הוא פחות מ-20PPM, כך שניתן לאכול מצות אלו. כזכור, שיבולת שועל היא אחד מחמשת מיני דגן שמהם ניתן להכין מצה לפסח (עיין: פסחים, לה). ואע"פ שבדרך כלל אנו משתדלים להכין מצה דווקא מחיטה (ש"ע, או"ח, תנ"ג ס"א. משנה ברורה, ס"ק ב'. כף החיים ס"ק ג"ה), כאן לכתחילה יאכל מצות אלו הואיל ורק אלו טובות לו. לכן אדם שמקפיד על קמחים שונים בשל תזונה מסוימת, וכגון מי שמקפיד לאכול דווקא קמח כוסמין, רשאי לכתחילה לאכול מצות מקמח כוסמין בליל הסדר, שהרי לגביו קמח זה ערב וטוב יותר.

³⁰¹ וכגון שיש לו הלים לאחר גלוטן, או שסובל משלשולים קשים מאוד והתייבשות ונזקק לטיפול רפואי, התורה פטרתו מאכילת מצות, ולכן אסור לו להחמיר על עצמו כלל.

³⁰² אם דרך אחת יכולה להועיל לו עדיף שיפורר את המצות ולא ישרה אותן במשקה, אולם אם לא יכול ישרה אותם במשקים, ואפילו למחמירים בשרויה. אולם לא ישרה את המצה במים חמים או באוכל חם, וכן לא ישרה אותה ל-24 שעות, שבכל אלו דין המצה כמצה מבושלת ולא יוצא בה ידי חובה. ש"ע, סימן תפ"א ס"ד, ולחוננים עליו.

³⁰³ לדעת הרב שלום משאש זצ"ל יברך ברכה אחרונה על הסעודה שסעד, אולם לדעת הרב מרדכי אליהו זצוק"ל לא יברך ברכה אחרונה על הסעודה, וכן עיקר, הואיל ואכילתו הראשונה היא חלק מהסעודה, ואינה תוספת, שהרי האפיקומן צריך להיאכל על השבע, כך שכל הסעודה היא דבר אחד. אמנם בקידוש רגיל, אם אכל מעל כזית בין הקידוש לנטילת ידיים, יברך ברכה אחרונה, ואפילו אכל ירקות ופירות שדרך ללפתם עם הפת, הואיל ואין זו סעודה אחת, וכן הדין במי שאכל את סימני ראש השנה בין הקידוש לנטילת ידיים.

³⁰⁴ ש"ע סימן תפ"ב. משנה ברורה, ס"ק ו'. שער הציון, ס"ק ה'. לא מברכים על נטילת ידיים משום שאוכל פחות מכביצה, אולם חייב ליטול ידיו (כל שאוכל כזית ומעלה), ולכן למעשה נוטל ידיו שלוש פעמים בלילה הסדר: נטילת ידיים לכרפס, נטילת ידיים למרור (מי שאוכל כסדר הרגיל לא נוטל כאן ידיים הואיל וכבר נטל למצה) ונטילת ידיים לאכילת המצה לאחר האוכל. אמנם אם שמר ידיו בטהרה ובנקיות בין המרור למצה לא חייב ליטול שוב.

³⁰⁵ חייב לאכול כזית מצה באפיקומן, ואם יאכל את המצה בתחילה וירצה לצאת בה גם ידי חובת האפיקומן, יהיה אסור לו לאכול עוד אחריה כדי שיישאר טעם המצה בפיו, ולכן יקדים את הסעודה למצה, ועוד שהאפיקומן נאכל על השובע. אמנם אם יכול לאכול יותר כזיתות ינהג כך: אם יכול לאכול שתי מצות, יאכל את הראשונה בהתחלה, יברך עליה המוציא לחם, ועל אכילת מצה, ואת השנייה ישמור לאפיקומן. אם יכול לאכול שלוש מצות, יוסיף עוד מצה בכורך. אם יכול לאכול ארבע מצות יאכל שתיים בהתחלה אחרי ברכת המוציא כמו אדם רגיל.

³⁰⁶ כוסות קטנות מזכוכית שיש שנוהגים לשתות בהן קפה שחור מכילות רביעית ותו לא.

הואיל וצריכים הם לאכול ארבע כזיתות של מצה³⁰⁷. אמנם חולה שרגיל להזריק לעצמו זריקות רבות של אינסולין או שמקבל אינסולין דרך משאבה, ינהג כרגיל, ואם יצטרך יותר אינסולין יזריק לעצמו לפי הצורך. יש ממליצים לחולים אלו לצרוך יין יבש או חצי יבש ולמהול אותו במעט מים, ובכך להפחית מכמות הסוכר.

מותר לכולם (לאנשים בריאים ולחולים) **למדוד את שיעורי המצות והיין בחג (ובשבת) עצמו**, שהרי מדידת מצווה מותרת³⁰⁸, ובלבד שהמדידה נעשית במכשיר ידני ולא במכשיר חשמלי או מכשיר הפועל על סוללות וכד', והדבר מותר אפילו אם לא מודד בשביל עצמו אלא בשביל חברו, אולם טוב לעשות כן לפני החג כדי למנוע מהומה, וכל שכן שטוב שאנשים חולים ידעו עוד לפני החג כמה בדיוק עליהם לאכול ולשתות.

18. מגיד

החלק המרכזי והעיקרי של ההגדה הוא המגיד. כל השנה קיימת מצוות זכירת יציאת מצרים והיא אחת מעשר זכירות שאדם חייב לזכור בכל יום, אבל בפסח יש עניין מיוחד לספר ביציאת מצרים, שנאמר: 'וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר' – היום ההוא זה ליל הסדר. ההגדה מספרת על ר' עקיבא והזקנים שהיו מסובים כל אותו הלילה ומספרים ביציאת מצרים. סיפור זה בא להורות לנו את דברי חז"ל: 'כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח', ויש להאריך בסיפור יציאת מצרים ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים כולנו יודעים את התורה מצווה עלינו לספר ביציאת מצרים³⁰⁹. עיקר המצווה היא לספר לבני ביתו ובמיוחד לספר לקטנים. כיוון שכתוב: 'וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בִּנְךָ מָחָר לֵאמֹר', מצוות ההיגד (סיפור) לבנים היא ע"י שאילת שאלות ומתן תשובות. לכן ההגדה בנויה בצורה של שאלות, ומי שישאר עד הסוף, ויבין היטב את מבנה ההגדה, יוכל גם למצוא את התשובות לכל השאלות. כמו כן, כדי למשוך את הלב, בנו חז"ל את ההגדה שכולה בנויה בצורה של שאלות ותשובות שמטרתן לגרות את יצר הסקרנות של הילדים. כיוון שזו היא עיקר המצווה, חובה על עורך הסדר לומר דברים פשוטים ומובנים ושווים לכל נפש. ניתן גם לומר רעיונות על מהות החג ומשמעותו בזמן ההוא ובימינו אנו, אך דבר זה חייב להיות התוספת בלבד ולא עיקרי הדברים.

כיוון שקשה להאריך בהסברים במהלך קריאת ההגדה, שכן אנשים רעבים ועייפים, רצוי על עורך הסדר להסביר את מבנה ההגדה באופן פשוט, להסביר את עיקרי הלימודים המוזכרים בהגדה, ובזמן האוכל או אף אחריו, לפני ברכת המזון, להאריך ולהסביר עוד דברים על מהותו של חג הפסח. חשוב ליכור, כי עיקר הסדר, הוא דווקא סיפור הדברים וריבוי שבחו של הקב"ה על הניסים הגדולים והעצומים שעשה לנו, ולכן על כל עורך סדר להיערך לכך, ולנהל את הסדר בחכמה, וע"י כך למשוך את לב השומעים ולעורר בליבם אהבה למקום והכרה בגודל הנס שעשה ה' לנו מחמלתו עלינו.

לאחר הסעודה, יש להמשיך בקריאת ההגדה – זה ההלל הגדול, שהוא שבח מיוחד דווקא לפסח, שבח גדול שדברים רבים תלויים בו. יש לאומרו בנעימה, בשיר ובשמחה. לא מברכים על אמירת ההלל הזה, אולם כאמור לעיל רצוי לכוון לפטור אותו בברכת ההלל שבתפילה. לאחר ההלל הגדול נוהגים לקרוא את מגילת שיר השירים העוסקת בקשר האמיץ ובל יינתק שבין הקב"ה לבין עם ישראל שנוצר ונחשף בחג הגאולה שגאלנו הקב"ה מבית עבדותנו והוציאנו מאפילה לאורה. מצווה גדולה להישאר ער ולספר בשבחי ונפלאות

³⁰⁷ מאחר שלחולים אלו אין רגישות למצות, לכתחילה אין להקל באכילת ארבע כזיתות אלא אם כן הם מאוד סובלים, ואז ינהגו כמבואר לעיל. יש לדעת שב-100 סמ"ק מיץ ענבים יש פחות מ-70 קלוריות, ולכן השוהה רק רוב רביעית, היינו 45 סמ"ק, מקבל רק 32 קלוריות, כך שבסך הכול ישתה רק 180 סמ"ק, שיש בהם 142 קלוריות. (מתוך לב אברהם, על הלכות חולים ורפואה). יש להעיר שאם לא שתה אף פעם רביעית בבת אחת, יסמוך בברכה אחרונה על המסובים האחרים. עיין שו"ע ריג' ס"א ולחונים עליו.

³⁰⁸ עיין: שו"ע סימן ש"ו ס"ז. שו"ע הרב ס"ק יט'. פרי מגדים, אשל אברהם, ס"ק טז'. כף החיים ס"ק סב'. שו"ע סימן שכ"ג ס"א. משנה ברורה, ס"ק ה'.

³⁰⁹ כך אומרים התנאים בהגדה, וכוונתם בענוותנותם הרבה היא שאפילו הם לא כאלה, ולכן סביר להניח שגם אנו לא בדיוק עונים לקריטריונים אלו.

יציאת מצרים עד שיירדם ותבוא לו השינה, אולם מי שחלוש ולא יוכל להתפלל ביום כראוי יכול ללכת לישון³¹⁰, וראוי לו להרהר במיטה בדברי תורה על יציאת מצרים ובנפלאות גאולת מצרים.

ד ר ך ק ר י א ת ה ה ג ד ה

• **ההגדה והילדים:** יש לקרוא את ההגדה בקול רם מתחילתה עד סופה, וראוי להוסיף גם סיפורים שונים ומדרשי אגדה על סיפור יציאת מצרים, וכל המאריך בזה הרי הוא משובח³¹¹. חשוב לזכור כי עיקר מצוות הלילה הוא סיפור יציאת מצרים דווקא לילדים, ולכן יתחשבו בהם וינהלו את הסדר בהתאם. כמו כן, אם הילדים בגיל חינוך והם יכולים לשתות ארבע כוסות ולאכול מצה ומרור, אבל הם עייפים ולא יכולים להישאר לכל ההגדה, יסבירו להם בשפתם, ויערכו למענם 'סדר מקוצר', כולל הצגות וכד', וייתנו להם לאכול ולשתות והאנשים הגדולים ימשיכו לבדם. לעומת זאת, אם הילדים יכולים להישאר ערים עד אכילת המצה והמרור, עדיף שלא להאריך בקריאת ההגדה כדי שיוכלו לקיים מצוות אלו יחד עם הגדולים³¹².

• **קריאת ההגדה בחבורה:** למרות שבהרבה בתים נהוג שכל אחד קורא קטע אחד בקול רם בתורו, ראוי שכל אחד יקרא את כל ההגדה בעצמו, ולכן ראוי ששאר בני הבית יקראו בלחש עם הקורא. אמנם יש לציין שאם שמע את קריאת ההגדה מאדם אחר יצא ידי חובה, שכן להלכה שומע נידון כעונה, וכאילו אמר את הדבר בעצמו. גם נשים רשאיות וחייבות לקרוא את ההגדה, שהרי גם הן היו ביציאת מצרים³¹³.

• **דגשים בהגדה:** אם הקוראים אינם מבינים את הכתוב בהגדה, יש להסביר להם בכל שפה שהיא, ובמיוחד את הפיסקה: 'רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו ואלו הן פסח, מצה ומרור', וכן את ההסברים לכל אחד מהחייבים: 'פסח שהיו אבותינו אוכלים...', 'מצה זו שאנו אוכלים על שום מה...', 'מרור זה שאנו אוכלים על שום מה...'. אם לא הבין פסקה זו לפחות בהסבר פשוט, אינו יוצא ידי חובה כראוי³¹⁴. לכן יש להקפיד במיוחד על פסקאות אלו, לקוראן ולהסבירן היטב, טוב שכל אחד מהמסובים יאמר פסקאות אלו בעצמו.

• **קריאת ההגדה בקיצור:** כשאין אפשרות לקרוא את כל ההגדה ראוי לקרוא את הקטעים הבאים ולהסבירם לכל המסובים בכל שפה שהם מבינים, וכן להסביר בכל דרך שהיא כגון הצגות, תמונות וכד'. הקטעים הם: מתחילת 'עבדים היינו לפרעה במצרים' עד 'וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח'. לאחר מכן ידלג לקטע 'מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו' עד לסוף הקטע של 'ארמי אובד אבי'. לאחר מכן ידלג לקטע 'רבן גמליאל היה אומר כל שלא אמר...' עם ההסברים לכל דבר: 'פסח שהיו אבותינו...', 'מצה זו שאנו אוכלים...', 'מרור זה שאנו אוכלים...'. ידלג לפסקה 'בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו...', 'ואותנו הוציא משם...', 'לפיכך אנו חייבים להודות להלל... ברוך אתה ה' גאל ישראל'. כל שאר ההגדה היא מנהג שנהגו ישראל מדורות ראשונים, וראוי לקרוא את כולה בנחת ולהסביר את ההגדה, שהרי עיקר מצוות

³¹⁰ עיין: תוספתא, פסחים, פ"י ה"ח. רמב"ם, הלכות חמץ ומצה, פ"ז ה"א. שו"ע, סימן תפ"א ס"ב. מנחת חינוך, מצווה כא'. חסדי דוד (על התוספתא שם). אור לציון, ח"ג, סימן טו', אות י' בהערה.

³¹¹ ואין לחשוש להפסק רב בין הקידוש לסעודה, מאחר שבכל מקרה אנו לא סומכים אותם זה לזה.

³¹² פסחים קט', תוס' יו"ט, פסחים, פ"ט משנה ו'. שער הציון, סימן תע"ב, ס"ק ב'. חזון עובדיה, ח"ב, עמוד קנ"א.

³¹³ מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו ויקברו אותו רק לאחר היום טוב, לא יברך בעצמו את הברכות, וכן לא יקרא בעצמו את ההגדה, אלא ישמע מפי אחרים, ואם רצה לעשות כן בעצמו רשאי. חזון עובדיה, פסח, עמוד קי"ט.

³¹⁴ עיין: פסחים קטז', רשב"ם שם. רמב"ם, הלכות חמץ ומצה, פ"ח ה"ד, וכן פ"ז ה"ה. בקטע זה יש לדקדק במיוחד הואיל ונאמר בו: 'כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן פסח מצה ומרור'. אמנם הכוונה העיקרית היא לומר שזה הוא עיקר החג, ולכן גם אם לא הבין את הקטע הזה מעיקר הדין יוצא ידי חובה, אבל מאחר שההגדה מדגישה גם את האמירה ולא רק את האכילה בפועל, יש להקפיד מאוד גם על האמירה, ואם לא אמר דברים אלו ולא הבינם לא יצא ידי חובה כראוי, ולכן יש לומר אותה בכל שפה שהמסובים יבינו ולהסביר לכולם את מהות הדברים. כמו כן יש להסביר לכולם שדברים אלו מסמלים את השעבוד ואת היציאה לחירות – פסח הוא הקורבן שהקריבו ישראל, שמלמד על הרצון להיגאל, ועל המעשה החשוב הראשון שעשו, וכך בכל גאולה אנו צריכים להתעורר בעצמנו וליצור בנו רצון לפעול ולהראות נכונות לשמוע את דברי הקב"ה. מצה – היא לחם העוני, שמסמלת את היציאה החפוזה ממצרים ואת השחרור המיידי. מנגד המצה גם מבטאת את החירות מהחמץ, ולכן היא נקראת לחם האמונה. מרור – זה השעבוד הקשה והמר שאבותינו היו משועבדים. יש שים לב שהמרור איננו כל כך מר, ורק כשאוכלים הרבה ממנו אזי מתגלית מרירותו, והדבר מסמל את השעבוד, שבתחילה היה טוב לעם ישראל, והם היו שריו של פרעה, ורק לאחר מכן החל השעבוד הפיסי.

החג והלילה הזה הן סיפור יציאת מצרים ועיקר טעמי המצוות הקשורות אליה³¹⁵. כאמור לעיל, חייב לומר ולהבין את דברי רבן גמליאל וכן את כל הקטעים העוסקים בפסח, במצה ובמרור, ואם לא אמרם או שלא הבינם לא יצא ידי חובה כראוי, ולכן כל עורך סדר ישתדל לבארם היטב.

סימני הסדר ומשמעותם

קדש: מוזגים כוס ראשונה ומברכים. **ורחץ:** נוטלים ידיים לטיבול ראשון ללא ברכה. **כרפס:** מטבילים ירק במי מלח או חומץ, מברכים פרי האדמה ואוכלים פחות מכזית. **יתץ:** חוצים את המצה האמצעית לשניים, ומחביאים את החלק הגדול לאפיקומן. **מגיד:** קוראים את ההגדה מן 'הא לחמא עניא' עד 'גאל ישראל'. **רחצה:** נוטלים ידיים לסעודה. **מוציא:** מגביה את שתי המצות השלימות כשהפרוסה ביניהן, ומברך 'המוציא לחם מן הארץ'. **מצה:** מחזיק בפרוסה שבין שתי המצות השלימות, מברך על 'אכילת מצה' ואוכל בהסבה כזית מהמצה השלמה העליונה, וכזית מהמצה המחולקת. **מרור:** מטביל כזית מרור בחרוסת מברך על אכילת מרור ואוכל ללא הסבה. **כורך:** כורך ביחד מצה עם מרור ואוכל את שניהם בהסבה. **שולחן עורך:** אוכלים סעודת מצווה לכבוד החג. **צפון:** אוכלים כזית מהאפיקומן בהסבה. **ברך:** מוזגים כוס שלישית ומברכים עליה ברכת המזון. **הלל:** מוזגים כוס רביעית וגומרים עליה את ההלל (ללא ברכה). **נרצה:** העושה כן, עשה סדר כהלכתו, והקב"ה רצה בכל מעשיו (שמח בכל מעשינו).

19. דגשים לחג הפסח

הגמרא דרשה מהפסוק 'דבר בעיתו מה טוב' שכל הלומד הלכה או פרק הקשור לזמנו מביא ברכה לעולם, ולכן ראוי שכל אחד יעסוק לפי רמתו בהלכות שעוסקות בפסח, במשניות של מסכת פסחים וכד'. ראוי ללמוד במדרשים העוסקים בסיפור יציאת מצרים, ולנסות לחוות להראות את עצמנו ולראות אותנו כאילו אנו באמת יוצאים ממצרים. במוצאי החג מתחילים לספור את העומר. למנהג הספרדים אומרים לפני הספירה את סדר קצירת העומר, לשם ייחוד וסופרים.

כדאי לזכור כלל שעוזר להתמצא בימי הספירה: מספר השבועות השלמים יהיה תמיד באותו לילה שחל ליל הסדר, וכגון שהשנה אנו מתחילים לספור במוצאי יום שבת, כך שבערב שבת שהוא מוצאי שביעי של פסח נספור שבוע שלם, ובכל ערב שבת נוסיף שבוע לספירה. עיין עוד לקמן בדיני ספירת העומר.

20. הלכות חול המועד

הלכות חול המועד רבות הן, ולכן נזכיר רק את עיקרן ותמציתן. חול המועד, הוא יום חול שחל (קורה) בתוך ימי המועד, ולכן דיניו מורכבים מהלכות רגילות של חול והלכות החג, ולכן לדוגמה מותר להבעיר אש וכד', אבל אין מניחים תפילין כל חול המועד³¹⁶. יש להשתדל ללבוש בגדים חגיגיים יותר, כגון בגדי חג, אם עבודתו אינה מלכלכת. בנוסף, ראוי לזכור את דברי חז"ל שלא ניתנו שבתות וימים טובים לישראל אלא כדי שיהיו פנויים בהם לעסוק בתורה, ודווקא אנשים שעמלים רוב הזמן, ישתדלו יותר ללמוד ולקבוע עיתים לתורה בחג ובחול המועד, וכל אדם יידע שערך לימוד התורה בזמן זה הוא גדול מאוד. יש לציין שמשנה רבינו עליו השלום תיקן שצריך ללמוד הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת (שבועות) בעצרת, והלכות חג (סוכות) בחג, ולכן ראוי לכל אחד ללמוד ולו מעט מההלכות חג הפסח כל יום מימי החג, וכגון שילמד מספר דקות לאחר התפילה את הלכות החג³¹⁷, וראוי שיזכירו את הלכות חול המועד ושאר דיני החג בהלכות שאומרים בזמן התפילה. בשבת חול המועד האשכנזים נוהגים לקרוא את מגילת שיר השירים.

³¹⁵ שו"ע הרב, סימן תע"ג ס"ק מג'. כף החיים ס"ק קנג'.

³¹⁶ זהו מנהג הספרדים בכל המקומות, וכך נוהגים גם האשכנזים שבארץ ישראל.

³¹⁷ מגילה ד, שפת אמת ד"ה מאי איריא. מגילה לב.

• **מלאכה:** חול המועד אסור בכל מלאכה, חוץ ממלאכת דבר האבד, שהותרה בגלל חסרון כיס, ולכן כל אדם ישתדל אם יוכל לא לעבוד בימים אלו ולבלות עם משפחתו ואם יעשה כן, מה טוב ומה נעים לו ולמשפחתו. מי שחייב לעבוד בחול המועד, ישתדל בכל זאת להדגיש לעצמו ולסביבתו כי אנו נמצאים בחג, ולכן ישתדל לא להרבות בכל מיני משימות בעבודתו, וישתדל לשנות דברים, ולעשותם שלא כמו הדרך הרגילה, אם ניתן. מותר בחול המועד לעשות מלאכות שהן לצורך המועד, ובלבד שלא יכוון זאת מראש למועד, היינו שלא דחה אותם מימי החול לחול המועד בגלל שעכשיו יש לו יותר זמן. אמנם מלאכת אוכל נפש ומכשיריה מותרת בחול המועד, ואפילו אם כיוון זאת לימי המועד, כל שיש בזה צורך למועד. אף על פי כן ישנו הבדל בין מלאכת אוכל נפש לבין הכנת ותיקון כלי האוכל, שניתן להכין את האוכל ע"י אומן אפילו אם כיוון זאת לימי המועד, בעוד שבמכשירי אוכל נפש התיקון תיקון ע"י אומן רק אם לא כיוון מראש מלאכתו למועד, וכגון שהכלי התקלקל מלפני חול המועד אולם לא הספיק לתקנו, וכל שכן כשהתקלקל תוך ימי המועד, יכול לכתחילה לתקנו תיקון טוב ע"י אומן. לכן ניתן להשחזי סכין, או שיפוד וכד', וכן מותר לתקן מכשיר חשמלי שהתקלקל אם המכשיר מיועד לאוכל הנדרש לימי חול המועד כטוסטר, קומקום חשמלי וכד', והיתר זה הוא אפילו כשתקנו תיקון גמור ע"י אומן³¹⁸. פעולה שאינה מלאכה ואינה טרחא כה גדולה מותר בחול המועד, ומותר לקבל עליה שכר, ולכן מותר לעבוד בתור שמרטפית (בייבי-סיטר), וכן מותר להעביר חפץ למישהו בתשלום, וכן מותר למשגיח כשרות לקבל שכר עבור עבודתו³¹⁹. אמנם אסור לאדם לעשות מלאכה בחול המועד אם לא ישתמש במלאכה זו לצורך המועד, ואפילו אם זו מלאכת מצווה. לכן אין להכין קשר של תפילין, או לטוות ציצית בחול המועד כדי להטילה בבגד אחר המועד. למרות האמור, אם אין לו פנאי למלאכת מצווה זו אחר המועד רשאי לעשותה לצורך עצמו בחול המועד, ולא עבור אחרים³²⁰.

• **כתיבה:** יש איסור לכתוב בחול המועד, אך מותר לכתוב דברי תורה, כדין דבר האבד, שמא ישכחם. מי שצריך לכתוב דברים אחרים ישתדל לכתוב בשינוי, והשינוי הטוב ביותר הוא שיכתוב ביד שאינו רגיל לכתוב בה, אך אם הדבר יפגע בעבודתו, יחליף את צבע העט ויכתוב בצבע אחר, כגון ירוק או כתום וכד'. מותר לכתוב במחשב, כיוון שכתב המחשב מוגדר ככתב שאינו מתקיים, אך אסור להדפיס את מה שכתב, אלא אם כן זקוק לכך, לצורך עבודתו.

• **צורך מצווה ורפואה:** אע"פ שאסור להתגלח ולהסתפר בחול המועד, מותר להתגלח או להסתפר מחמת סיבה רפואית, וכגון שצריך לגלח שערות סביב פצע כדי להניח תחבושת³²¹. רפואה מותרת בחול המועד, ואפילו זו מלאכה גמורה ואין סכנה לחולה ממחלתו, אולם אין לעשות מלאכה גמורה עבור מיחושם בעלמא³²². נטילת תרופות וויטמינים (כשרים לפסח) מותרת לגמרי בחול המועד. אין לקבוע ניתוחים או טיפולי שיניים לחול המועד, אלא אם כן נגרם צער או נזק לחולה³²³, וכגון שאין לקבוע תורים לניקוי אבנית מהשיניים לחול המועד.

• **טיול:** יש הנוהגים לטייל ברחבי ארצנו הקדושה, ומנהג טוב הוא, ואמרו חז"ל: 'כל המהלך ארבע אמות בארץ ישראל מובטח לו שהוא בן העולם הבא'³²⁴. למרות שאסור בכל חודש ניסן ללכת לבית העלמין,

³¹⁸ שו"ע, סימן תקלו' ס"א. משנה ברורה, ס"ק ב'. סימן תקלג' ס"א. משנה ברורה, ס"ק א'-ג'. שער הציון אות ג'. משנה ברורה, סימן תקמ', ס"ק כז'. פסקי תשובות, סימן תקלג' ס"א.

³¹⁹ ביאור הלכה, סימן תקמא', ד"ה אלא בעינן.

³²⁰ אמנם אם אין לו מה לאכול יכול לעשות מלאכה לצורך אחרים על מנת להתפרנס.

³²¹ שו"ע, סימן תקלא', ס"ח. מג"א ס"ק יב'. ביאור הלכה, ד"ה כל אדם מותר ליטול שפה.

³²² חיי אדם, כלל קי' אות יז'. נשמת אדם. באר משה, ח"ז, סימן טז'.

³²³ אגרות משה, ח"ג, סימן עא'. שמירת שבת כהלכתה, פרק סו', הערה פח'.

³²⁴ כתובות קיא.

מותר לפקוד את קברי הצדיקים. לפוקדים את שריד בית מקדשנו – הלוא הוא הכותל המערבי – נאמר כי חייבים אנו לזכור כי הוא רק השריד ועלינו להתפלל בכל כוחנו ובכל מאודנו על בית המקדש עצמו, ולכן העומדים להתפלל את תפילת העמידה בכותל, צריכים לפנות בגופם מעט שמאלה, אל מקום קודש הקודשים ששם אבן השתיה. יש לזכור כי בכל מקרה אין לקנות דבר בחנויות שונות, אלא אם כן יש לה כשרות. כמו כן רצוי להימנע מקניית אוכל פתוח גם מחנויות אלו.

• **מציאת חמץ במהלך הפסח:** אם מוצא חמץ בחג עצמו (ביום טוב), היינו ביום פסח, או בשבת חול המועד, או בשביעי של פסח יכפה עליו כלי, דהיינו לא יטלטל אותו אלא יניח עליו כלי כך שלא יבואו בטעות להרימו, ובמוצאי החג או השבת יבערו את החמץ, וראוי לבער אותו בשריפה. אם מוצא חמץ ברשותו בחול המועד יש לבער אותו מיד. אם מוצא חמץ שלא ברשותו או שהולך למכולת או ברחוב וכד', ורואה שיש דבר חמץ על הרצפה לא ירים אותו כדי שלא יזכה בו³²⁵.

• **מנהגים שונים בפסח:** מאחר שבחג הפסח מצויים חומרות רבים ומנהגים שונים, יש רבים וטובים שנוהגים כלל לא לאכול מחוץ לביתם במהלך החג, ולכן אם באו אורחים לאדם בימי החג ולא רצו לאכול בביתו לא ייפגע, וכדי שלא ייווצר מצב שאינו נעים, עדיף שישאל אותם אם הם רוצים דבר מה, ויגיש להם רק לפי בקשתם והסברם. כמו כן אין לזלזל בשום מנהג שנהגו בו ישראל קדושים, וכן נהג האר"י הקדוש, ולכן לא ידחה את אורחיו (או את מנהגי משפחתו) כלאחר יד, אלא יכבדם.

21. שביעי של פסח

יום הפסח הוא יום טוב, וכל הלכות יום טוב נוהגות בו במלואן, כלומר: כל מלאכה אסורה בו, כמו בשבת מלבד מלאכת אוכל נפש שהותרה, כלומר **שמותר לבשל לעצמנו אוכל כדי צורכנו בלבד!**

• **דיני בישול ביום טוב:** אין לבשל יותר מהכמות שזקוקים לה למהלך החג, וכל שכן שאין לבשל בחג כדי להשאיר לימי החול. העברת אש מותרת, אך לא הבערתה, ולכן יש לקחת ע"י קיסם עץ אש (או סתם נר) מנר שהדלקנו לפני הדלקת הנרות, ואיתו להדליק את הגז ולבשל או לטגן את מה שאנו זקוקים לו. גם מלאכת כיבוי אסורה, ולכן אין לכבות את הקיסם או הנר לאחר שהדליקו בו את הגז וכן אסור לכבות את הגז לאחר השימוש. אמנם אם רוצה לשתות שתיה חמה, יכול למלא קנקן עד קצהו להרתיחו על הגז הדלוק, והמים יגלשו ויכבו את האש. לאחר שהגז כובה, מותר וצריך לסגור את ברז הגז. כיום ניתן להשיג שעון מיוחד שתפקידו לכבות את הגז הנקרא 'חגז', וזו האפשרות הטובה ביותר והבטיחותית ביותר לכיבוי הגז בחג. לכתחילה יבשל בחג רק מאכל שאין אפשרות להכינו מבעוד יום (מאתמול) מאחר שטעמו ישתנה לרעה, כגון: ביצת עין, חביתה וכיוצ"ב, אבל כל דבר שיכולנו להכינו מבעוד יום וטעמו לא היה משתנה לרעה כגון: ביצה קשה, מרק או תבשילים למיניהם, אסור להכין ביום טוב. בשעת הדחק, שלא הספיק להכין מערב יום טוב בגלל קוצר הזמן, יוכל להכין גם ביום טוב עצמו. ניתן להניח מאכלים ישירות על הפלטה, ואפילו אם מאכל זה מכיל רוטב. מי שחושב שישתבך בכיבוי הגז או בהעברת האש מנר לנר, שלא ישתמש כלל באופציה זו, ויאכל ביום טוב מאכלים שבישל אתמול, ויחמם על פלטה חשמלית (שכמובן הכשיר לפסח), כמו בשבת רגילה.

³²⁵ אם החמץ אינו ברשותו לא עובר על איסור בל יראה ובל ימצא, וכל עוד שלא אוכל אותו כמובן גם לא עובר על איסור אכילה והנאה. אמנם אם מגביה את החמץ הרי מכניס אותו לרשותו במעשה זה, ואז עלול לעבור עליו באיסורי בל יראה ובל ימצא, אולם אם יש הכרח להרים את החמץ, יתכוון במפורש שלא לזכות בו. יש לציין שבמקרה שצריך לשרוף את חמץ, וכגון שמצא אותו בחול המועד בביתו, רצוי לשרוף את החמץ מבלי להרימו, ולכן ישתדל לדחוף אותו ברגלו למקום שיכול לשרוף אותו ואז יבער אותו או ישפוך עליו חומר ניקוי, כך שהוא כבר נפגם, ואז יטלטל אותו וישרוף אותו.

- **חשמל:** חשמל אסור בחג כמו בשבת, ולכן אין להדליק או לכבות את האור או מזגן או תנור בחג. אמנם ניתן לכוון את שעון השבת שידליק ויכבה את האור בביתו, ובניגוד לשבת מלאכת בישול מותרת, ולכן יכול להפעיל כיריים חשמליות בעזרת שעון שבת ולבשל עליהן והוא הדין לתנור (הכשר לפסח כדין) וכל כיוצא ב³²⁶.

לפני הדלקת נרות תדליק האישה נר גדול שיחזיק לפחות לעשרים וארבע שעות, ממנו יהיה ניתן להעביר אש ע"י נר אחר, ולהדליק את הגז, שהרי שביעי של פסח הוא ככל יום טוב, שמותר לבשל בו על אש וכן מותר להעביר אש ממקום למקום אבל אין להבעיר אש כלל. יש להדליק נרות בערב החג (יום חמישי) ויברכו עליהם: 'להדליק נר של יום טוב'. אין אומרים ברכת 'שהחיינו' לא בקידוש ולא בהדלקת הנרות. בליל החג אין אומרים הלל שלא כבליל הסדר, אבל נוהגים לקרוא את שירת הים ברוב עם הדרת מלך, ויש שנוהגים לומר סדר לימוד מיוחד, ועל כולם תבוא ברכת טוב, מאחר שהעיקר הוא להרבות בסיפור הנס ובהודאה לקב"ה. השנה יש לנו כמה הלכות הקשורות לשביעי של פסח ולשבת שלאחרי: 1. הלכות בישול ביום טוב. 2. הלכות עירובי תבשילין, והכנה מיום טוב לשבת.

- **הלכות בישול ביום טוב:** יום הפסח הוא יום טוב, וכל הלכות יום טוב נוהגות בו במלואן, כלומר: כל מלאכה אסורה בו, כמו בשבת מלבד מלאכת אוכל נפש שהותרה, **כלומר שמותר לבשל לעצמנו אוכל כדי צורכנו בלבד!** ולכן אסור לבשל יותר מהכמות שזקוקים לה למהלך החג. בשביל לבשל, הותרה לנו העברת אש, אך לא הבערתה, ולכן יש לקחת ע"י קיסם עץ אש (או סתם נר) מנר שהדלקנו לפני הדלקת הנרות, ואיתו להדליק את הגז ולבשל או לטגן את מה שאנו זקוקים לו. כיוון שלא הותרה מלאכת הבערה וכיבוי, אין לכבות את הקיסם או הנר לאחר שהדליקו בו את הגז וכן אסור לכבות את הגז לאחר השימוש, ולכן יש להשאיר אותו פתוח או להכין לעצמו שתיה חמה (שיהיה חייב לשתותה) ולמלאותה כמעט עד לסוף הקומקום, כך שברגע שהמים ירתחו, יגלשו הם על הגז, ויכבו אותו. לאחר שהגז כובה, מותר וצריך לסגור את ברז הגז. כיום יש שעון מיוחד שתפקידו לכבות את הגז הנקרא 'חגז', ואם האדם רוצה להשתמש בגז, האפשרות הטובה ביותר לכבות אותו לאחר השימוש היא באמצעות שעון זה. אסור להשתמש בחשמל בשבת וביום טוב, אך ניתן להשתמש בו על ידי שעון שבת, ולכן ניתן לכוון את שעון השבת שידליק ויכבה את האור בביתו, וכן אם יש לו כיריים של חשמל, יכול להשתמש בהם ע"י שעון שבת³²⁷. בשבת מלאכת בישול נאסרה ולכן חובה להשתמש בפלטה או להניח את המאכלים על אש מכוסה בטס ברזל וכד', ואע"פ שביום טוב מלאכת בישול הותרה בניגוד לשבת כמבואר וניתן להניח את המאכלים ישר על האש ולא להשתמש בפלטה, מי שחושב שישתבך בכיבוי הגז או בהעברת האש מנר לנר, שלא ישתמש כלל באופציה זו, ויאכל ביום טוב מאכלים שבישל אתמול, ויחמם על פלטה חשמלית (שכמובן הכשיר לפסח), כמו בשבת רגילה³²⁸. בכל אופן, יש לזכור כי ההיתר לבשל דברים חדשים ביום החג עצמו הוא רק להכין דברים שאין לנו אפשרות להכיןם מבעוד יום (מאתמול) מאחר שטעמם ישתנה לרעה, כגון: ביצת עין, חביתה וכיוצא ב, אבל כל דבר שיכולנו להכינו מבעוד יום וטעמו לא היה משתנה לרעה כגון: ביצה קשה, מרק או תבשילים למיניהם, אסור להכיןם ביום טוב, ובשעת הדחק, שלא הספיק להכיןם מערב יום טוב בגלל קוצר הזמן, יוכל להכיןם גם ביום טוב עצמו.

³²⁶ המקלים להאריך או לקצר שעון שבת באופנים מסויימים ביום שבת יכולים לעשות כן גם ביו"ט, ויש להם על מי שיסמכו, אבל לכתחילה ראוי שלא להאריך או לקצר את שעות פעילות השעון כלל, בין ביו"ט ובין בשבת, מחשש לאיסורים שונים, ולכן ישתדלו מבעוד יום לחשב את שעות פעילות הפלטה ומוצרי החשמל השונים.

³²⁷ המקלים להאריך או לקצר שעון שבת באופנים מסויימים ביום שבת יכולים לעשות כן גם ביו"ט, ויש להם על מי שיסמכו, אבל לכתחילה ראוי שלא להאריך או לקצר את שעות פעילות השעון כלל, בין ביו"ט ובין בשבת, מחשש לאיסורים שונים, ולכן ישתדלו מבעוד יום לחשב את שעות פעילות הפלטה ומוצרי החשמל השונים.

³²⁸ אולם לא צריך כלל להניח הפסק בין הפלטה לתבשיל, שהרי אין ביו"ט איסור בישול כלל.

• **הלכות עירוב תבשילין:** אין לבשל שום דבר לצורך שבת ללא עירוב תבשילין³²⁹. יש להכין תבשיל בשיעור כזית (27 גרם ומעלה) ופת לעירוב בשיעור כביצה או יותר (54 גרם ומעלה). אמנם צריך להכין את התבשיל לפני החג ושלא יתקלקל עד השבת, ולכן נוהגים להכין ביצה קשה, אולם יכול לקחת כל מאכל מבושל בשיעור זה כגון קציצת בשר או עוף מבושלים. לכן יכין את התבשיל ולפחות שתי מצות. לאחר שבישלנו את המאכל, נוטלים את המצות ואת המאכל ומברכים 'אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על מצוות עירוב', ומניחים אותם במקום שמור שלא יבואו לאוכלם בטעות ביום טוב. גם בבין השמשות מותר להניח עירוב תבשילין, ולדעת הרב **עובדיה יוסף** זצ"ל אף יברכו על עירוב כזה, אולם לדעת הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל לא יברכו עליו, וכן עיקר להלכה, משום שספק ברכות להקל, וכן נוהגים גם האשכנזים שלא מברכים על עירוב שמניחים אותו בבין השמשות³³⁰. מצווה לאכול את עירוב התבשילין כלחם משנה בסעודת שבת, ולאכול את התבשיל בסעודה שלישית³³¹. רב העיר צריך להניח עירוב תבשילין עבור כל בני העיר, ויוסיף 'לנא ולכל בני העיר הזאת', אולם אדם לא יסמוך על עירוב זה אלא כשלא יכול להניח עירוב בעצמו, ואם יכול לערב בעצמו אבל בכל זאת סומך על עירובו של רב העיר ולא מניח עירוב נקרא פושע, ולדעת מרן השו"ע לא יוצא בעירוב של רב המקום³³². גם אישה יכולה להניח עירוב תבשילין ולברך עליו, וכגון שגרה לבד או שבעלה לא נמצא כעת וחוששת שיתאחר ולא יספיק להניח³³³. ניתן להניח עירוב תבשילין החל מיום רביעי בלילה, וכן יעשה מי שחושש שישכח להכינו בערב החג, אולם טוב להכינו ביום חמישי כשעוסק בבישולים לשבת, וכך לא ייעלם עירובו. בכל מקרה שזכר שלא הניח עירוב תבשילין ולא יכול להניחו עתה ישאל חכם מה לעשות. את הבישולים שנעשים לכבוד השבת יש לעשות מוקדם כשיש עוד זמן ביום, ולא בסמוך לכניסת השבת³³⁴. גם מי שלא רוצה לבשל מהחג לשבת יניח עירוב תבשילין, כי יש הסוברים שללא הנחת עירוב התבשילין לא ניתן להדליק את נרות השבת.

• **נוסח עירוב התבשילין ותרומו:** 'ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קידשנו במצוותיו וציוונו על מצוות עירוב', ומיד לאחר כך אומר: 'בדין עירובא יהא שרי לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולתיקוני (ולשחוט) ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מיום טוב לשבת', ותרומו בעברית: 'בערוב זה יהא מותר לנו לאפות ולבשל ולהטמין ולתקן (ולשחוט) להדליק הנר ולעשות כל צרכינו מיום טוב לשבת'. מי שלא מבין את נוסח העירוב בארמית יאמרו בעברית, וראוי שגם מי שמבין ארמית יחזור לאומרו בעברית, כדי שהבנתו תהיה זכה וברורה יותר.

▪ **הדלקת נרות השבת:** יש להדליק נרות השבת בזמן שהוא ודאי חג ולא שבת, כדי שלא להיכשל באיסור הדלקת אש בשבת, וכמובן יעשו זאת ע"י העברת האש ולא הדלקתה. מי שאין לו אש דולקת להעביר ממנה, וכגון שכבה נרו ואין לו אפשרות לקחת אש מאדם אחר, לא ידליק בעצמו אש, בין במצית בין בגפרורים, ולכן יימנע מהדלקת נרות שבת. יש להכין מערב החג מערכת פמוטים נוספת, מאחר שהדבקת הנרות לפמוטים (בנרות שעווה ופארפין) אסורה משום מלאכת ממרח, וכן תקיעת הפתיל בחלק השעם שצף (בנרות השמן) אסורה משום תוקע. אם לא הכינו נרות נוספים לפני החג, ידליקו נרות שבת בכל צורה שבה לא יהיו איסורי הדבקת הנרות (מירוח) ותקיעת הפתיל בשעם (מכה בפטיש) ובלבד שלא תהיה

³²⁹ שו"ע, סימן תקנ"ז, ס"א.

³³⁰ עיין כף החיים, סימן תקנ"ז, ס"ק י'. כמו כן, אם התפלל ערבית של יום טוב או אפילו רק אמר 'ברכו' וזכר שלא הניח עירוב תבשילים, אע"פ שעוד לא שקעה השמש לא יניח עוד עירוב, הואיל ומבחינתו כבר חג, אבל מאחר שעתה עדיין יום יכול לסמוך על עירובו של רב העיר ולא נקרא פושע.

³³¹ בן איש חי, שנה ראשונה, צו, אות ב'.

³³² שו"ע, סימן תקנ"ז, סעיפים: ד', ז', י', יא', יב'.

³³³ שו"ע ס"א ונ"כ.

³³⁴ בן איש חי, שנה ראשונה, צו, אות ח'. משנה ברורה, ס"ק ג'.

חלילה סכנה, והטוב ביותר להדליק במקרה זה בנרונים, שהם נרות שעווה (פארפין) המונחים בכלי אלומיניום.

כניסת השבת (פרשת שמיני): ירושלים-18:24. תל אביב-18:45. ירוחם-18:4.

22. וידוי מעשרות

אנו מפרשים מעשר עני בשנה שלישית והשישית לשמיטה. אחרי שנים אלו, כלומר בשנה הרביעית והשביעית, יש להתוודות לפני ה' ולומר שאכן נתנו את כל המתנות שהיינו צריכים לתת. כשהיה בית המקדש בנוי, היו מגיעים האנשים לבית המקדש ומתוודים ואומרים לפני ה' שנתנו את כל המתנות שהיו צריכים לתת, ולכן גם כיום במנחה של יום שביעי של פסח שהוא סוף החג שבו היו נמצאים בבית המקדש יש לקיים את וידוי המעשרות³³⁵. מהדין כאשר מפרש תרומות ומעשרות שלא כסדר (דהיינו שנותן קודם ללוי, או לעני וכד'), או שהטבל נשרף, או שהפריש בטומאה אינו צריך להתוודות. לכן מהתורה אנו לא צריכים להתוודות כיום, מאחר שאנו מפרשים את התרומות בטומאה. אמנם המנהג הוא לקרוא בציבור את פרשת וידוי המעשרות, מתוך חומש או תנ"ך עם טעמים כקורא בתורה. יש לקרוא פרשה זו בזמן תפילת מנחה, ומאחר ויש לקיים את המצוות ברוב עם, יקראו בזמן שיש יותר אנשים בבית הכנסת, ולכן אם יודע שאנשים יישארו לאחר התפילה יקרא לאחריה, ואם יודע שהרוב מתאספים לפני התפילה ולאחריה הולכים, יקראו לפני התפילה. מצווה מן המובחר שכל אדם יקרא בעצמו את פרשת וידוי מעשרות. לאחר מכן אומרים תפילה על הוידוי, בה אנו מתפללים שנזכה לקיים מצווה זו כתקנה כשבית המקדש בנוי על מכונו במהרה בימינו.

דברים פרק כו, פסוקים יב'-טו':

כִּי תֵכְלֶה לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל מַעֲשֵׂי הַתְּבוּאָתָךְ בַּשָּׁנָה הַשְּׁלִישִׁית שָׁנַת הַמַּעֲשֵׂר וְנָתַתָּה לַלְוִי לַגֵּר
לִיתּוֹם וְלֹאֱלֻמָּנָה וְאַכְלוּ בִשְׁעָרֶיךָ וּשְׁבָעוּ. וְאַמְרַתְּ לִפְנֵי ה' אֱלֹקֶיךָ בְּעֶרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבֵּית
וְגַם נָתַתִּיו לַלְוִי וְלַגֵּר לִיתּוֹם וְלֹאֱלֻמָּנָה כָּכָל מִצְוַתְךָ אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי לֹא עֲבַרְתִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ
וְלֹא שָׁכַחְתִּי. לֹא אֲכַלְתִּי בְּאֲזִי מִמֶּנּוּ וְלֹא בְּעֶרְתִּי מִמֶּנּוּ בְטֵמֵא וְלֹא נָתַתִּי מִמֶּנּוּ לַמֵּת
שָׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' אֱלֹקֵי עֲשִׂיתִי כָכָל אֲשֶׁר צִוִּיתָנִי. הִשְׁקִיפָה מִמַּעוֹן קֹדֶשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבִרְךָ
אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כִּי אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתֵינוּ אֶרֶץ זָבַת
חֶלֶב וּדְבַשׁ.

יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו כשם שזכינו לקיים מצוות ביעור מעשרות ווידוי מעשרות, כן יזכנו הקב"ה לקיים מצוות הפרשת תרומות ומעשרות מהתורה, וכן קיום מצוות ביעור ווידוי מעשרות מהתורה, בביאת גואל צדק ובבניין בית המקדש במהרה בימינו. אמן כן יהי רצון.

³³⁵ ויש בזה סמל של תפילה שאנו מושכים את הוידוי עד לסוף החג שאולי נזכה ויבנה כבר בית המקדש, ואע"פ שלא נוכל להקריב קורבן פסח אם יבנה לפני שביעי של פסח, שכן הקורבן קרב רק במועדו, היינו בזמנו המיוחד לו, יום יד בניסן, נוכל לזכות לקים מצווה זו וכן לקיים מצוות פסח שני.

23. שבת שאחרי שביעי של פסח

איסורו חג הוא היום שחל מיד לאחר השבת, בשבת זו יש לנהוג בשמחה יתירה, וכדרשת חז"ל: 'כל העושה איסור (=קשר, כלומר המשך) לחג באכילה ושתיה – מעלה עליו הכתוב כאילו בנה מזבח והקריב עליו קורבן, שנאמר: 'איסורו חג בעבותים עד קרנות המזבח'. בשנה רגילה בדרך כלל ביום זה גם חלה המימונה אולם השנה בשל יום השבת הדינים שונים מעט מהרגיל:

מה מותר לאכול בשבת שאחרי שביעי של פסח: שאלה זו שייכת בכל המאכלים שלא אוכלים במשך כל חג הפסח, כלומר האם ואיך ניתן לאכול חמץ בשבת זו, האם מותר לאוסרים אכילת קטניות לאוכלם בשבת זו, וכן האם מותר למחמירים באיסור שרויה לאכול מצות שרויה בשבת זו:

▪ **אכילת חמץ:** מצד הדין נגמר איסור החמץ מיד בצאת החג, אולם עדיין אסור לנו לאכול חמץ, שכן אסור לאכול חמץ שעבר עליו הפסח. לאור זאת, המוצא חמץ בביתו במהלך השבת שאחרי שביעי של פסח לא יכול לאכול אותו, וכן המקבל חמץ מאדם אחר. אמנם מותר לאכול חמץ שנמכר לגוי, אבל ראוי להדגיש שהמכירה אינה משחק, ומאחר שמכירה לזמן אינה מכירה אנו מוכרים את החמץ לגוי לעולם, אלא שמאחר שמדובר בסכום כסף גדול הוא לא משלם הכל בבת אחת, אלא רק מקדמה, והרבנות קובעת עם הגוי למוצאי החג ואז מציעים לו שישלם את יתרת התשלום והחמץ יהיה שלו, או שישכים שאנו נקנה ממנו, ונעשה קניין נוסף כדין וכהלכה. כידוע, אסור לסחור בשבת ולעשות קניינים, ולכן קניית החמץ מיד הגוי לא יכולה להתבצע במוצאי שביעי של פסח, הואיל ועתה שבת, ולכן קניין זה יוכל להתבצע רק במוצאי השבת. לאור זאת, בשבת הזו אין לאכול גם מהחמץ שמכרנו לגוי.³³⁶

▪ **אכילת קטניות:** הנוהגים להימנע מאכילת קטניות במהלך ימי הפסח מותרים בכל סוגי הקטניות ביום שבת, אולם לא יכולים להכין אותם בחג בשביל השבת גם אם הכינו עירוב תבשילין, שכן בזכות הנחת העירוב, מותר לנו להכין לשבת רק מאכלים שאנו יכולים לאכול ולהגיש לאורחים, ולכן אם מתארחים אצלו בחג אנשים הנוהגים לאכול קטניות יכול לבשל תבשילי קטניות לצורך יום השבת, ויש מתירים להכין מאכלים אלו אם במקום שגר יש גם אנשים הנוהגים לאכול קטניות אע"פ שאינם מתארחים בביתו, שמא יבואו אליו בשביעי של פסח וירצה להגיש להם קטניות.³³⁷ אמנם אם יש לו מאכלי קטניות מוכנים יכול לאוכלם בשבת שהרי אין צורך למכור מאכלים אלו במכירת חמץ, וכגון שאשכנזים יכולים לאכול עוגיות מבטנים או עוגיות קוקוס המכילות שמני קטניות וכד' ביום שבת, ובלבד שלא יניח עוגיות אלו עם עוגיות חמץ הנמכרות לגוי, וכן לא יניחו עוגיות אלו במקום שמאפסן את מה שמוכר לגוי.³³⁸

³³⁶ למרות האמור, הרב עובדיה זצ"ל (חזון עובדיה, פסח, עמוד קכ"ג ס"כ) הקל לאכול מחמת שנמכר לגוי באותה השבת, ובלבד שלא יטול ממנו בשביעי של פסח, שאם לא כן גם עבר על איסור בל יראה ובל ימצא, וגם החמץ נידון כחמץ של יהודי שעבר עליו הפסח שאסור בהנאה. טעם ההיתר הוא שלא אומרים מוקצה מחמת יום שעבר, ולכן למרות שהחמץ היה מוקצה ביום שיש ואלו בבין השמשות של ערב שבת, החמץ אינו מוקצה ביום שבת, אולם יש להוסיף בטופס המכירה שהגוי מסכים לכל הרוצה ליטול מהחמץ שלו רשאי לעשות כן, ולאחר מכן הגוי יתחשבן איתו על סכום החמץ שלקח. למעשה, מאחר שדעת הרבה פוסקים להחמיר בזה, וכן יש חשש שיבואו לקחת מהחמץ גם בבין השמשות או בשביעי של פסח, ועוד שכן עלולים לאכול חמץ בכלי הפסח, והדבר עלול להצריך להכשיר את כליו מחדש לשנה הבאה, אין לסמוך על זה אלא במקום הצורך.

³³⁷ בן איש חי, שנה א', צו, מא'. רב פעלים, א"ח, ח"ג, סימן ל'. לוח לארץ ישראל לרב טיקוצ'נסקי. הליכות שלמה, פרק עשירי, טז'.

³³⁸ כמו כן כל מאכל שניתן לאכול מאכלי קטניות שהוכנו בהיתר, וכגון שיכול לקנות חומס וכד' לפני החג ולשמור אותו במקרה עטוף ולאוכלו בשבת, וה"ה שמותר להכין מאכלי קטניות בהיתר ולהפשירם בשבת וכגון שבישל אורז לפני פסח והקפואו ורוצה להפשירו בשבת. ראוי להעיר כי אין צורך למכור את מאכלי הקטניות לגוי, שהרי בסופו של דבר גם לנוהגים בהם איסור הם אינם חמץ, ולכן אם יש לנוהגים שלא לאכול קטניות מאכלי קטניות מוכנים, הם יכולים לאוכלם ללא חשש בשבת זו.

▪ **אכילת מצה שרויה:** גם המחמירים באיסור שריה יכולים לאכול מצה שרויה ביום שבת, הואיל וגם אם תחמיץ הרי שהחמיצה בשבת, ואין בכך איסור, ומאחר ובמציאות ימינו לא סביר שתחמיץ רשאים לאכול זאת גם בכלי הפסח שלהם³³⁹, ועוד שיש עדות מהאשכנזים שהחמירו בשרויה והיו בכוונה אוכלים מצה שרויה בשבת הסמוכה לשביעי של פסח, להראות שזה אינו איסור אמיתי אלא רק מנהג וחומרא.

לסיכום, אסור לקנות חמץ מגוי בשבת, וכן אסור לאכול מהחמץ שנמכר לגוי, או מחמץ שנמצא לאחר הפסח ולא נמכר לגוי³⁴⁰. אמנם מותר לכל השיטות לאכול מצה שרויה. הנוהגים שלא לאכול קטניות בחג הפסח או להימנע מחלק מהקטניות רשאים לבשל קטניות אלו ביום שישי (יום החג) אם יש אצלם אורחים שנוהגים לאכול קטניות אלו. גם הנמנעים מקטניות יכולים לאחסן במקום סגור קטניות מבושלות ולא למוכרן לגוי, ולאכול ביום שבת.

24. חגיגות המימונה במוצאי השבת

במוצאי שביעי של פסח יש עדות הנוהגות לקיים את המימונה ומנהג טוב הוא, וראוי להמשיך במנהגם מאחר שחג זה מרבה אהבה ואחוה בין כולם. אחד מטעמי החג הוא שבפסח לא אוכלים אחד אצל השני בשל החומרות השונות והמנהגים השונים, ואנו רוצים להדגיש שזו הסיבה ולא חלילה חרם וכד', ולכן במוצאי החג מיד כולם הולכים אחד אל השני, אוכלים אצלם, מברכים אותם ושמחים שמחה גדולה. אמנם כמבואר רק במוצאי השבת ניתן לאכול מאכלי חמץ, ולכן רק אז יהיה אפשר לחגוג עם מאכלי חמץ. ראוי להעיר שאין להכין כל מאכל משבת למימונה, מאחר שהמימונה היא יום חול, ואסור להכין מקודש לחול. איסור זה כולל כל הכנה הנעשית לצורך מוצאי השבת, כגון עריכת שולחן, הצנעת כלי הפסח וכד'. כמו כן, ברור שאסור להכין תבשילי חמץ וכד' בחג עצמו, או בשבת שאחריה, וגם לא מיד בצאת השבת, שהרי צריכים לחכות שמכירת החמץ תתבצע והגוי יסכים להחזיר את החמץ לרבנים, וככל עסקת כסף גדולה דבר זה לוקח זמן מה. לכן אין להכין מוצרי חמץ מיד בצאת השבת, ואפילו אם עשה הבדלה, אלא ימתינו לפחות כשעה מצאת השבת, ורק אז יהיו רשאים להשתמש במוצרי החמץ שמכרו לגוי. כמו שהערנו לעיל, לאדם פרטי רצוי שלא למכור חמץ גמור לגוי, ולכן הדבר הטוב ביותר הוא לקנות מוצרי חמץ מחנויות כשעתיים לאחר צאת השבת, כדי שיאפשר גם לסוחרים להתארגן בהתאם ולא לבוא חלילה לחילול החג והשבת. בכל אופן אם רוצה להכין מוצרי חמץ מבצק, כגון: מופלטה וכד', רשאי למכור את הקמח שבביתו במכירת החמץ, ולהשתמש בו כשעה לאחר צאת השבת. אכן רבים וטובים נהגו להגיש בליל המימונה מאכלים הכשרים לפסח, ותבוא עליהם

³³⁹ **מצה שרויה:** יש מהחסידים שנוהגים להימנע מאכילת מצה שרויה ברוטב, מחשש שמא המצה לא נאפתה כראוי ויש בה שאריות של קמח שלא נאפו, וכשיבואו במגע עם נוזל יחמיצו, ונבאר את שורש המנהג: בשל חשש זה אסר מרן השו"ע להכין מצות עבות (סימן תס"ה): 'אין עושין בפסח פת עבה טפח', ומשמע שכל שפחות מטפח (8 סנטימטר) מותר, וטעם הדין הוא כדי שלא יהיו חלקים שלא נאפו כראוי ויבואו להחמיץ. רמ"א מחמיר יותר ומצריך להכין מצות דקות יותר וכתב בזה"ל: 'ויש לעשות המצות ריקין ולא פת עבה כשאר לחם, כי אין הרקיקין ממחרים להחמיץ', וטעמו שצריך וודאות שהמצה לא תחמיץ בשום מצב (גם בשלב האפיה), ולכן יש להכין מצות דקות. למעשה אנו כיום מכינים מצות דקות מאוד, בין מצות מכונה ובין מצות יד, כך שלא צריך לחוש לאיסור שרויה. אמנם מנהג החסידים לאסור להרטיב את המצה מחשש שמא בכל זאת חלקה לא נאפה היטב ויחמיץ או שנותר מעט קמח על המצה שלא נאפה ויחמיץ במגע עם נוזל (עיין בתשובות שבסוף שו"ע הרב, ו'), וכן יש אוסרים קמח מצה, מחשש שיבואו להתיר קמח רגיל (כנסת הגדולה, סימן תס"א). לעניין מעשה, מי שלא נהג לאסור יכול לאכול כרגיל מצות שרירות ברוטב, או כופתאות מקמח מצה וכד', וכן נוהגים כל הספרדים ורוב האשכנזים (כף החיים, סימן תס"א ס"ק לא'). יחווה דעת ח"א, סימן כא', ורק הנוהגים להחמיר בזה ימשיכו במנהגם, אולם גם הם רשאים לעשות התרה אם יש להם סיבה משמעותית, מאחר שכיום המצות דקות ביותר, ולכן ישאל חכם האם יכול להישאל על מנהגו ולעשות התרה. בכל מקרה, ניתן לשרות מצות במרק וכד' בשבת, וכן לאכול תבשילים ממצות או מקמח מצות, ואפילו בכלי הפסח הרגילים (שערים המצויינים בהלכה, קיג', ז'), ובלבד שיוכלו להכין תבשילים אלו לצורך אורחים הנמצאים שם ביום שישי.

³⁴⁰ אבל מותר לאכול מחמץ שגוי הכין לעצמו והביא ליהודי במתנה, כשברור שלא התכוון להכין עבור היהודי. אם מצא חמץ שנמצא במהלך הפסח צריך לבערו, ולכן לא ייתכן שיאכל אותו במוצאי השבת, ואם עבר ולא ביערו הרי זה חמץ שעבר עליו הפסח, ואפילו נמצא דקה אחת לפני צאת החג ביום שישי, ואע"פ שאנו מבטלים את החמץ, חז"ל אסרו חמץ זה מחשש שמא לא יכוון היטב בשעת הביעור, וישאיר חמץ ולא יבטלו כדין בלב שלם.

ברכת טוב. ביום המימונה עצמו ראוי לכל העדות לנהוג בשמחה גדולה יותר מאשר בימי החול, מאחר שהוא המשך לימי חג הפסח.

25. הלכות ספירת העומר

ימים אלו היו ימי שמחה גדולה – ימי קציר חיטים. בימים אלו עם ישראל התעלה בלכתו במדבר עד שהגיע ביום החמישים לחג השבועות וקיבל את התורה שהיא השיא של יציאת מצרים, כדברי הקב"ה למשה לפני שהסכים לקבל עליו את השליחות: 'בְּהוֹצִיאֲךָ אֶת הָעָם מִמִּצְרַיִם תַּעֲבֹדוּן אֶת הָאֱלֹהִים עַל הָהָר הַזֶּה'³⁴¹. הזוהר הקדוש הפליג מאוד בחשיבות מצוות ספירת העומר, וזו לשונו: 'כל בר נש דלא מני חושבנא דא אינון שבע שבתות תמימות למזכי לדכיותא דא לא איקרי טהור ולא בכללא דטהור הוא, ולא הוא כדאי למהוי ליה חולקא באורייתא'³⁴². לאחר הספירה נוהגים להזכיר את בניין בית המקדש, כמובא בסידורים.

■ **זמן הספירה:** מתחילים לספור את העומר כבר במוצאי יום טוב ראשון של חג הפסח, ויש לספור בברכה את כל ארבעים ותשעה הימים עד לחג השבועות. יש לספור רק לאחר החשכה הוודאית, ולכן טוב להתפלל ערבית בזמן זה רק כאשר כבר החשיך בחוץ, כך שיספור את העומר אחרי צאת הכוכבים. הנוהגים להתפלל ערבית מבעוד יום לא יספרו מיד לאחר התפילה כל עוד לא החשיך. ראוי לציין שצאת הכוכבים היא 13.5 דקות לאחר השקיעה, אולם ראוי להחמיר ולספור רק בלילה ודאי לכל הדעות, שזה 24 דקות לאחר השקיעה. אמנם הספירה אינה תלויה דווקא בתפילת ערבית, ולכן ניתן לספור גם לפני התפילה כל עוד יצאו הכוכבים, וראוי לנהוג כך אם חושש שייאנס ולא יספור לאחר התפילה, אולם המנהג הנכון לספור בסוף התפילה. יש נוהגים לספור לאחר 'ברכו' ולפני 'עלינו לשבח', וכן מנהג האשכנזים והמרוקאים, ויש נוהגים לספור לאחר העמידה, ויש נוהגים לספור לאחר 'עלינו לשבח'.

■ **צורת הספירה:** הספירה צריכה להיות בעמידה, שנאמר 'מהחל חרמש בקמה', ודרשו חז"ל 'אל תיקרי בקמה אלא בקומה', היינו שצריך לספור בקומה זקופה. ביום הראשון נוהגים לקרוא את סדר קצירת העומר. יש נוהגים להחזיק בידם מלח בפעם הראשונה שסופרים את העומר, מאחר שימים אלו ימי דין וצריכים שמירה גדולה, והמלח הוא סגולה לשמירה, ויש מקפידים להחזיק את המלח כל יום מימי הספירה³⁴³.

■ **דין מי שלא ספר באחד הלילות:** מי שפספס יום אחד בספירתו, דהיינו שלא ספר בלילה ולא ביום ימשיך לספור, אך ללא ברכה. לכן נוהגים שבכל יום בסוף תפילת שחרית מכריז החזן את הספירה של היום, כך שגם אם משהו שכח לספור בלילה, יספור יחד עם החזן או לאחריו, ואז יוכל להמשיך לספור בברכה את המשך הספירה³⁴⁴. נוהגים לספור אחרי שחרית את העומר ללא ברכה, וטוב להתרגל לעשות כך, שמא יפספס יום אחד וישכח להשלימו.

■ **ילדים:** טוב להרגיל ילדים לספור את העומר, ואפילו ילדים קטנים, ויכולים לספור בברכה, ואם פספסו יום אחד יספרו ללא ברכה כגדולים. ילד שהופך לבר מצווה בספירת העומר, יכול להמשיך לספור את העומר בברכה, בתנאי שלא פספס אף יום³⁴⁵.

³⁴¹ שמות פרק ג' פסוק יב'. זו היתה תשובה למשה בדבר הזכות של עם ישראל לצאת ממצרים – הם יעבדו את האלוקים בהר סיני, כלומר קבלת התורה היא הזכות הגדולה שלהם, שבגינה הם ראויים לצאת ממצרים.

³⁴² זוהר, אמור, צז. תרגום: כל אדם שלא מונה חשבון זה של שבע השבתות התמימות כדי לזכות לטהרה זו לא נקרא טהור, ואינו בכלל טהור, ואינו כדאי שיהא לו חלק בתורה.

³⁴³ נתיבות המערב, עמוד קצט', מנהגי ספירת העומר, אות א'.

³⁴⁴ אם רק שמע את החזן סופר ולא ספר איתו, ישאל שאלת חכם לגבי המשך הספירה.

³⁴⁵ כף החיים, סימן תפט', ס"ק צד'.

■ **נשים בספירת העומר:** נשים פטורות מהספירה, ואם סופרות מקיימות מצווה, וכן נוהגות נשים אשכנזיות לספור בברכה, אבל לפי המקובלים נשים לא תספורנה בכלל, וכן נוהגות נשים ספרדיות³⁴⁶. יש נשים הנוהגות להימנע מעשיית מלאכה כל ימי העומר משקיעת החמה עד לאחר הספירה הראשונה בבית הכנסת שבמקומן, וכן ראוי לנהוג³⁴⁷.

מנהגי אבלות: למרות שאמרנו שימים אלו היו ימי שמחה גדולה, בימי בית המקדש השני, הפכו ימים אלו לימים עצובים מאוד בתודעה היהודית בגלל מותם של עשרים וארבעה אלף תלמידי ר' עקיבא שמתו על שלא נהגו כבוד זה בזה. זכר למגיפה הגדולה, תיקנו חז"ל כמה מנהגי אבלות, אמנם נחלקו בזמן שצריך לנהוג מנהגים אלו: האשכנזים נוהגים להתחיל מיום טוב ראשון של פסח עד לג' בעומר, והספרדים מפסיקים בלד' בעומר³⁴⁸.

■ **נישואין ושידוכין:** נוהגים שלא נושאים נשים בימי האבלות. למנהג האשכנזים מותר לשאת אישה כבר בליל לג' בעומר, ולספרדים רק בליל לד' בעומר, אבל מותר להחזיר גרושתו אפילו לפני זמנים אלו. לא צריך להימנע משידוכין בימים אלו, ויכולים לעשות סעודה, אולם לא ינגנו בכלי נגינה ולא ירבו בשירים וריקודים³⁴⁹.

■ **תספורת ותגלחת:** מקדמת דנא נהגו הרבה חסידים ואנשי מעשה לא מגלחים את זקנם בימי הספירה³⁵⁰, וכן המנהג. האשכנזים נמנעים מערב פסח עד ליום ל"ג בעומר שאז חדלו מלמות תלמידיו של ר' עקיבא, בעוד הספרדים נמנעים מערב פסח עד ליום ל"ד בעומר, שכן צריכים להיות ל"ג יום שלימים. יש מהאשכנזים שנוהגים להתחיל את איסור הגילוח והתספורת מראש חודש אייר עד לחג השבועות, ויש מהספרדים, שנוהגים על פי הקבלה, שלא להתגלח ולא להסתפר כל ימי ספירת העומר עד ערב חג השבועות. כיום, יש המקילים באיסור תגלחת ונוהגים להתגלח מערב שבת לערב שבת לכבוד השבת, ובפרט שהם נהגים להתגלח בצורה תדירה. בראש חודש אייר יש הנוהגים להקל בתגלחת, וכן ביום העצמאות, יום ראשית צמיחת גאולתנו³⁵¹. יש המקלים עוד, שכל אדם הנושא משרה ייצוגית, כגון קצין בצה"ל, מנהל חברה וכד' רשאי להתגלח דבר יום ביומו, שכן מייצג הוא גוף מסודר, ולא נאה שיהיה לא מגולח, גדל פרע שער זקנו.

■ **שמחה ושירים:** נוהגים גם לאסור הליכה למקומות שנוהגים בהם קלות ראש, כגון סרטים, חוף הים, בריכה וכד', וכן לא ישמעו שירים מהרדיו או מדיסק או מהמחשב ואפילו הם שירי קודש, ויש מקלים בשירה ווקאלית היינו ללא כלי נגינה, ונראה שראוי להחמיר בדבר, אולם מותר לפזם לעצמו שירים או לשיר שירי שבת. יש נוהגים שלא לברך שהחיינו בימים אלו, ויש נוהגים לברך רק על פירות, ויש מתירים לברך שהחיינו על כל דבר (מה שאין כן לעניין ימי בין המצרים) וכן סובר הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל, וכן המנהג.

טעם מנהגים אלו: עיקר משמעות הציוויים למעט בשמחה בימים אלו, אמור לגרום לנו לפרוש מהחיים הרגילים שלנו, ולתת את ליבנו על הזולת. במיוחד בימים אלו עלינו להקפיד על המצוות שבין אדם לחבירו ולהתחזק באהבת הריע. לכן כולנו נקפיד מאוד על איסורי לשון הרע, רכילות, הלבנת פני חבירנו, ונכבד את חבירנו ונאהב אותם כגופנו.

³⁴⁶ כף החיים, סימן תפט', ס"ק ט'.

³⁴⁷ שו"ע, סימן תצ"ג ס"ד. כף החיים, ס"ק נב'.

³⁴⁸ אמנם יש מהאשכנזים הנוהגים להתחיל את מנהגי האבלות בר"ח אייר ולסיימם בג' סיוון. לכל הדיברות נוהגים לג' ימים.

³⁴⁹ כף החיים, סימן תפט' ב', ג', ט'.

³⁵⁰ תבואות שמש (לרב **שלום משאש** זצ"ל, רבה של ירושלים), או"ח, סימן נו' (עמוד קח').

³⁵¹ אמנם לדעת המקובלים אין להתגלח ולהסתפר כלל אפילו בימי שמחה אלו, וכ"פ הרב **מרדכי אליהו** זצוק"ל.

דוגמא לרעיון על ההגדה

כאמור לעיל, כדאי לתבל את מהלך ההגדה או בעיקר את האוכל בדברי תורה מגוונים המורים והמספרים על עוצמת נס יציאת מצרים וגדולתו, ועל כן ראינו לנכון להסביר רעיון אחד בהגדה ששזור את כל הסתכלותנו על מהות הגאולה ועל מהותו של חג זה – חג הגאולה.

בהגדה אנו מוצאים מחלוקת תנאים מעניינת ביחס לשאלה כמה מכות לקו המצרים במצרים וכמה לקו על הים³⁵². לכל הדיברות בים היו פי חמש מכות, שכן במצרים ראו את אצבע אלוקים, ובים ראו את היד הגדולה, והיד כידוע מכילה חמש אצבעות. אמנם מה פשר חישוב מתמטי זה?

ניתן להסתכל על אצבע כעל איבר עצמאי, אולם ניתן להסתכל עליה כעל חלק מתוך כף היד. יש מקום רב לשתי נקודות מבט אלו. האמירה שהאצבע עומדת בפני עצמה היא אמירה שכל פעם אנו רואים מכה שעומדת בפני עצמה. האמירה שהאצבע היא חלק מהיד משמעה שאנו בתוך תהליך. פעמים רבות קשה לראות בתוך התהליך כיצד הדברים מתקדמים. כיצד באמת עולים שלב אחרי שלב. זה ניסיון קשה מאוד, מאחר שאנו נמצאים בתוך המציאות. היכולת להרים את הראש ולקבל מבט כוללני אינו פשוט. הוא אכן לא נעשה במצרים. הוא נעשה רק כשיצאו משם, על שפת הים, רק אז הבינו מה שבאמת התרחש במצרים: 'וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם'. 'מצרים' בפסוק זה משמשת גם כשם העם וגם כשם הארץ, ורק עתה מבינים מה עבר על העם המצרי כאן ושם בארץ מצרים.

זו שיטתו של ר' יוסי, אולם ר' אליעזר רוח אחרת עימו. הוא סובר שכדי שהמכות במצרים לא יהיו סתם מכות, אלא מוכוונות מטרה, שנאמר 'וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם כִּי אֲנִי ה' בְּנֹטְתִי אֶת יְדֵי עַל מִצְרַיִם וְהוֹצֵאתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִתּוֹכָם'³⁵³, עליהן להיות ברורות. מכות אלו נועדו כדי שכולם יכירו את הקב"ה. כיצד יגיעו להבנה זאת? טוען ר' יוסי שרק אם הקב"ה יראה שהוא שולט בכל מה שהמצרים חשבו למציאות אמיתית, אזי ידעו כי הוא באמת מלך מלכי המלכים הקב"ה. לכן כל מכה הכתה בכל ארבע היסודות, שחשבו בעולם העתיק שהם באמת עמודי המציאות: מים, רוח, אדמה ואש. ניתן לראות זאת בתור דוגמא במכת הצפרדעים, שהם באו מן היאור, כך שהיאור לקה, קפצו לתנורים, כך שהאש לקתה, במותם צברו אותם על האדמה, כך שהיא לקתה וריח הפגרים נישא באוויר עד שכל מצרים באשה מצחנתם, כך שגם האוויר לקה. אם הקב"ה יכה את כל מה שנתפש בעיני המצרים כמציאות, יהיו הם מוכרחים להאמין בקיומו של בורא העולם. ממילא במצרים כל מכה התחלקה לארבע מכות, כך שקיבלנו ארבעים מכות, וממילא לפי חשבון האצבע והיד יש מאתיים מכות בים.

לעומתם, ר' עקיבא סובר שהמצרים היו כל כך קטני אמונה, שדברים אלו לא יגרמו להם להאמין בקיומו של בורא העולם, ולכן כל מכה בנוסף לזה לוותה בגילוי שכינה, שכך שלא יוכלו להכחיש בשום צד ואופן את קיומו של בורא העולם, וממילא יש כל מכה הכתה בחמישה דברים, ועל הים לקו מאתיים וחמישים מכות.

להסבר נפלא זה ישנה בעיה קטנה. מי שראו את האצבע היו החרטומים: 'וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטוּמִּים אֶל פְּרָעָה אֲצָבַע אֱלֹהִים הוּא', בעוד שמי שראו את היד בים סוף היו עם ישראל: 'וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה', וכיצד אנו למדים מהחרטומים לעם ישראל?

³⁵² רבי יוסי הגלילי אומר: מנין אתה אומר שֶׁלְקוֹ הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם עֶשֶׂר מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לְקוֹ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת? בְּמִצְרַיִם מָה הוּא אוֹמֵר? וַיֹּאמְרוּ הַחֲרָטוּמִּים אֶל פְּרָעָה: אֲצָבַע אֱלֹהִים הוּא, וְעַל הַיָּם מָה הוּא אוֹמֵר? וַיֵּרָא יִשְׂרָאֵל אֶת הַיָּד הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר עָשָׂה ה' בְּמִצְרַיִם, וַיֵּרָאוּ הָעַם אֶת ה', וַיֹּאמְרוּ בְּיָד וּבְמִשְׁחָה עָבְדוּ. כִּמָּה לְקוֹ בְּאֲצָבַע? עֶשֶׂר מִכּוֹת. אָמַר מִעֲתָה: בְּמִצְרַיִם לְקוֹ עֶשֶׂר מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לְקוֹ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מִנֵּין שָׁכַל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם הִתָּה שֶׁל אַרְבַּע מִכּוֹת? שְׁנָאֵמַר: יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְזַעַם, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים. עֲבָרָה - אַחַת, וְזַעַם - שְׁתֵּים, וְצָרָה - שְׁלֹשׁ, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים - אַרְבַּע. אָמַר מִעֲתָה: בְּמִצְרַיִם לְקוֹ אַרְבָּעִים מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לְקוֹ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִנֵּין שָׁכַל מִכָּה וּמִכָּה שֶׁהֵבִיא הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל הַמִּצְרַיִם בְּמִצְרַיִם הִתָּה שֶׁל חֲמֵשׁ מִכּוֹת? שְׁנָאֵמַר: יִשְׁלַח בָּם חֲרוֹן אַפּוֹ, עֲבָרָה וְזַעַם וְצָרָה, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים. חֲרוֹן אַפּוֹ - אַחַת, עֲבָרָה - שְׁתֵּים, וְזַעַם - שְׁלֹשׁ, וְצָרָה - אַרְבַּע, מִשְׁלַחַת מִלֵּאכֵי רָעִים - חֲמֵשׁ. אָמַר מִעֲתָה: בְּמִצְרַיִם לְקוֹ חֲמִשִּׁים מִכּוֹת וְעַל הַיָּם לְקוֹ חֲמִשִּׁים וּמֵאֵתִים מִכּוֹת.
³⁵³ שמואל, פרק ז', פסוק ה'.

אלא שעל כורחנו לומר שעם ישראל במצרים סיגל לעצמו נקודת ראייה חרטומית-מצרית. כמו שהם לא הבינו שיש כאן תהליך ארוך ושלם עם ייעוד ברור, ולא ראו את קיצו, כך גם חלקים מעם ישראל הסתכלו על המציאות. לא באמת הפנימו שכל מכה היא רק עוד שלב בדרך ליציאה ממצרים. לא היה להם מושג שהמכה העשירית היא האחרונה. רק כאשר יצאו הבינו פתאום את יד ההשגחה, הבינו שהיה כאן תהליך ארוך ומחושב, עם קומות שונות, ורק בים סוף הצליחו להתנתק סוף כל סוף מנקודת המבט המצרית קטנת האמונה.

ומכאן לימינו. גם אנו נמצאים בתוך תהליכים רבים. תהליכים אלו אינם פשוטים. נפילות רבות יש בהם. עם עומס חיי השגרה, קשה לנו לראות שאנו בעיצומו של תהליך הגאולה, אולם חז"ל לימדונו שגאולתם של ישראל אינה בבת אחת: 'ר' חייא בר אבא ור' שמעון בן חלפתא היו מהלכין בקרוצתא בהדא בקעתא דארבאל, וראו אילת השחר שבקע אורה לעלות, אמר לו ר' חייא כך היא גאולתן של ישראל, אמר לו ר' שמעון היינו דכתיב כי אשב בחשך ה' אור לי, בתחלה היא באה קימעא קימעא, ואחר כך היא מנפצת ובאה, ואחר כך היא פרה ורבה, ואחר כך היא משתבחת והולכת'.³⁵⁴ בתהליך הגאולה ישנן הרבה נקודות של חושך. גם אחרי שהגאולה מזדחלת לה לאיטה, היא פתאום מנפצת והולכת, היינו נראית כמתחזקת ולפתע נראית כאילו היא נעלמת חלילה. אולם לאחר זמן חשוך זה היא פרה ורבה, רואים את הגאולה כממשיכה ומתעלה, עד שלבסוף היא משתבחת והולכת, והכל רואים עין בעין ללא שום פקפוק את מעשה ה' כי נורא הוא. בימים אלו אנו נמצאים. אנו מרגישים את ימי הגאולה, לא ניתן להכחיש זאת. הרי ישראל נותנים פירותיהם לעם ישראל. ארץ ישראל קמה מחורבנה ונותנת את טובה לעם ישראל. כל נבואות התורה והנביאים התקיימו בנו אחת לאחת,³⁵⁵ ועתה אנו בשלב המבלבל. אולם עלינו להתחזק באמונה, להאמין שכל מה שאנו רואים לנגד עינינו הוא התהליך המבורך של הגאולה, ולא להתייאש. ירושלים וכל מדינת ישראל הולכים ונבנים בקצב גדול, ומובטחים אנו כי זה סימן לבואו של דוד המלך, וכשיבוא מלך המשיח שהוא מזרעו של דוד המלך ע"ה, תהיה התפילה כראוי, וייבנה בית המקדש ותהיה הודאה גדולה לקב"ה ושמחה שלימה שאין כדוגמתה.³⁵⁶ אמנם גם כעת אנו מחוייבים על פי דין להודות ולהלל על הטוב שזכינו לו. גם על טוב חלקי אנו צריכים להודות, וכך אנו אומרים כל יום בתפילת שחרית: 'וקרבנו מלכנו לשמך הגדול באהבה להודות לך וליחדך ליראה ולאהבה את שמך' – מטרת הקירוב שקרבנו בורא עולם אליו היא שאנו נדע להודות לו, ורק מתוך הכרתנו האמיתית במי שמסובב את כל הסיבות ומרעיף עלינו את כל הטוב, רק מתוך כך נוכל לירוא מנו ולאהוב אותו באמת. עלינו למלא חובתנו זו בשמחה ובתשוקה גדולה, ומתוך כך נוכל לבא בתפילה להמשך שפע של טובה וברכה.

זאת משימת חיינו כיום: להאמין ולפעול להחשת גאולת ישראל. מדינת ישראל של ימינו מציבה בפנינו אתגר עצום. האם נדע להשתלב בתוך התהליך של הגאולה, להוביל את תהליך שיבת ציון שכבר החל, ולתת לו תוקף של קודש? האם נוכל לרומם את מדרגת החול שנבנתה כאן בעבודה קשה אל מדרגת הקודש האלוקית? האם נהיה ראויים לרשת באמת את ארץ הקודש? על שאלות אלו עלינו לענות בוודאות גמורה, ולעשות מעשה כפֿלֿב: 'וַיְהִי כָל־בַּיִת אֶת־הָעָם אֶל־מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ עֲלֵה נַעֲלֵה וְיִרְשְׁנוּ אֶתְּהָא כִּי־יִכּוֹל נֹכַח לָהּ'.³⁵⁷ עלינו לפנות בתחינה לבורא העולם ולבקש ממנו שיגאלנו עתה גאולת עולם, ויתקיים בנו במהרה 'פֿיִמִי צִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶרְאֵנוּ נִפְלְאוֹת'.³⁵⁸ נפלאות שלא נראו בכל העולם אפילו לאבות.³⁵⁹ שנזכר לכך במהרה בימינו. אמן.

³⁵⁴ מדרש רבה, תהילים, מזמור כב'.

³⁵⁵ עיין: יחזקאל, פרק לו', פסוק ח'. סנהדרין, צח. ויקרא, פרק כו', פסוק לב'. רש"י. רבינו בחיי אור החיים. רמב"ן, פסוק טו'.

³⁵⁶ עיין מגילה יז: 'וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, שנאמר: אחר ישבו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דוד מלכם. וכיון שבא דוד באתה תפלה, שנאמר והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלת. וכיון שבאת תפלה באת עבודה שנאמר עולתיהם וזבחייהם לרצון על מזבחי. וכיון שבאת עבודה באתה תודה, שנאמר זבח תודה יכבדני'.

³⁵⁷ במדבר, פרק יג', פסוק ל'.

³⁵⁸ מיכה, פרק ז', פסוק טו'.

³⁵⁹ עיין מכילתא דר' ישמעאל, פרשת בשלח: 'עושה פלא עשה עמנו פלא ועושה עמנו בכל דור ודור שנ' אודך על כי נוראות נפלאותי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד ואומר רבות עשית אתה ה' אלהי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. ד"א עושה פלא, עושה פלא עם אבות

תפילות שונות

תפילה להצלחת הילדים וזיווגיהם מאת השל"ה הקדוש זיע"א³⁶⁰

אתה הוא יי א-לוהינו עד שלא בראת העולם, ואתה הוא א-לוהינו משבראת העולם, ומעולם ועד עולם אתה א-ל. ובראת עולמך בגין לאשתמודעא א-להותך באמצעות תורתך הקדושה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, "בראשית", בשביל תורה ובשביל ישראל, כי הם עמך ונחלתך אשר בחרת בהם מכל האמות, ונתת להם תורתך הקדושה, וקרבתם לשמך הגדול. ועל קיום העולם ועל קיום התורה בא לנו ממך יי א-לוהינו שני צוויים. כתבת בתורתך 'פרו ורבו', וכתבת בתורתך 'ולמדתם אתם את בניכם'. והפונה בשתייהן אחת, כי לא לתהו בראת כי אם לשבת, ולכבודך בראת יצרת אף עשית, כדי שנהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי כל עמך בית ישראל יודעי שמך ולומדי תורתך. ובכן אבוא אליך יי מלך מלכי המלכים, ואפיל תחנוני, ועיני לך תלויות עד שתחנני ותשמע תפילתי להזמין לי בנים ובנות. וגם הם יפרו וירבו הם ובניהם ובני בניהם עד סוף כל הדורות, לתכלית שהם ואני כלנו יעסקו בתורתך הקדושה, ללמד וללמד לשמר ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה, והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך לאהבה וליראה את שמך. אבינו אב הרחמן, תן לכלנו חיים ארכים וברוכים, מי כמוך אב הרחמים זוכר יצוריו לחיים ברחמים, זכרנו לחיים נצחיים, כמו שהתפלל אברהם אבינו: 'לו... יחיה לפניך', ופרשו רבותינו זכרונם לברכה: 'ביראתך'. כי על כן, באתי לבקש ולחגן מלפניך שיהא זרעי וזרע זרעי עד עולם זרע פשר. ואל ימצא בי ובזרעי ובזרע זרעי עד עולם שום פסול ושמן, אך שלום ואמת וטוב וישר בעיני א-להים ובעיני אדם, ויהיו בעלי תורה, מארי מקרא, מארי משנה, מארי תלמוד, מארי רזא, מארי מצוה, מארי גומלי חסדים, מארי מדות תרומיות, ויעבדוך באהבה וביראה פנימית, לא יראה חיצונית, ותן לכל גויה וגויה מהם די מחסורה בכבוד, ותן להם בריאות וכבוד וכל, ותן להם קומה ויפי וחוץ וחסד, ויהיה אהבה ואחוה ושלוש ביניהם, ותזמין להם זיווגים הגונים מזרע תלמידי חכמים, מזרע צדיקים, וגם זיווגם יהיו כמותם ככל אשר התפללתי עליהם, כי זכרון אחד עולה לכאן ולכאן. אתה יי יודע כל תעלומות, ולפניך נגלו מצפוני לבי, כי כונתי בכל אלה למען שמך הגדול והקדוש ולמען תורתך הקדושה, על כן ענני יי ענני, בעבור האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב. ובגללם תושיע בנים להיות הענפים דומים לשרשם, ובעבור דוד עבדך רגל רביעי במרכבה, המשורר ברוח קדשך: שיר המעלות אשרי כל ירא יי ההלך בדרךיו: יגיע כפיו כי תאכל אשריך וטוב לך: אשתך כגפן פריה בירכתי ביתך בנך כשתלי זיתים סביב לשלחנה: הנה כי כן יברך גבר ירא יי: יברכה יי מציון וראה בטוב ירושלים כל ימי חייה: וראה בנים לבניך שלום על ישראל: אנא יי שומע תפלה יקים בנו הפסוק, ואני זאת בריתי אותם אמר יי, רוחי אשר עליך ודברי אשר שמתי בפיו, לא ימוש מפיו ומפי זרעך ומפי זרעך אמר יי מעתה ועד עולם: יהיו לרצון אמרי פי, והגיון לבי לפניך יי צורי וגואלי:

ועתיד לעשות עם בנים שנאמר כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות אראנו מה שלא הראתני אל אבות שהרי נסים וגבורות שאני עתיד לעשות עם הבנים יותר הם ממה שעשיתי לאבות וכן הוא אומר לעושה נפלאות גדולות לבדו כי לעולם חסדו, ואומר ברוך ה' א-להים א-להי ישראל עושה נפלאות לבדו וברוך שם כבודו לעולם וימלא כבודו את כל הארץ אמן ואמן.
³⁶⁰ ניתן לומר תפילה זו בכל עת, ובפרט בערב ראש חודש סיוון.

ס ד ר ב ז י ק ת ח מ צ

מתוך לשון חכמים למרן הר"ח הטוב בעל בן איש חי, וכן מופיע בסידור של הראשון לציון הרב מרדכי אליהו זצוק"ל

טוב ליטול ידיים לפני הבדיקה, ולומר את הבקשה הבאה:

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה, בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא אות יו"ד אות ה"א באות וא"ו אות ה"א ביחדא שלים בשם כל ישראל. ובשם כל הנפשות והרוחות והנשמות המתייחסים אל שורשי נפשנו רוחנו ונשמתנו ומלבושיהם והקרובים להם שמכלולות אצילות בריאה יצירה עשיה ומכל פרטי אצילות בריאה יצירה עשיה דכל פרצוף וספירה. הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות עשה דרבנן לבדוק את החמץ לאור הנר בחורין ובסדקין שברשותנו בליל ארבעה עשר לחודש ניסן כאשר הורו לנו רבותינו ז"ל: אור לארבעה עשר בניסן בודקין את החמץ לאור הנר. לבער שאור וחמץ הנמצא בבית בחורין ובסדקין. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו, לתקן שורש מצווה זו במקום עליון.

ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצווה זו. ויעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון במצווה זו. על כן נקווה לך ה' א-לוהינו לראות מהרה בתפארת עוזך להעביר גילולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל בך תשבע כל לשון. לפניך ה' א-לוהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו כולם את עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד ככתוב בתורתך ה' ימלוך לעולם ועד. ונאמר והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד. ויאמר אם שמוע תשמע לקול ה' א-לוהיך והישר בעיניו תעשה האזנת למצוותיו ושמרת כל חוקיו כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רופאך.

נר לרגלי דברך ואור לנתיבותי (ז' פעמים)

לב טהור ברא לי א-לוהים ורוח נכון חדש בקרבי (ז' פעמים)

יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי.

ויהי נועם ה' א-לוהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו (ב' פעמים)

ברוך אתה ה' א-לוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על ביעור חמץ

אחרי הבדיקה יבטל את החמץ, וצריך להבין מה שיאמר וזו מצוות עשה דרבנן. לפני הביטול יאמר את התפילה הבאה:

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא שם אות יו"ד אות ה"א אות וא"ו אות ה"א ביחדא שלים בשם כל ישראל, הריני מקיים מצוות עשה דרבנן לבטל שאור וחמץ בליל ארבעה עשר בחודש ניסן. כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו לתקן שורש מצווה זו במקום עליון. ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצווה זו. ויעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון במצווה זו. ואתה הא-ל הגדול

הגיבור והנורא עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו ותבטל כוחות הטומאה והקליפה וכל אויבך וכל שונאיך מהרה יכרתו ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ותשמידם במהרה בימינו. והסר ממנו יגון ואנחה. ומלוך עלינו מהרה אתה ה' לבדך בחסד וברחמים בצדק ובמשפט את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך כי לישועתך קוונו כל היום. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי. ויהי נועם ה' א-לוהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו.

כל חמירא דאיכא ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה לבטיל ולהווי כעפרא דארעא

תרגום לעברית: כל חמץ ושאר שיש ברשותי שלא ראיתיו ושלא ביערתיו יהיה בטל וחשוב כעפר הארץ

יהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתתן לנו כח ויכולת ועזר וסיוע לפשפש בנגעי בתי הנפש אשר נואלנו בעצת יצרנו הרע. אנא ה'. הפרד נא מעלינו צד הרע שביצר הרע. ותזככנו ותלבבנו בכח היצר הטוב. השיבנו אבינו לתורתך וקרבתך מלכנו לעבודתך. והחזירנו בתשובה שלימה לפניך. ותרפא את מאתיים וארבעים ושמונה איברים ושלוש מאות ושישים וחמישה גידים של נפשנו ושל גופנו רפואה שלימה. והעלה ארוכה ומרפא לכל תחלואינו ולכל מכאובינו ולכן מכותינו. כי א-ל רופא רחמן ונאמן אתה. עוזרנו א-לוהי ישענו על דבר כבוד שמך והצילנו מאיסור חמץ אפילו מכל שהוא שנה זו וכל שנה ושנה הבאה עלינו לחיים טובים ולשלום אמן כן יהי רצון. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי.

ס ד ר ב י ע ו ר ח מ ץ

לפני שריפת החמץ יאמר את התפילה הבאה:

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא שם אות יו"ד אות ה"א אות וא"ו אות ה"א ביחודא שלים בשם כל ישראל, הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות ביעור חמץ בשריפה לשורפו ביום ארבעה עשר לחודש ניסן כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה מקובלת ורצויה לפניך מצווה זו, וכאילו כיוונתי בכל הכוונות הראיות לכוון במצווה זו של שריפת החמץ ויעלה לפניך כאילו קיימנו מצוות: פסילי אלוהיהם תשרפון באש. ותבער כוחות הטומאה והקליפה. וכל אויבך וכל שונאיך מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ותשמידם במהרה בימינו. על כן נקווה לך ה' א-לוהינו לראות מהרה בתפארת עוזך להעביר גילולים מן הארץ והאלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי. וכל בני בשר יקראו בשמך. להפנות אליך כל רשעי ארץ. יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע כל ברך תשבע כל לשון. לפניך ה' א-לוהינו יכרעו ויפלו ולכבוד שמך יקר יתנו. ויקבלו

כולם את עול מלכותך ותמלוך עליהם מהרה לעולם ועד כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד ככתוב בתורתך ה' ימלוך לעולם ועד. ונאמר והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד.

אחרי שריפת החמץ יבטל אותו ויאמר לפני הביטול את התפילה הבאה :

לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בדחילו ורחימו ורחימו ודחילו ליחדא שם אות יו"ד אות ה"א באות וא"ו אות ה"א ביחודא שלים בשם כל ישראל, הריני מוכן ומזומן לקיים מצוות עשה מהתורה לבטל שאור וחמץ ביום ארבעה עשר בחדש ניסן כמו שציוונו ה' א-לוהינו בתורתו הקדושה: אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם כדי לעשות נחת רוח ליוצרנו ולעשות רצון בוראנו. ויהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתהיה חשובה ומקובלת ורצויה לפניך מצווה זו של ביטול שאור וחמץ ביום זה. ויעלה לפניך כאילו כיוונתי בכל הכוונות הראויות לכוון במצווה זו. ואתה הא-ל הגדול הגיבור והנורא עוררה את גבורתך ולכה לישועתה לנו. ותבטל כוחות הטומאה והקליפה הנקראים שאור וחמץ וכל אויביך וכל שונאיך מהרה יכרתו. ומלכות הרשעה מהרה תעקר ותשבר ותכלם ותכניעם ותשמידם במהרה בימינו. ובכן תן כבוד לעמך תהילה ליראיך ותקווה טובה לדורשיך ופתחון פה למייחלים לך. שמחה לארצך ששון לעירך וצמחית קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך במהרה בימינו. ובכן צדיקים יראו וישמחו וישרים יעלוזו וחסידים ברינה יגילו ועולתה תקפוץ פיה והרשעה כולה בעשן תכלה כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ. ותמלוך אתה ה' א-לוהינו מהרה על כל מעשיך בהר ציון משכן כבודך ובירושלים עיר מקדשך ככתוב בדברי קודשך ימלוך ה' לעולם א-לוהיך ציון לדור ודור הללויה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי ה' צורי וגואלי.

כל חמירא דאיכא ברשותי דחזיתיה ודלא חזיתיה. דביערתיה ודלא ביערתיה ליבטיל

ולהווי (הפקר) כעפרא דארעא.

תרגום לערבית : כל חמץ ושאור שיש ברשותי שראיתיו ושלא ראיתיו שביערתיו ושלא

ביערתיו יהיה בטל (ומופקר) וחשוב כעפר הארץ

יהי רצון מלפניך ה' א-לוהינו וא-לוהי אבותינו שתרחם עלינו ותשמרנו ותצילנו מאיסור חמץ אפילו מכל שהוא שנה זו וכל שנה ושנה כל ימי חיינו. וכשם שביערתו החמץ מבתינו היום הזה, כן תזכנו ותסייענו ותעזרנו לבער היצר הרע מקרבנו. אנא ה' הפרד נא מעלינו צד הרע שביצר הרע ותזכנו ותלבבנו בכח היצר הטוב ותזכנו לזכך נפשנו ולהאיר בה ולהוסיף בה כח והארה גדולה ולהתקשר למעלה בקדושה העליונה. ותמיד תשרה ותחול עלינו קדושה העליונה. קדשנו במצוותיך. תן חלקנו בתורתך. שבענו מטובך שמח נפשנו בישועתך וטהר ליבנו לעובדך באמת. ותעזרנו על דבר כבוד שמך ותמלא משאלות ליבנו לטובה לעבודתך, אמן כן יהי רצון. יהיו לרצון אמרי פי והגיון ליבי לפניך ה' צורי וגואלי

תקציר ההלכות המעשיות – תמצית הלכות חג הפסח וההכנות שלפניו

- **לימוד הלכות החג:** חובה על כל אחד לעסוק בהלכות חג הפסח, בכדי שלא ייכשל באיסור חמץ.
- **הגדרת איסורי חמץ:** חמץ הוא אחד מחמשת מיני דגן שהתחיל להחמיץ. איסור חמץ בפסח הוא 'במשהו', כלומר אפילו בכמות מועטת ביותר. חמץ אסור בין באכילה ובין בהנאה בכל צורותיו, היינו בין במאכל ובין במשקה. כמו כן אסור ליהנות מחמץ המשמש לדברים שונים, כגון כרית חימום מחמץ, או תמונות שיבולי חמץ וכד', ויש למוכרם במכירת החמץ.
- **דיני חודש ניסן:** בחודש זה רצף ימים טובים, ולכן לא אומרים תחנון. בכל יום קוראים פרשת הנשיאים.
- **איסור חדש:** אסור לאכול תבואה חדשה הצומחת בימים אלו, אלא יש להמתין עד לסוף יום ט"ז בניסן.
- **ברכת האילנות:** מברכים על שני עצים מלבלבים (לפחות). לא מברכים על עצים שידוע שהם מורכבים, אבל ניתן לברך על עצי עורלה. ניתן לברך זאת בלילה אם רואה את הלבוב. לא מברכים ברכה זו בשבת.
- **קמחא דפסחא:** מתקנת חז"ל כל אחד צריך לתת כסף או מיני מאכל לעניים בכדי שיהיה להם מזון לפסח. ראוי לתת כסף לאגודות השונות ולא מצרכי מזון, מאחר שהם יודעים למי לתת. ניתן לתת כסף ממעשר כספים.
- **שבת הגדול:** הרב דורש בדיני הפסח. טוב שהדרשה תעסוק גם בהגדה בכדי למשוך את לב השומעים, אבל עיקר הדרשה הוא החלק ההלכתי, להורות לעם את חוקי האלוקים ואת תורותיו. מפטירים 'וערבה'.
- **הכשרת כלים:** הכלל הקובע הוא 'יבולעו כד פולטו', היינו שהכלי יפלוט את טעם החמץ בדרך בה הוא בלע. יש להכשיר את הכלים מספר ימים לפני חג הפסח, ויש לשאול רב על כל כלי שלא בטוח בצורת הכשרתו (טוב לקבוע לימוד מסודר בנושא, מאחר שרבים עושים אבל מעטים יודעים). טוב שתלמיד חכם הבקיא בהלכות הכשרת הכלים יהיה נוכח בזמן ההכשרה. יש לנקות משאריות חמץ גם את הכלים שלא מתכוון להשתמש בהם כלל בפסח.
- **קניית מצרכים לפסח:** חובה שכל מוצרי האוכל יהיו מושגחים מטעם רבנות מוכרת לפסח התשע"ה. לא חובה שתהיה כשרות למוצרי ניקיון שלא נכנסים לפה. יש מחמירים שסבונים ומוצרי היגיינה הנוגעים בגוף יהיו כשרים לפסח. משחת שיניים ושפתון (אודם) צריכים כשרות לפסח. ראוי לקנות את הביצים והבשר (עוף, הודו, בקר וכד') לפני חג הפסח, וכן לקנות מוצרי חלב שנעשו לפני החג, ומסומן כך: 'כשר לפסח', 'ערב פסח'. הביצים מוחתמות בכיתוב: 'כ. לפסח'.
- **מכירת חמץ:** ראוי שלא למכור חמץ גמור אלא בהפסד מרובה, וכל אדם ישער האם לגביו זה הפסד רב.
- **איסור קטניות:** האשכנזים נוהגים להימנע מאכילת קטניות, ויש מקלים בשמן קטניות. גם בין הספרדים ישנם מנהגים שונים, וכל אחד ימשיך במנהג אבותיו. אולם במקום חולי ל"ע, ניתן לאכול קטניות, אפילו מבלי לעשות התרת נדרים.
- **פיצוחים ופירות יבשים:** פיצוחים הינם קטניות, אבל לכל הדעות והמנהגים אסור בתכלית האיסור לאכול פיצוחים שאינם מושגחים לפסח, מאחר שנוהגים לערב קמח בהכנתם. כיום פירות יבשים מותרים לכל העדות, ובלבד שתהיה עליהם השגחת כשרות טובה מסודרת.
- **תרופות:** חולה שיש בו סכנה נוטל תרופות כרגיל. צריך להחליף תרופות חמץ שיש בהם טעם לתרופות כשרות לפסח, לאחר התייעצות עם מורה הוראה ורופא. ראוי להחליף בדרך זו גם תרופות שאין בהן טעם. לא צריך להחליף משאפים הניתנים לניקוי יסודי, ואם לא ניתן לנקותם היטב, יקנה חדשים. אין צורך בכשרות מיוחדת למשחות רפואיות שונות או לזריקות. תרופות המכילות קטניות מותרות גם לחולה שנוהג להימנע מלאכול קטניות ואפילו הוא חולה שאין בו סכנה.
- **חמץ לאחר הפסח:** חמץ של יהודי לאחר הפסח אסור, אלא אם כן נעשתה מכירת חמץ כדין.
- **בדיקת חמץ:** חובה לבדוק כל מקום שאדם רגיל להיכנס לשם עם חמץ. לכן חובה לבדוק את חדרי הבית, חדר המדרגות, מכונית, משרד, מחסן וכד'. אדם העוזב את ביתו לפני הפסח ולא מתכוון לחזור אליו עד לאחר החג, פטור מבדיקת חמץ אם עזב את ביתו לפני חג הפורים (הרגיל), אולם אם עזב את ביתו אפילו זמן רב מראש ומתכוון לחזור אליו בחג צריך בדיקה. לפני הבדיקה מברכים על ביעור חמץ, וניתן לבדוק מספר מקומות על סמך ברכה אחת. מברכים רק על בדיקה הנעשית בזמן, היינו יום חמישי בערב (אור ליד' ניסן, 2.4.2014). יש לבדוק (אפילו בחול המועד) גם מלונות, חדרי אירוח (צימרים) ובתי חולים.
- **תענית בכורות:** בכורות מתענים, אלא אם כן משתתפים בסעודת סיום מסכת, או שאר שמחות כסעודת שבע ברכות, וראוי כיום להפטר מהתענית. על הבכורים להיות בתענית עד לאחר התפילה. גם אם לא מבינים את סיום המסכת נפטרים מהצום.
- **סוף זמן אכילת חמץ:** מפסיקים לאכול חמץ בבוקר יום שישי (אופק ירושלים – לנוהגים כמנהג הספרדים: 9:42). לנוהגים כמנהג האשכנזים: 10:06. דעת הגר"א ובעל התניא: 10:36. כל הזמנים לפי שעון קיץ). כל אחד יצחצח שיניו (במברשת החמץ). מי שיש לו פלטה או שיניים תותבות ינקם היטב בקיסם, וראוי לערות עליהם מים רותחים.
- **אכילה בערב פסח לאחר איסור אכילת חמץ:** אסור לאכול מצות ביום זה, אבל מותר לאכול כופתאות מקמח מצה

(קניידלך), ויש מתירים לאכול עוגות מקמח מצה. מותר לאכול עוגות שאין בהן כלל קמח. לאחר השעה העשירית (50: 15), מותר לאכול רק מאכלים שברכתם שהכל, ויקפידו לא לשבוע מאד כדי שיאכלו מצה לתיאבון.

• **ביעור חמץ:** יש לבער את כל החמץ שנשאר ביום שישי. (אופק ירושלים – לנוהגים כמנהג הספרדים: 55: 10. לנוהגים כמנהג האשכנזים: 24: 11. דעת הגר"א ובעל התניא: 39: 11. כל הזמנים לפי שעון קיץ). ראוי להדגיש שאם נאנס ולא הספיק, או שהדבר יגרום לו לדקדק יותר, או שיהיה פחות לחץ ומתח נפשי יכול ללכת לפי הזמן המאוחר יותר. המוצא חמץ בפסח ברשות הרבים לא ירים אותו כדי שלא יזכה בו, ואם מצא אותו ברשותו יבער אותו, ואם מצאו ביו"ט יכפה עליו כלי שלא יבוא לאוכלו, ובמוצאי החג יבער אותו.

• **ביעור מעשרות:** יש לוודא שהפרשנו מעשרות מכל מאכלינו ונתנו אותם לכל מי שצריך. יבדוק תרומ"מ גם ממאכלי חמץ.

• **חצות היום:** מחצות יום שישי חל איסור מלאכה, ואסור להסתפר או להתגלח. (אופק ירושלים – 42: 12. לפי שעון קיץ). יש להתכוון לחג, לפתוח את חבילות המצות, את בקבוקי היין, לנקות ולבדוק היטב את עלי החסה והכרפס, לערוך את השולחן ולסדר כריות נוחות לכל המסובים, כדי שיוכלו להסב ולאכול דרך חירות. ראוי לנוח, כדי שנוכל לעסוק במצוות הסדר.

• **כניסת החג:** לובשים בגדים נאים, והנשים מדליקות נרות. השנה ידליקו כולם בחג הפסח כמנהגן בשבת, ובשביעי של פסח נשים אשכנזיות קודם תדלקנה ואחר כך תברכנה, אבל נשים ספרדיות לכל הדעות תברכנה לפני ההדלקה, וגם חלק מהאשכנזיות נוהגות כך. בשביעי של פסח יש להשאיר נר נשמה דלוק כדי להעביר ממנו אש במהלך החג, שבעזרתו ניתן יהיה להעביר אש דולקת ולבשל עליה מאכלים לצורך החג שלא ניתן או שלא הספיק להכיןם מבעוד יום, וכן לבשל ולחמם מאכלים לצורך השבת הסמוכה. טוב לכוון בברכת ההלל שבתפילה גם על ההלל שבהגדה.

• **קצרת הסדר:** מניחים כרפס בדוק היטב מתולעים (רצוי מגידול 'גוש קטיף' המוחזק כנקי מתולעים). ביצה צלוייה, זרוע, מרור וחרוסת, וישנם מנהגים שונים בסדר הקערה, כמבואר לעיל.

• **ארבע כוסות:** כל אחד מהמסובים, גברים כנשים, צריך לשתות ארבע כוסות. שיעור כל כוס הוא כ-86 סמ"ק, ויש מחמירים לקחת כ-150 סמ"ק. ניתן לכתחילה לשתות מיץ ענבים במקום יין, ובלבד שיהיה רוב מיץ ענבים (ולא מים), ויש מהדרים לשתות יין שאינו מפוסטר. חולי סוכרת ינהגו כמפורט בתוך החוברת.

• **אכילת מצה:** אכילת המצה היא מצווה על כל אחד ואחד, גברים כנשים. כל אחד חייב לאכול ארבע כזיתות מצה בסך הכול: שתיים בהתחלה, אחת עם הכורך, ואחת לאפיקומן. יש מהדרים שתיים באפיקומן. חובה לאכול את המצות כמות שהן, היינו לא מרוככות במים ובלי ממרחים שונים. יש לסיים את אכילת האפיקומן עד חצות הלילה, היינו לפני 42: 00.

• **הסבה:** חובה לאכול את המצות ולשתות את ארבע הכוסות בהסבה על צד שמאל. גם שמאלי יסב על צד שמאל, ואם קשה להסב ואכל כבר כזית מצה יצא ידי חובה ופטור מהסיבה. מי שיש לו מכה בצד שמאל וכואב לו להסב פטור. נשים לא מסיבות משום צניעות, ואם רוצה להסב בצניעות רשאית, ותקפיד להסב באכילת המצה.

• **שיעור המצות:** לספרדים כזית אחד הוא קרוב למצת מכונה שלימה, ולאשכנזים יש אומרים שליש מצה ויש אומרים שני שלישי מצה. מי שקשה לו לאכול כל כך הרבה מצות בשל בעיות בריאותיות, או מחמת זקנה וכד', יאכל שליש מצה (אפילו ספרדים), וישתדל לאכול את שאר המצות כשהן מרוככות במים (אפילו המחמירים בשרויה), ואם לא יכול לאכול אפילו שליש מצה (רגיל) בבת אחת, יאכל ככל יכולתו אבל לא יברך על אכילת מצה. חולים ינהגו כמפורט בתוך החוברת.

• **שיעור המרור:** אנו אוכלים שני כזיתות של מרור, הראשונה כשמטבל את החסה בחרוסת, והשנייה כשאוכלים את הכורך, שזה חסה (מרור), חרוסת ומצה. לספרדים צריך לאכול כשניים-שלושה עלי חסה בינוניים בכל פעם, בעוד שלאשכנזים צריך עלה חסה בינוני אחד לכל אכילה. במקום הצורך, גם ספרדים יאכלו עלה אחד.

• **קריאת ההגדה:** ראוי שכל אחד יקרא בעצמו את ההגדה, ולכן אם נוהגים לעשות סבב בין כל המסובים שכל אחד קורא קטע מסוים, שאר המסובים יקראו בלחש. טוב להסביר תוך כדי ההגדה לפחות את פשט המדרשים ולימודי חז"ל. יש להקפיד במיוחד על הקטע 'רבן גמליאל אומר...', ולהסבירו היטב למסובים בכל שפה ולשון שהם מבינים. עיקר המצווה היא לספר לילדים, ולכן יש לספר להם את סיפור יציאת מצרים לפי הבנתם.

• **ספירת העומר:** במוצאי חג הפסח מתחילים לספור את העומר, ובמוצאי שביעי של פסח סופרים שבוע שלם, והכלל השנה הוא שבכל יום ערב שבת (יום שישי בלילה) שזה היום בו ערכנו את הסדר אנו מוסיפים שבוע בספירת העומר. מי שלא ספר כלל יום אחד ימשיך לספור ללא ברכה. נוהגים כמה מנהגי אבלות בימי הספירה, אולם מותר לברך שהחיינו בימים אלו.

• **שביעי של פסח:** יעשו עירוב תבשילין לפני כניסת החג, ויאכלו אותו רק בשבת. יאמרו וידו מעשרות במנחה ברוב עם בבית הכנסת מתוך חומש. ניתן להעביר אש מנר לנר, ובדרך זו ניתן להדליק אש אבל אין לכבותה. אין להדליק את החשמל, ולכן אם רוצה לבשל על פלטה חשמלית וכד' יכוון שעון שבת מבעוד יום. יקדים להכין צרכי שבת, ולא בסמוך לכניסת השבת.

• **אכילת חמץ:** מותר לאכול חמץ רק כשעה לאחר צאת שבת (שמיני). בשבת זו ניתן לאכול מאכלי קטניות שהוכנו בהיתר.

בעזרת ה', תתקיים הכשרת כלים (הגעלה וליבון) ברחבת המקווה ביום רביעי יב' בניסן התשע"ה (1.4.2015 למניינם).

ההכשרה תתבצע ע"י ר' יעיש אביצורר הי"ו בסיוע צוות אברכים ובחורים נמרצים משיבת ההסדר, ובפיקוחו של הרב יצחק שלו שליט"א בין 11:00 ל-16:00 בדיוק. ניתן גם למכור חמץ במקום שבו נכשיר כלים במהלך שעות אלו. ישנן מספר עמדות להגעת כלים וליבון כלים. הגעת כלים חדשים בכלי נפרד תתאפשר לנוהגים כן עד 13:00. אין להשתמש בכלים המיועדים להגעה כבר 24 שעות לפני הכשרתם, היינו מיום שלישי בשעה 11:00



זמנים חשובים לחג הפסח התשע"ה

זמנים אלו מתאימים לאופק ירוחם והם לפי שעון קיץ

חצות היום (יש להסתפר ולהתגלח לפני

שעה זו): 12:42

שעה עשירית (אחרי שעה זו אין לאכול

מיני מזונות): 15:50

כניסת החג והשבת: 18:40

סוף זמן אכילת אפיקומן (ניתן להמשיך

בסדר גם אחרי שעה זו): 00:42

צאת החג והשבת: 19:40.

- בתפילת ערבית של מוצאי השבת מתחילים לספור את העומר.

יום חמישי, ו' של חול המועד

כניסת חג שביעי של פסח: 18:44

- לא לשכוח עירוב תבשילין!

הדלקת נרות שבת מנר דולק: 18:44

צאת השבת: 19:45

יום שישי, יד' בניסן, ערב חג הפסח

סוף זמן אכילת חמץ

עד שעה זו יש לסיים לאכול חמץ

ספרדים: 9:43

אשכנזים: 10:07

חב"ד והגר"א: 10:37

סוף זמן ביעור חמץ

עד שעה זו יש לסיים את שריפת החמץ

ספרדים: 10:56

אשכנזים: 11:25

חב"ד והגר"א: 11:40

- מי שחושש שלא יספיק לעמוד בזמני סוף אכילת החמץ או ביעורו לפי מנהגי עדתו, רשאי לכתחילה לנהוג כזמן המאוחר ביותר, ובלבד שיקפיד שלא לעבור זמן זה.

הערה: כשעה לאחר יציאת השבת בכב' בניסן התשע"ה (11.4.2015) נקנה את החמץ מהגוי. אם לא נודיע אחרת יהיה מותר להשתמש בחמץ שנמכר במוצאי השבת החל מ-20:45.

בברכת פסח כשר ושמח ובאהבה רבה לקירוב הגאולה השלימה,



יחזקאל
חבר הראשי לירוחם